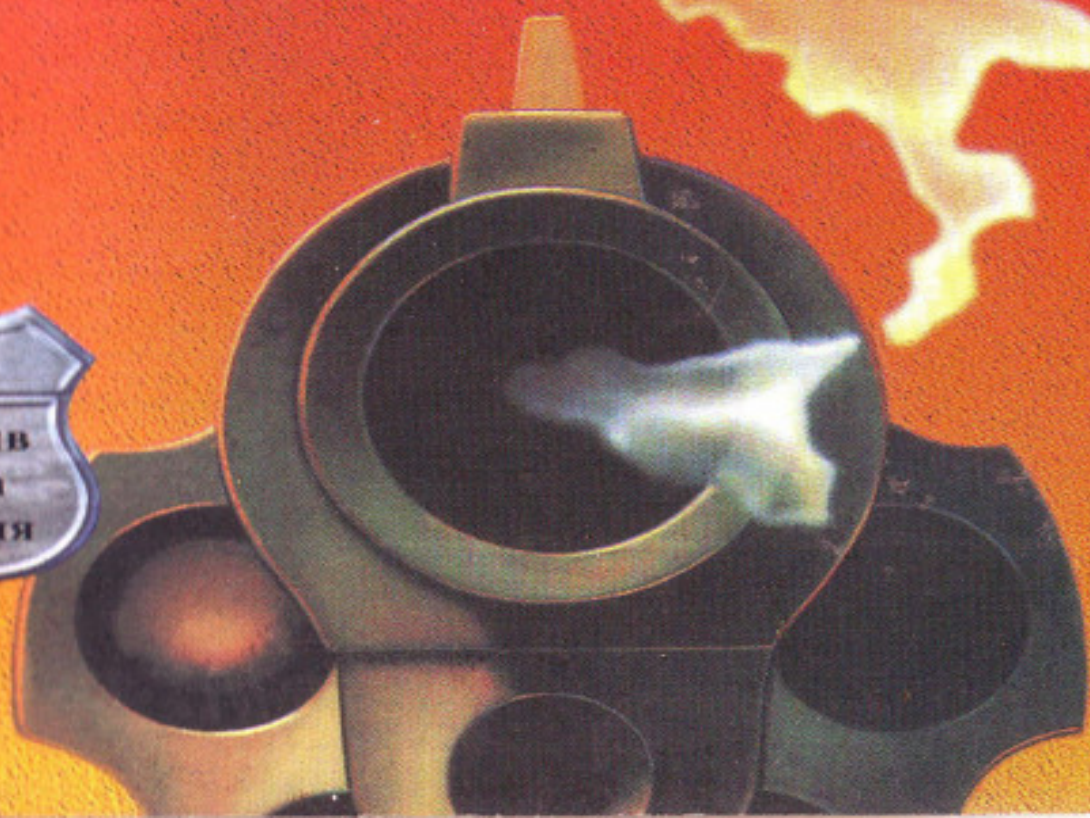

Дейвид Морел

Автор на „Братството на розата“, „Рамбо“

ПОСЛЕДНО РАЗКРИТИЕ

ДЕЙВИД МОРЕЛ ПОСЛЕДНО РАЗКРИТИЕ

Превод: Златозар Керчев

chitanka.info

Последно разкритие е нещо повече от обикновен първокласен трилър. Сцените на екшъна приличат на киносценарий.

Нешънъл ривю

Няма да оставите романа, докато не го дочетете докрай. Това е най-добрата му книга досега.

Роки Маунтин нюз

Един вълнуващ роман. Сурова, искряща проза.

Хюстън кроникъл

Дейвид Морел е автор на 15 романа, издадени в над 10 000 000 тираж в света и е почетен член на американската Асоциация за специални операции.

Дейвид Морел — един от признатите майстори на трилъра, професор по литература, шест пъти в списъка на бестселърите на „Ню Йорк таймс“. Книгите му са издадени в над дванадесет милиона тираж на двадесет и два езика. По-голяма част от тях са филмирани.

На Хенри Морисън

Войната е жестокост и никакво
облагородяване не е възможно.

Уилиъм Шермън

— Ти сгреши — каза Календър.

— Няма защо да ми казваш. Боже мой, аз застрелях тези четиримата в главата.

Старецът се намръщи.

— Нямах това предвид.

— Но това е, което аз имам предвид. Господ да ми е на помощ, аз ги прострелях. Не беше необходимо да го правя. Те бяха мъртви. Всеки би могъл да разбере.

— Безспорно. Но след като ти се отдалечи от тях, а някой от четиримата би могъл да се надигне и да те убие.

— Имаше други начини. Можех да почакам, докато получа помощ. Господи Иисусе, слязох там сам, за да докажа, че мога да го направя. После изпаднах в паника и ги прострелях. Нещо повече, това ми хареса. Видях как кръвта шурти от главите им и продължих да стрелям. На всичко отгоре това не ми стигна. Трябваше да раздробя четири глави.

— Ти се погрижи никой друг да не пострада.

— Това няма значение. Не разбираш ли! Това, което изпитах тогава, не ми харесва!

— Кажете това на хората, които *те* са убили. Попитай лейтенанта в гроба дали мисли, че е трябвало да го направиш.

— Все още не разбираш. Не търсех отмъщение. Направих го, защото ми харесваше!

ПЪРВА ЧАСТ

1.

*Ел Пасо, Тексас, 8 март
(Специално от Ню Йорк таймс)*

Според непотвърдени слухове, получени днес от генерал Габриел Гавира в Хуарес, двама американци с имена Франклин и Райт са били убити от бандити на Вила в понеделник в Пачеко между Казас Грандес и Ханос, Чихуахуа.

Съобщенията не съдържат нищо относно съдбата на съпругата и малкия син на господин Райт, за които се твърди, че са били с двамата мъже в Пачеко.

Гавира събщи, че мъжете, за които се вярва, че са ранчери мормони, живеещи западно от Казас Грандес, не са обърнали внимание на предупрежденията, които той е отправил към всички американци, живеещи в Северозападна Чихуахуа, когато за първи път научил за придвижването на Вила във въпросния регион.

2.

Колумб, Ню Мексико, 8 март

Франциско Вила и хората му днес стигнаха до ранчото на Наломас Ланд и Кетъл Кампъни в Ногалес, Чихуахуа, на десет мили от границата и четиридесет и пет мили на изток оттук, според телеграма, изпратена от американския управител на ранчото, която телеграма беше получена тук днес.

В съобщението не се споменават Артър Маккини, Джеймс Корбет и Джеймс О'Нийл, американци, занимаващи се с едър добитък, за които се предполага, че са били взети в плен вчера.

3.

Вашингтон, 8 март

Това, което беше отчетено като потвърждение на съобщението, че Вила се е появил в ранчото Паломас, няколко мили южно от Колумб. Ню Мексико, беше получено днес от Държавния департамент. Никаква информация не е достигнала Вашингтон относно съобщението, според което Вила е убил двама американци с имена Франклин и Райт между Казас Грандес и Ханос. За всички американци на работа в ранчото Паломас, с изключение на един, беше съобщено, че са преминали към американската страна при приближаването на Вила, за когото се казваше, че водил със себе си около четиристотин човека.

4.

Колумб, Ню Мексико, 1916 година

Даже нямаше дървета.

Между палатките и постройките имаше някакви шубраци, гъсти тръстики по края на изкопа, който се проточваше покрай пътя север-юг и минаваше през града, разпилени храсти и кактуси, една пустиня, изпълнена от камък и пясък.

Не можеше напълно да повярва. Като гледаше през прозореца, беше помислил, че това трябва да са покрайнините. После влакът спря и той трябваше да стане заедно с другите, да нарами раницата си, да слезе, а що се отнасяше до покрайнините, по дяволите, той вдигна поглед по-нататък след машината, където свършваха постройките, и видя, че целият град на широчина беше не повече от четири блока. Застоя се, като се опитваше да свикне с обстановката.

Ел Пасо беше зелен, Рио Гранде, тролеят. През трите си дни тук беше прекарал свободното си време седнал на площада *Форт Блис*, като се разхлаждаше под продухваните от вятъра дървета. На север, откъдето беше дошъл, все още беше зима, дърветата все още бяха голи, тревата кафява, но времето през март в Тексас беше нещо хубаво, достатъчно топло и с пролетен дъжд, който подчертаваше цветовете, и все пак не достатъчно топло, за да причини спаружване и избеляване. Бяха му казали за пустинните цветя през пролетта, но напуснеше ли човек Ел Пасо, повече нямаше цветя и той се беше чудил защо другите войници го оглеждаха с весело любопитство. Сега му беше ясно. Тук нямаше *нищо*. Жилищни бараки, сглобяеми къщи, улици с твърда настилка, едно куче с хлътнали хълбоци, провесило език, куче, което изчезна в изкопа. Той отправи поглед към изсушените и напукани от слънцето дъски на перона, огледа праха, който ги изпълваше, провлачи крака си по тях, премрежи очи срещу покритите с прах прозорци на гарата, облиза устните си и се огледа още веднъж.

Доколкото можеше да се ориентира, тази част на града представляваше лагер. Войниците, с които беше във влака, бяха изчезнали наляво, връщаха се от отпуска, отнасяха раниците си към

един наниз от дълги, тесни дървени постройки, нещо като бараки, зад тях цвилеха коне. Той отиде до далечния край на перона, където забеляза едно знаме и надпис *Кемп Фърлонг* и двама офицери, които излизаха от някаква тантуреста жилищна сграда. Слънцето светеше в очите му и по релсите, небето беше все още бяло и мътно и с тежката си вълнена риза, която лепнеше по изпотените му гърди, той се обърна с лице към влака. Сега машината издаваше по-силен шум, вагоните мърдаха, последният от тях премина покрай него с клатушкане. Вероятно причината е била в ъгъла на слънцето, защото другата страна на града беше до голяма степен същата, още сглобяеми бараки, жилищни постройките, няколко двуетажни структури, които може би бяха хотели, магазин, поща, същите твърди, грапави улици, но сега те бяха обагрени в кафяво от слънцето и странно различни, меки и някак си отдалечени, както това е в снимките. Видя двама мъже в безформени дрехи, които завиваха покрай един ъгъл, чу приближаването от север на автомобил, стигна до края на перона и вдигна очи по посока на шума, но не успя да забележи колата, въпреки че пътят минаваше точно в тази посока и той можеше да види горния край на града. Пет блока. Никаква вода в изкопа. Нямаше нищо.

5.

Сержантът сигурно е бил там през цялото време, загледан в него през покритите с прах прозорци на гарата. Сега той чу сухото проскърцване на вратата зад себе си и като се обърна, забеляза сержанта изправен на вратата, със строго лице, навити ръкави, нисък на ръст, с яки бедра, с отпусната масленозелена риза и широки бричове, набутани в ботушите.

Уплашен, той замръзна в поза мирно и отдаде чест.

— Как се казваш? — попита заповеднически сержантът.

— Прентис.

— *Прентис, сержанте.* И няма защо да козируваш. Дай да ти видя документите.

Той се разрови в раницата си и ги представи.

— А останалите от вас?

— Не знам какво искаш да кажеш.

— Останалите от вас. Поискахме десет, дадоха ни трима, така че, къде са *другите* двама?

— Наистина просто не знам.

— Тук пише, че си от Охайо. На деветнадесет. Шест седмици на служба и са те сложили в кавалерията. — Сержантът замълча и поклати глава. — *Кавалерията.* Не мога да разбера какво ще стане с това място. И така, какво ще кажеш за тях?

— Не разбирам.

— Конете. Какво ще кажеш за тях? Какъв вид използваме?

— О, разбирам. Този.

— Да, много правилно. *Този.* И така, какво ще кажеш за тях?

Сега си в кавалерията, докажи го. Какво ще кажеш за...

— Кръстоска между арабска порода и куортър^[1].

Сержантът премигна и след това продължи:

— Какво знаеш за седлото?

— Модифицирано *Маклелън.*

— Какво значи това?

— Открит разрез между лъка на седлото и гърба на коня. Няма високи части на седлото. Стръмна предница и кръгъл заден лък.

— Някакви преимущества?

— Има нещо, но не много. Двете странични плоскости потъват, лъкът опира до гръбнака на коня, който поема целия товар. Освен това стременната част е твърде тежка и се търка върху кожата на коня.

— Къде си научил всичко това? Някой клуб в Синсинати?

— Не. Близо до Кливлънд. Фермата на баща ми.

Сержантът сви устни и се загледа продължително в него.

— Е, добре, може би все пак са имали право да те изпратят тук.

[1] Quarter-horse — порода силен кон, който може да пробяга четвърт миля с висока скорост. — Б.пр. ↑

6.

Бараката беше десет квадратни фута, имаше три нара, които можеха да се вдигат и да се свалят, няколко рафта, малка издута печка, по стените се виждаха красавици от каталога за женски колани на *Сиърс*.

— Ще изкараш до утре — процеди сержантът. — Всички са в отпуска.

Прентис свали раницата си и се огледа наоколо. Подът беше от пръст. Стените представляваха дъски с процепи между тях, през които се виждаше залязващото слънце. Погледът му попадна последователно върху всички крака на нара. Всеки от тях беше в отворена консервена кутия. Обърна се, за да застане с лице към сержанта. Сержантът се намръщи.

— Да, разбира се. И, докато си тук, гледай нарвете да не опират стените.

Прентис не го разбра.

— Има три неща, които трябва да ти са ясни. Тук не е като на север. Паяци, змии и скорпиони.

Мисълта за паяци накара Прентис да настръхне.

— Първото нещо, което трябва да направиш при влизането си тук, е да вземеш тази метла и да я набуташ под леглото. — Сержантът му показа как да направи това. — После издърпваш завивките и проверяваш дали няма някакви изненади. Сутринта още веднъж буташ под леглото. Изтърсваш си дрехите и ботушите и си ги слагаш много бавно. Няма нищо особено, след като веднъж навикнеш.

— Какво означава това, че краката на нара са в тези кутии?

— Наполовина са пълни с керосин.

Сладникавата остра миризма се усещаше навсякъде.

— Ако нещо прояви желание да те полази, докато спиш, то няма как да преодолее керосина. Такова нещо не става никога. Напълни една от тези и след седмица ще бъдеш много изненадан от това, което ще откриеш.

Прентис не искаше да мисли за това.

— Е, в повечето случаи става така. Кажи на готвачите, че си нов и получи нещо за ядене. Ще те видя сутринта. Къде, каза, че беше фермата?

— До Кливлънд.

— Да, самият аз съм от тия места. Не забравяй какво съм ти казал за ботушите. — Сержантът изчезна.

Прентис остана в средата на стаята, като подушваше керосина, гледаше замислено райетата от светлината на залеза върху пода, подушваше праха и начупеното дърво, а след момент, дишайки бавно, облиза устни и преглътна. Известно време той не направи никакво движение. После взе кръглата си войнишка шапка и я окачи на една закачалка, позачуди се къде трябва да сложи раницата си, пристегна я и я окачи на друга закачалка, отиде до отворената врата. Сержанта го нямаше никъде. Прентис погледна към редицата бараки насреща, към другите, разположени по-нататък, насядалите войници, един облак от виещ се прахоляк от мястото, където според него се намираха конюшните. Покрай бараките премина шумно каруца, теглена от два коня, която войниците дори не погледнаха. После светлината се промени след изчезването на слънцето. Въздухът стана студен. Появи се вятър. Прентис стоеше край отворената врата, като се чудеше дали трябва да яде, мислеше за бекон, кафе, сухари и почувства кисел вкус в устата си при мисълта за тези неща. Погледът му се плъзна по леглата, после отново се насочи навън и накрая той затвори вратата.

7.

Разбуди го гръм.

Беше сънувал зелени поля и разцъфнали овощни градини, че бягаше нагоре по някакъв баир, баща му беше някъде наблизо до един дъб и колкото повече бягаше, толкова повече върхът отиваше нагоре, баща му вече се беше превърнал в неясна фигура и когато стигна там, препъвайки се, баща му вече го нямаше. Той описа пълен кръг, като го търсеше, вираше се в просторните зелени полета, растящата трева, а един издължен хълм със скали в единия край му се стори приличен на гроб — баща му беше там и правеше усилие да се измъкне. Мъчеше се да си пробие път и тогава отново заваля, дъждът беше лек в началото, след това се насочи към него, като го шибаше в лицето. Не можеше да вижда. Протегна ръка, за да докосне дървото, но не можа да го намери, вдърви се при внезапната светкавица и гърма от нея.

Бяха точно навън от вратата, а той седеше полуизправен в леглото, с протегнати ръце, без да знае със сигурност къде се намира. Оказа се, че сержантът не е бил прав. Само един беше излязъл в отпуск. Другите се бяха прибрали малко след девет, казаха здравей и заспаха, а сега отхвърлиха завивките с думите: *Всемогъщи боже! Какво, по дяволите, става?*

Пушечната стрелба беше отговорът на всички въпроси. Стените се тресяха от непрекъснатия пукот, а войниците набързо се измъкнаха от леглата си, като навличаха бричовите си, грабваха пушките си, хукваха към вратата и побягваха в тъмното.

Междувременно Прентис не беше помръднал от мястото си. Оттам, където седеше, той забеляза преминаващите виещи се образи на хаоса. Още стрелба, светлини, които прорязват нощта. Преди да се е ориентирал, той си нахлузи панталоните, които беше настанил нагънати на леглото, посегна към ботушите си, смрази се, когато си спомни какво му беше казал сержантът, остави ги и препъвайки се и озадачен, се отправи към вратата.

Като че ли навсякъде имаше конници. Те създаваха неспирен силен шум, след тях се трошаха масивни предмети. Струеше стрелба

от постройките, конници падаха. Пламъци, барака, обхваната от огън, друга, започваща да гори, беше трудно да се каже в прахоляка поради конете и мрака, но, като се съдеше от проблясъците от оръжията на ездачите, можеше да се предположи, че са мексиканци с тъмни, мрачни, мустакати физиономии, обхванати, като в рамка от техните сомбрера и патрондаши върху гърдите, с пискливи гласове и пламнали погледи.

Даже не знаеше кога го направи. Известно време престоя прав, наполовина заспал и зашеметен от това, което ставаше край него, с ръка протегната и подпряна на грапавата рамка на вратата. В следващия момент той крачеше бавно напред, хипнотизиран от суматохата наоколо, чувстваше се напълно безпомощен. Но не можеше да се спре. Конете бяха около него, по-наблизо, по-големи, въртяха се от двете му стрини и той съзнаваше, че не трябваше да бъде тук, подканяше се да избяга, но не успяваше. Един от конете го удари, завъртя го и едва не го повали, той разпери ръце в усилие да запази равновесие, падна върху едното си коляно. Насъбра сили, изправи се и видя как срещу него връхлита друг конник с вдигнато мачете, готов да нанесе удар. Тридесет крачки, после двадесет, все по-голям, докато приближаваше. Почувства меката плът на врата и на гърдите си, където щеше да се стовари острието, каза си, че трябва да побегне, но не можеше, конникът е даже още по-наблизо, по-голям, мачетето извива дъга, докато отнякъде вляво от едно дуло изскача пламък и ездачът е свален от коня, кракът му се закача в стремето, конят обърква крачката си и, залитайки встрани, отминава. Ездачът, все още с крак в стремето, подскача и се извива, докато продължава да се движи с коня.

Прентис не можеше да диша. Каза си, че *трябва* да диша. Обърна се със замъглено съзнание към мястото, откъдето беше дошъл изстрелът, но там нямаше нищо. Напрегна зрението си, за да може да проникне в тъмнината.

Нищо.

И тогава част от тъмнината се отдели. Могъща и масивна. Един мъж, висок, с квадратно лице, издути гърди, цивилен, бягаше, залягаше, стреляше, бягаше. В едната си ръка държеше полуавтоматичен пистолет, ръката, с която стреляше, и автоматична пушка в другата, и бягаше срещу Прентис, също както конникът преди него. Прентис стоеше там изумен, всичко беше същото, както с

конника, освен това, че този път нямаше изстрел да повали мъжа, който приближаваше бързо и удари с рамото си Прентис толкова силно, че и двамата паднаха.

Устните на Прентис се раздвижиха в прахоляка.

— Какво е това? Кой...

— По дяволите, не се изправяй!

Прентис почувства една ръка върху колана си, друга на яката си и тези ръце го дърпаха и ръгаха. За момент видя пред себе си бараката силно уголемена, почувства, че двете ръце го натикват в нея и го притискат върху пода.

И тогава, също така бързо, както се беше появил, цивилният се въртеше в тъмнината, заставаше неподвижно, когато го осветяваха пламъчетата от оръжията на ездачите, като стреля два пъти срещу тях. След това, хуквайки към тях, изчезна.

Прентис остана да лежи върху пръстения под на бараката, загледан втренчено през отворената врата по посока на мъжа. Чувстваше напрежението по гръбнака и шията си, където мъжът го беше сграбчил, чувстваше драскотините на коленете и ръцете си, върху които беше паднал. И още нещо, *нещо* в ръцете си. Автоматичната пушка. Даже не беше знаел, че мъжът я беше оставил. Прентис я гледаше изненадан от откритието си, че се движи, че я пипа, че я вдига, без в действителност да се цели, когато стреля веднъж през вратата.

8.

Конникът беше уцелен във врата и се строполи. Цивилният стреля още веднъж и улучи друг в гърдите. Той беше голям, шест фута и три инча най-малко, но може би повече, високата му с вдигната периферия каубойска шапка го караше да изглежда даже по-дълъг. Имаше едро лице, здрав врат, масивни рамене, мускулите на ръцете и гърдите му се издуваха под ризата и жилетката му. Дълги силни крака, яко туловище, чудо беше, че се беше движил толкова бързо и гладко, излизайки от тъмното. Второто чудо беше, че се беше движил въобще с някаква скорост. Тъй като, когато беше връхлетял върху Прентис, момчето беше успяло да го погледне и да разбере колко беше стар, шестдесет, шестдесет и пет, лице с дълбоки бръчки, ощавено, леко провиснало, сиво и обрасло с четина.

Цивилният беше чул първия изстрел в момента, когато се беше отправил към конюшните. Беше малко след четири сутринта и планът му беше да нахрани коня си, после да се подкрепи с малко кафе и бекон в столовата, да изпуши една цигара и да погледа изгрева на слънцето. Дотогава войниците, с които патрулираше, щяха да са станали и да са се приготвили. Щеше да се присъедини към тях на кон и да провери границата на запад.

Така и не стигна до конюшните. На десет крачки от бараката, в която беше спал, той чу първия изстрел и се спря. Зачака напрегнато. Вторият изстрел последва много бързо, а след него се чуха безброй други. Беше помислил, че пукотът е от ранна сутрешна гръмотевица, но сега му стана ясно. Никакъв гръм. Никаква гръмотевица. Бяха коне, а той имаше автоматична пушка и пистолет в кобура, протяга ръка към него, дръпва затвора, вкарва патрона, поглежда натам, където бяха изстрелите и конете, пресмята накъде да ги отправи.

Надясно, бягаше бързо покрай бараките, виждайки светлини от дулата край склада, бараки, обхванати от огън, чувайки крещящите конници, коне трополят, изстрели ечат, бягайки, докато успее да види добре конниците, да произведе изстрел. Прекалено много действие, за да може да се ориентира. Стреля отново и побягна между две бараки и

пак стреля и след това още веднъж, изразходвайки пълнителя, слагайки друг, стреляйки по конниците, които се движат наоколо. Беше ясно, че са мексиканци, прицелвайки се в конник с голямо сомбреро, с мачете, той се изви и стреля, сваляйки ездача, чийто крак се закачи на стремето, когато конят обърка крачката и сви встрани, конникът с крак все още в стремето, подскачащ, извиващ се, докато преминаваше.

Цивилният продължаваше да се движи с коня вляво и дясно и видя това, върху което конникът беше врѣхлетял и не можа да повярва. Там, посред целия хаос, с отпуснати ръце и напълно беззащитен стоеше някакъв мъж. Не, даже не това, някакво момче, с войнишки панталони, без риза, горната част на ризата му се белее върху гърдите, лесна цел, застанал неподвижен, а конниците бяха около него, пришпорващи, стрелящи, а цивилният знаеше, че не трябва да прави това, знаеше, че е глупаво, но, господи, хлапакът просто стоеше там, а в следващия момент той самият с устремен бяг напусна пространството между бараките, тичащ към хлапака, залягайки, стреляйки срещу конниците, втурвайки се все по-напред. Беше толкова увлечен, че се блъсна в хлапака, рамото му го удари в гърдите.

Двамата паднаха на земята.

— Какво е това? Кой...

— По дяволите, не се изправяй! — И цивилният беше толкова сърдит на себе си, че за малко не удари хлапака, сграбчвайки колана му, яката на ризата му, дърпайки, проклинайки, блъскайки. Цивилният забеляза една барака наблизко. Вратата беше отворена и той захвърли хлапака вътре, запокити пушката след него, обърна се, огледа се и стреля два пъти срещу двама преминаващи наблизко конници.

9.

Конникът получи куршум във врата и се строполи. Цивилният погледна назад към хлапака в бараката, видя огъня, който излезе от едно дуло от вратата, разбра, че на малкия му няма нищо и забрави за него.

Цивилният чу зад себе си изстрел и, обръщайки се, видя войник, застанал на едното си коляно край ъгъла на сградата, хванал здраво пушката си, стрелящ. Цивилният видя още петима, залегнали плътно върху земята в кръг, със защитени флангове, стрелящи. Имаше изстрели от сградите, под вагоните, от рововете, храстите, конници, които газят всичко, а сега към пламъците от горящите бараки можеха да се прибавят и пожарите в града, които искаха да осветят небето.

Цивилният видя колона от конници, настъпващи срещу огньовете. Той си намери място между две сгради, като бягаше, като стреляше срещу потока от конници, галопиращи покрай гарата, стигна склона, който водеше към линиите, преодоля го, спря, за да се убеди, че от другата страна нямаше никой, и се запуска бързо. Пътят север-юг беше изпълнен с въртящи се стрелящи конници — това беше вляво от него. Вдясно имаше войници, които се втурваха с карабините си по посока на града. Той прекоси на бегом едно открито пространство, стигна до група къщи, залегна до една ограда, хукна надолу по една уличка, излезе на някаква улица изток-запад, пламъците от горящите складове го принуждаваха да присвива очите си.

На улицата имаше няколко души с картечница, опитваха се да заемат позиция. Няколко конници завиха край един ъгъл и ги нападнаха. Втора колона се присъедини към първата. По-късно щяха да възникнат някои въпроси. Пленен мексиканец щеше да каже, че водачът им не е взел участие в битката, че като получил заповеди, е останал назад в пустинята с резерви, и още това, че не е използвал познатия си бял кон Сиете Легуас, а един дорест кон, наречен Таурино. Така или иначе, цивилният беше напълно убеден, че е видял Вила, къс и набит, як, почти неподходящ за огромния бял кон, който продължаваше да пришпорва. Там, където се намираше Вила,

присъствието му като че ли изпълваше улицата, студеният черен поглед на очите му напомняше горящи въглени.

Онези с картечницата правеха отчаяни усилия да заемат позиция. Един от тях клечеше силно приведен в усилие да нагласи трипода, докато друг се мъчеше да я зареди, трети стреляше неспирно, за да ги прикрие. Не им провървя нито в един момент. Двойната колона конници продължаваха да прииждат, да стрелят, да ги притискат. Цивилният се отдръпна малко назад в уличката и се прицели в продължаващия да напредва Вила, трепна и се сниши, когато куршум удари стената над главата му. Цивилният се прицели отново и този път не стреля, не излезе нищо, пълнителят беше празен. Спусна ръка в джоба си за нов и докато отстраняваше стария, видя, че една сянка се спря и вдигна очи към някакъв мексиканец на кон, който му се хилеше. Мексиканецът беше на разстояние по-близо от десет фута и докато се хилеше, вдигна оръжието си с намерение да стреля. Не успя. Цивилният посегна под разкопчаната си жилетка и извади още един пистолет, револвер стил *уестърн*, втурна се към коня, мушна се под главата му, принуждавайки го да застане на задните си крака, изви се, за да избяга от копитата му и простреля ездача. Изстрелът попадна в лицето. Политайки назад, инерцията му се прибави към тази на коня и принуди коня да продължи да се държи на задните си крака, след което кон и ездач рухнаха.

10.

По-късно един часовник на гарата, спрян от куршум, щеше да покаже, че точното време на атаката е било четири и единадесет. Щеше да възникне въпрос относно мотива на Вила за нападението. Две години по-рано той си беше направил реклама като проамерикански настроен, приветства президентските емисари на Щатите и проведе консултации с техни военни водачи по време на известната среща на моста Ел Пасо — Хуарес.

Но това се беше случило след четири години гражданска война в Мексико. Диктаторът Диас беше заменен с един доста популярен фаворит на име Мадеро. Той на свой ред беше заменен от Хуерта. Вила се беше сражавал на страната на Мадеро и заедно със своите четиридесет хиляди войници се беше обърнал срещу Хуерта. Това продължи една година, но с помощта на бунтовническите водачи Запата и Каранса, Вила беше победил. Проблемът вече беше кой ще управлява страната. През цялото време Вила беше твърдял, че не е кандидат, но когато Каранса спечели достатъчно подкрепа, за да управлява, Вила му се опълчи. От изток към запад в целия север силите на Каранса и Вила влизаха в сражение помежду си.

Изборът на Съединените щати беше критичен. Тогава президент беше Уудроу Уилсън и в условията на война в Европа беше твърд привърженик на изолационизма. Немците, страхувайки се, че след време Съединените щати ще се присъединят към съюзниците, бяха изпратили в Мексико хора и оръжие. Те бяха на мнение, че Уилсън никога няма да се намеси в Европа, ако се страхува от фронт в Мексико, а Уилсън беше решен да види Мексико в мир и немците прогонени. Въпросът беше кой бунтовник е достатъчно силен, за да обедини страната. Каранса имаше подкрепа, но същото беше вярно и за Вила, а проамериканската позиция на Вила правеше вероятна възможността изборът на Уилсън да падне върху него. Тогава обаче Вила започна да губи сражения и се понесоха слухове, че симпатизира на големия бизнес, а когато Каранса спечели поддръжката на един профсъюз, Уилсън, принуден да вземе бързо решение, избра Каранса.

Той прекрати доставките на американско оръжие и храна за Вила, като в същото време се грижеше, колкото може, за Каранса.

Конфликтът стигна върха си при Агуа Приета, град на границата между Аризона и Мексико, където Вила обсади войските на Каранса, разположени там, докато Съединените щати позволиха на силите на Каранса да укрепят града с помощта на доставки по железниците през Съединените щати.

Сцената беше готова за битка, почти единствена по рода си във военната история, се беше изразил по-късно един историк. Наблюдателите имаха възможност да я следят от страничните линии като футболен мач... Войските на Вила приближиха, американските окопи бяха пълни с хора, а американската артилерия зае предварително избрани позиции малко преди разсъмване... Артилерията на Каранса откри огън, а в остатъка от следобеда и вечерта имаше размяна на тежки удари между защитници и нападатели. В един и тридесет сутринта Вила проведе своята атака, хората му се понесоха напред... без всякаква полза, защото Вила разбра, както вече бяха разбрали и двете страни на западния фронт в Европа, че една атака срещу позиция, покрита с бодлива тел, защитавана от картечници, поддържана от могъща артилерия, е обречена на провал. Вероятно за първи път в мексиканската военна история бойното поле беше осветено. Предишният успех на Вила при нощните атаки му даде основание да има силна вяра в тях, но при Агуа Приета нощта беше превърната в ден от силните прожектори, лъчите, от които не само правеха видима атаката, но и заслепяваха атакуващите. Тези прожектори направиха горчив живота на хората на Вила и той не закъсня да подсили озлоблението, което изпитваха срещу Съединените щати. Когато стана ясно през следващите няколко дни, че за поражението им, има вина новата политика на Съединените щати, между хората на Вила започна да се говори, че прожекторите са доставени от Щатите и че се обслужват от американски войници и че, най-накрая, са се намирали на американската страна на границата.

Лишени от оръжие, губещи битки и дух, силите на Вила постепенно го изоставиха, като броят им намаля от четиридесет хиляди на четири хиляди, а след това на четиристотин. Вила се отправи към пустинно планинската област Чихуахуа и, разгневен на

Съединените щати заради подкрепата им на Каранса, насочи вниманието си срещу американските минни интереси в този регион, като отвлечаше мениджъри и ги държеше за откуп, крадеше гориво с надежда да получи откуп, щурмуваше лагери и ги плячкосваше. Много често в първите месеци на 1916 година имаше сблъсквания от този вид между Съединените щати и Вила, като най-прочутото от тях се случи на десети януари и беше наречено *клането в Санта Изабел*, когато седемнадесет американци бяха измъкнати от един влак и застреляни, тъй като са искали да подновят работата по една закрыта от Вила мина. Някакво куче, собственост на американците, беше почти преполовено от удар на сабя и все пак някак си продължи да живее. Златен пръстен, взет от труп, по-късно беше забелязан у загинал нападател в Колумб. Според всички слухове, Вила не е бил във влака. Все пак станалото е било по негова заповед.

Като се има предвид острата необходимост от доставки, която е изпитвал по него време, и рязката промяна на отношението му към Америка, не е учудващо, че след време Вила нападна един американски граничен град. Наистина, Съединените щати очакваха такъв удар. Всеки ден във Форт Блис при Ел Пасо пристигаха съобщения за придвижванията на Вила близо до границата. Гарнизоните по цялото протежение на границата получиха заповеди да бъдат внимателни. Лагерът *Фърлонг* в Колумб отговаряше за патрулирането на шестдесет и пет милна зона.

Но всички бяха очаквали, че атаката ще дойде при Ел Пасо или при един мексикански град южно от Колумб, наречен Паломас. Никой не разбираше колко жестока нужда от оръжие и коне изпитваха хората на Вила или колко беше разгневен на двама склададжии от Колумб. Братята Сам и Луи Равел имаха хотел и голям магазин и когато Съединените щати бяха прекратили доставките си за Вила, братята отказаха да дадат на Вила оръжията, които беше поръчал, като в същото време отказаха и да върнат парите, които им беше дал. Центърът на нападението беше хотелът и магазинът, първо ограбени, а после изгорени.

Самото нападение беше шедьовър, внезапна нощна атака, която беше търговската марка на Вила. Като проби международната ограда на няколко мили западно от граничния портал, избягвайки контакт със стражевата охрана на това място, в ранните часове на девети март той

поведе хората си към покрайнините на Колумб и заповяда да се проведе атака в две направления, едната срещу лагера, главно конюшните и муниционния склад, другата срещу сърцето на бизнеса на града — магазина на братята Равел. Предния ден Вила беше изпратил двама души в града, които да огледат гарнизона, и те бяха докладвали, че там се намират само тридесет войници. В действителност войниците бяха триста, но през деня повечето от тях патрулираха, поради което двамата не ги бяха видели и поради което онова, което трябваше да бъде безпроблемно нападение, се превърна в бедствие и провал.

Град от четиристотин цивилни и триста войници внезапно беше прибавен към други четиристотин нападатели, всички, от които стреляха. Бъркотията щеше да бъде достатъчно голяма през деня, но през нощта беше много по-лошо и списъкът на пострадалите показва, изненадващо, че само осемнадесет американци са били убити, осем ранени, срещу деветдесет убити нападатели, двадесет и три ранени и един по-малък брой взети в плен. Това говори за готовността на американските войници да понесат първия шок бързо и да се мобилизират в достатъчна степен, така че предполагаемото светкавично нападение да завърши като тричасова битка. Но даже и при това положение Вила получи това, което му трябваше. Без да се смята едно значително количество храна и техника, хората му офейкаха с осемдесет коня, тридесет мулета, няколко талиги, пълни с военно оборудване, включително картечници, амуниции и триста пушки *Маузер*. Нямаше съобщения за изнасилвания.

11.

Един мъж заедно с жена си се втурна, за да пресече улицата изток-запад, за да потърси защита във втория хотел. Жената беше бременна в петия месец, издутият ѝ корем личеше ясно и точно там попадна куршумът. Мъжът се строполи смазан от скръб до нея и кой знае защо не беше убит.

Един мъж и жена му, които бяха с тримесечното си дете, изкараха от гаража колата си, за да се махнат с нея. Куршум поразил мъжа в рамото. Той стигна до пътя север-юг и улучен още веднъж, изпадна в безпомощно състояние. Жена му зае мястото зад волана и успя да ги закара до пустинята.

Едно семейство се скри сред група кактуси. Друго семейство се скри в един ров, охраняван от някакъв лейтенант и неговия брат. Когато един конник направи опит да ги прегази, те стреляха срещу него, като само го раниха. Като се страхуваха, че втори изстрел ще привлече внимание върху тях, мъжете побягнаха към поваления нападател и го прободнаха с нож. Острието се отчупи и докато единият държеше нападателя, другият го уби с приклад, като нанасяше ударите си в същото време, когато жената на лейтенанта и дъщеря му се свиваха в рова и гледаха настрана с ръце върху ушите, за да не чуят шума от премазана плът.

Сгушено в спалнята си, с матраци, опрени върху широките стени на къщата, едно семейство изпитваше страх да не би плачът на петмесечното бебе да насочи вниманието на нападателите към тях. Майката натика в устата на бебето една калъфка за възглавница и след това отвърна поглед встрани. Следващия път, когато върна погледа си обратно върху бебето, то не се движеше. Тя издърпа плата, за малко не изпищя, но бебето започна да диша.

12.

Всички нападатели бяха вече преминали. Цивилният се движеше бежешком между падналите мексиканци, като проверяваше дали са мъртви. Светлината беше по-добра, не само поради разрастването на пожарите, но и от изгряващото слънце, и когато цивилният отправи поглед към другия край на улицата, видя двама мексиканци, които приближаваха пеш, след като бяха излезли от един вход, борейки се с някакво момче, което се беше хвърлило върху раменете им, както си беше без горни дрехи. Двамата нападатели спряха и се огледаха, когато разбраха, че са съвсем сами. Цивилният стреля срещу тях, стреля два пъти, единият куршум удари дървения тротоар, а другият премина през един прозорец. Точно тогава нападателите се обърнаха и побягнаха обратно, а цивилният не можа да види момчето.

Той потърси отново по-сигурно място в уличката, където се блъсна в някого, обърна се и видя една жена, цялата облята в кръв и с празен поглед. Тя размахваше ръце, опитваше се да стигне улицата и цивилният, като я сграбчи, я притисна до един варел. Той клекна на едното си коляно, стреля срещу преминаващите конници, които също стреляха в движение, после изтича зад тротоара и стреля след тях.

Сега светлината беше даже по-добра и като отправи поглед, за да се убеди, че повече не идват други, той продължи стрелбата, докато конниците завиха покрай ъгъла вляво. Един конник падна, друг се сгъна на две. После ги нямаше и цивилният чу изстрели от лагера, изолирани изстрели отвсякъде от града. Той погледна жената в уличката, видя я как се препъва, израненото ѝ лице, погледна към улицата, видя друга жена, която бягаше бързо към първата, огледа се в търсене на цели, не откри нито една, чу тръба, която свиреше за сбор, после за атака и като сграбчи юздите на коня на един от повалените ездачи, и като внимаваше да не го подплаши, се метна на седлото, високата и широка предница на мексиканското седло му се струваше странна, когато той пришпори коня и се понесе в галоп надолу по улицата.

Онова, което последва по-нататък, беше една от четирите последни кавалерийски престрелки в историята на Съединените щати. Цивилният премина покрай ъгъла в галоп, продължи по пътя север-юг, прекоси железопътните линии, премина покрай депото вляво и граничната митница вдясно, чу залп от пушечни изстрели вдясно от себе си и реши, че те идват от войници, които от височината близо до флагщока стреляха срещу отстъпващите нападатели. Видя колона от войници, преминаващи в галоп през лагера, зърна как друга колона се присъединява към тях отляво и как след това двете колони кривнаха към пустинята. В зазоряващото се небе светлината, колкото и добра, не беше достатъчна, и прахът, вдигнат от препускащите коне, които според цивилния трябваше да са около петдесет, правеше видимостта даже по-лоша. Той се отправи към този пращен облак, мина през него и едва тогава зави вдясно. Прикриващият огън от лагера намаляваше, заменен от изстрели от галопиращите отпред войници. Войниците завиха малко, завиха още малко, сега вече право на юг в галоп под издигания се пращен облак и цивилният пришпори коня, за да ги настигне, приближавайки от едната им страна.

Тогава в бързо подобряващата се светлина, при неравното трополене на копитата, върху каменистия пустинен терен той видя нападателите далече пред себе си, на триста ярда, може би повече, малки, разлюлени петна сред прах и кактуси, движещи се упорито напред. Мина покрай впрягове и коли, които те бяха изоставили, премина покрай облени в кръв нападатели, паднали в праха. Погледна вдясно към проточената маса войници, погледна напред към мястото, където земята се снишаваше, стигна дотам, изкачи се нагоре към другата страна и продължи в галоп.

Той погледна напред, където нападателите бяха преминали покрай едно малко възвишение, като бяха оставили хора, които да ги прикриват със стрелба. Куршуми ровеха прахоляка. Двама войници паднаха и някой даде заповед за спиране. В първия момент цивилният изпита страх при мисълта, че те се връщат в лагера. Дръпна юздата на коня и спря. Другите също спряха. Той ги погледна вдясно от себе си, разгънати в групи или поединично. Те преглъщаха, триейки лицата си, ризите им потъмнели от пот, здраво държаха поводите. Пращният облак се успокои. Напред, във вече силно осветеното пространство, цивилният успя да зърне покрити с прах конници, които отминаваха

възвишението, отблясъци от пушките на хълма. Човекът, който им беше казал да спрат, майор Томпкинс, гологлав, в бричове и риза, с къси тънки мустаци, нашарени от праха, яздеше между тях, докато те го гледаха в очакване. Той погледна конниците и нареди:

— Разгънете се.

— Да, сър! — кресна един сержант, ухилвайки се.

Останалите също започнаха да се хият. Защото въобще нямаше да се връщат в лагера. Това беше началото на една поредица от заповеди за атакуваща формация и като се имаше предвид нестройният начин, по който се бяха разположили, цивилният трябваше да се учуди от бързината, с която те се строиха, всеки в своя взвод, всеки взвод на своето място, един до друг подравнени, обърнати с лице към защитения хълм. Той побутна коня си и зае мястото си на левия фланг, наблюдавайки майора, който яздеше напред и назад, за да се убеди, че всичко е както трябва, приближи, спря и го погледна.

Цивилният кимна. Майорът кимна в отговор. Тогава, поглеждайки хората си, майорът им каза: *Проверете си пистолетите*, но те вече бяха започнали с това, като сваляха старите пълнители, заменяха ги с нови, оглеждайки внимателно всичко, чуваше се дълга нестройна поредица от тракане на метал при слагането на пълнителите. Седяха напрегнати и готови, стискаха пистолетите си така силно, че кокалчетата на ръцете им побеляваха.

Майорът ги погледна още веднъж и процеди:

— Движение.

— Да, сър — пак кресна сержантът и те поеха, единична права линия, подравнени, все едно че това беше състезание и че беше важно да започнат едновременно.

Известно кратко време се движеха бавно напред, давайки възможност на конете да дишат спокойно, чувствайки ритъма на напредването заедно. Тогава майорът заповяда: *Тръст* и сержантът повтори като ехо, а после дойде *Лек галоп* и цялата последователност напомняше старт на огромна машина, гладък, внушителен и могъщ, почти невъзможно да бъде спрян, прах се надигаше зад цивилния, войниците вдясно от него държаха поводите с лява ръка, а дясната — готова с пистолета.

И последва: *Галоп* и този път сержантът нямаше защо да повтаря заповедта. Конете бяха уловени в ритъма, напрегащи се да се включат

в него, и всичко, което се искаше от войниците, беше да отслабят контрола, а конете поеха в галоп. Хълмът, който ариергардът на нападателите защитаваше, се мерзелееше високо пред тях, светлини от пушките, куршуми, летящи към тях, докато един след друг войниците се изправяха високо, навеждаха се напред и тогава майорът изкомандва: *Огън!*

Привеждайки се напред, с пистолети нацелени над главите на конете, точно между ушите, те започнаха. Куршуми свистяха, откати трептяха, отхвъркваха празни пълнители и всичко приличаше на каруца, пълна с пълнители, захвърлена в огън, гръм след гръм, отекващи през равната празна пустиня, петдесет пистолета, седем патрона в пълнител и линията вече беше почти до хълма, куршуми, рикоширащи от скали, хвърчащи парчета от кактуси, мексиканците там и стрелящи, докато средната линия се задържа малко, докато фланговете се придвижиха напред и войниците плъзнаха нагоре по контура на хълма, колоната в полукръг, стрелба, атака, някои вече останали без патрони, измъкващи празни пълнители, вкарващи с шум нови, изправени, стрелящи. Всички скали и кактуси на върха буквално експлодираха, падащи нападатели, препъващи се, атакуващи войници и тогава те стигнаха върха и там нямаше никой. Трупове навсякъде наоколо, но конниците вече бяха от другата страна на хълма. Някои войници хукнаха след тях. Майорът изкрещя: *Стой!*, докато други се плъзнаха от конете си, грабвайки оръжията си. Майорът отново извика: *Стой!* Сержантът повтори след него като ехо. Трябваше да извикат още веднъж, преди войниците да се послушат, здраво хванали поводите и обръщащи се, докато тези, които бяха грабнали пушките си, започнат стрелба. Бяха залегнали или клекнали, проточени на върха, стрелящи, конниците долу капеха и тогава войниците, които бяха започнали долу, бяха отново горе и бяха слезли от конете си, посягайки към пушките си, стрелящи, още капещи конници, после помалко, после само петна от надигащ се прах вместо мишени и майорът разпореди: *Прекрати огъня.* Някои продължиха. *Прекрати огъня!*, кресна им сержантът. И те спряха.

Появи се вятър, издухвайки срещу тях песъчинки. Никой не помръдна. Тогава някой се изкашля. Един друг, залегнал, с насочена пушка, се превъртя и легна по гръб. Друг избърса устните си. *Боже,* каза друг и това беше краят.

Те се спогледаха, опипаха се, за да разберат дали не са ранени. Прегледаха конете си. Майорът се огледа наоколо и спря погледа си върху цивилния.

— Колко време ще трябва, докато ни доведат до границата?

Цивилният не разбра. В следващия момент му стана ясно. Майорът трябва да е бил така силно увлечен от преследването, че даже не беше обърнал внимание на широката ивица накъсана ограда, през която бяха преминали. Цивилният бутна назад шапката си и избърса потното си чело. После направи движение с ръка.

— Майоре, бих казал, че сме я преминали и е на четири мили зад нас.

Майорът остана неподвижен. Той просто само го гледаше. След това огледа земята и поклати глава и когато вдигна очи, погледът му беше светъл и той се смееше. Не много, не толкова, че да се покажат зъбите му, но достатъчно, и цивилният кимна усмихнато.

— Сержанте — нареди майорът. — Изпрати обратно в лагера куриер. Да каже на полковника какво сме направили и да поиска инструкции.

— Да, сър.

— Почакай малко. Нека бъдем по-точни. Нека разбере от полковника дали можем да *продължим*.

— Да, сър — отрапортува сержантът.

Чакаха четиридесет минути. Когато човекът се върна, стана ясно, че полковникът е избягнал поемането на отговорност, съветвайки майора *сам* да прецени.

— Моята преценка е, че трябва да се продължи.

И така, те се качиха на конете и потеглиха и, както изглеждаше, мексиканците не бяха мислили, че войниците ще постъпят така, защото един час по-късно те се вкопчиха в тях отново и последва нова битка в движение, а после още една и така нещата продължиха цялата сутрин, докато най-накрая мексиканците спряха, оставайки ариергарда да ги защитава и насочиха всичките си триста мъже срещу преследващите ги петдесет войници и американците нямаха друг избор, освен да се удържат и реорганизират.

Всяка група образуваше линия от четиристотин ярда. Вече беше обед, никаква крана или вода, конете задъхани, амунициите недостатъчни, а след половин час очакване на мексиканска атака

майорът нареди да се отстъпи. Връщането беше бавно, конете изнемогваха, слънцето — по-горещо от всякога, хората едва крепящи се на седлата, но по пътя преброиха тридесет мексикански трупа и прибраха няколко каруци, пълни с храна и облекло, две картечници и дузина сандъци с пушки и амуниции. По целия пращен маршрут скитаха коне, останали без ездачи. Цивилният помогна при улавянето им.

13.

Прентис сграбчи ботушите около глезените. Този, който беше в наряд с него, сграбчи китките. Вдигнаха, тътрейки с приведени гърбове и мъкнейки към огъня. Даже с кърпата около носа и устата, вързана зад врата му, му беше трудно да не се задуши. Той кимна на този до него и те вдигнаха по-нависоко, залюлявайки тялото напред и назад, докато на три го засилиха нагоре и го пуснаха. То описа дъга във въздуха, потъна сред пламъците и падна върху най-горното тяло в купчината. Пламъците се понесоха през косата на трупа, оранжеви и бели, понесе се нагоре черен пушек. Прентис трябваше да се обърне, шум от месо, което се пече, клокочеща мазнина, капеща зад него. Той се върна към редицата от тела, подредени като дърва, и погледна насекомите върху тях, малки животинки в твърди обвивки навсякъде, влизаци и излизаци от дрехите, раните и отворените усти.

И мухите. Прентис беше чувал, че в пустинята няма мухи, но явно беше, че е разбрал погрешно, защото мухите също се бяха заловили на работа, а в обедната горещина труповете вече бяха започнали да се подуват и даже с ръкавици, даже само докосвайки ботушите, опипвайки плътта под тях, на Прентис му се гадеше.

Той погледна вдясно, към града. Сградите бяха ниски и квадратни, на двеста ярда. Беше минал повече от час, откакто беше дошла последната каруца, пълна с трупове, и всички бяха събрани близо до покрайнините и той реши, че ще има още малко. Но при всички случаи имаше *достатъчно*. Дотук изгоряха четиридесет тела, още петдесет в купчината и по всичко личеше, че ще трябва да се запали нов огън. Нещо се плисна шумно зад него и той не се обърна. Там, в града, предстоеше разчистване, най-малко няколко дни работа, един цял блок изгорял, друг наполовина, овъглено дърво, разкривен метал, счупени стъкла и съдове и бог знае какво още, изнасяне на всичко това с каруци от града, подмяна на дъски и прозорци, поправка на огради. Имаше изненади и неприятности. Дежурните по кухня, вече станали и заети с подготовката на закуската, се бяха случили в кухнята при началото на атаката и нападнати се защитаваха

с всичко, което им беше подръка, хвърляйки срещу тях вряща вода, удряйки един от тях с брадва, друг с бухалка за бейзбол, като накрая се бяха добрали до пистолетите, които използваха за лов на дивеч, и прогониха нападателите. В контраст тези от санитарната група — друго име за медиците, се бяха заключили в болницата, като отказаха да излязат или да допуснат някого вътре. Сградата, където се държаха мунициите, беше заключена и картечарите се бяха видели принудени да строят вратата. Даже тогава от картечниците нямаше особена полза. Произведени във Франция от *Benet-Mercie*, те почти никога не работеха. В тях непрекъснато влизаше пясък и тъй като подвижните части бяха малко, се налагаше често почистване. И нещо още по-важно, зареждането им ставаше много трудно. Пълнителят, съдържащ тридесет патрона, трябваше да се поднесе отстрани с широката страна отгоре, а след това да се вкара в един тесен процеп от дясната страна на картечницата. Това, което беше отчайваща работа денем, при нощни условия беше истински непоносимо. Първата картечница беше направила засечка в самото начало. Другите три от дълго време се привеждаха в готовност. Въпреки това Прентис беше чул един войник картечар да казва, че са изстреляли двадесет хиляди куршума.

И повярва. Сега магазините в града представляваха натрошени развалини, също както бараките и конюшните. Както говореха всички, в града нямаше постройка, която да не е пострадала. Ако един разчет на картечница беше стрелял толкова много, колко ли бяха изстрелите от двете страни? Сто хиляди? Може би толкова, а и още половината на това отгоре? Не можеше да знае. В града имаше един разчет, чиято единствена задача беше да събира празни гилзи.

Той погледна назад към горящите трупове, светлооранжеви пламъци сред носещия се към небето черен пушек, грабна нов чифт ботуши, партньорът му китки и вдигнаха, тътрейки. В града се говореше за събличане на труповете, за вземане на ботушите, но в крайна сметка на никого не му трябваша дрехите, така или иначе, и всичко, което беше взето, бяха оръжия, пари и пълнители. Всичко това беше направено в града и Прентис беше признателен. От време на време му се случваше да види нож или пистолет в кобур, не толкова често някаква кесия, която изхвърляше край пътя. Това, което главно правеше, беше просто да вдига трупове, да ги тътри и да ги хвърля, полагайки големи усилия да не мисли. Нещо попадна в погледа му и

като погледна на юг покрай огъня, той видя една двойна колона ездаци, които се движеха от пустинята към пътя. Войниците, които бяха преследвали нападателите. Вероятно са използвали дима от горящите трупове като ориентир.

Сега по-наблизо, след като бяха изминали повече от седем часа и това им личеше, прах от глава до пети, лица обгорели, коне, побелели от пот, и те долавяха вече миризмата от труповете, вадеха носни кърпи, покриваха носовете и устите си. Някои започнаха да кашлят. Стигнаха пътя и завиха покрай огъня и към града, заглеждайки се втренчено в него и партньора му, докато преминаваха. Някои псуваха.

Имаше един офицер, майор, който яздеше начело, и сержантът, с когото Прентис беше разговарял на гарата. Но този, когото забеляза по-добре от другите, беше цивилният. Не просто защото той беше единственият цивилен във войсковата част, но защото, въпреки че той самият го беше виждал само няколко секунди, не можеше да се сгрещи огромният гръден кош и раменете, и широкото лице. Това беше мъжът, който го беше съборил през нощта, мъжът, чиято пушка беше използвал. Сега този човек изглеждаше даже още по-стар, лицето му набраздено от пот и прах, бръчките по-видими и подобни на пукнатини в разсъхнато от слънце дърво. Той беше най-големият, най-властният човек, когото Прентис беше виждал някога, и докато цивилният преминаваше в колоната, го погледна не продължително, не твърдо, това приличаше повече на небрежно отправен поглед и все пак нещо повече от това, след това погледна към купчината горящи тела, после напред.

Прентис не можеше да каже дали онзи е разбрал кой е.

Другите войници продължаваха да прииждат, хвърляйки поглед към огъня и телата, с ръце върху лицата, спиращи дишането си, отвръщайки поглед.

— Кой е този? — Прентис попита мъжа, дежурец с него.

— Майор Томпкинс.

— Не. Питам за цивилния със сержанта.

— Цивилният? Какъв цивилен? — Погледна за момент към колоната, намръщи се и поклати глава. — Не зная.

14.

Сержантът се придвижи по опашката за храна, наля си чаша кафе, обърна се и му каза:

— Календър.

Прентис не разбра.

— Това е името. Майлс Календър. Защо ти трябва да знаеш?

Столовата беше наполовина пълна, войниците се хранеха на масите от груби дъски, други влизаха, за да се наредят на опашката.

— Трябва да му дам нещо. Знаеш ли къде мога да го намеря?

— Отсреща при конете, но на твое място не бих го безпокоил.

Прентис почака, докато сержантът взе чиния говеждо с боб, после каза:

— Благодаря. — И се обърна.

— Хей, чу ли какво ти казах?

Но Прентис вече излизаше през вратата.

15.

Почука, но никой не му отговори. Отвори вратата и в потока слънчева светлина, който влезе след него, видя стареца проснат върху пръстения под. Вратът му беше подпрян на чувал с жито. Шапката беше върху лицето му, ръцете, скръстени на гърдите, неподвижен, заспал.

Прентис не знаеше дали трябва да го събуди.

— Какво има, момче? — Гласът на стареца прозвуча заглушено изпод шапката.

Прентис направи усилие, но не можа да проговори.

— Хайде, момче. Кажу какво има. Виждаш, че се опитвам да спя.

— Дойдох да благодаря.

— Добре, вече ми благодари.

— За това, че ме събори снощи.

— Разбирам за какво става дума. Няма защо да се говори за това. Излязох голям глупак, като рискувах да се занимавам с теб. Можеше да съм мъртъв. Беше *грешка*.

Не това очакваше Прентис. Струваше му се, че ще е добре да дойде и да му благодари, а сега този се сърдеше.

— Е, добре, все пак съм признателен. И за пушката. Донесох я.

— Почисти ли я?

— Да. — А сега той беше даже още по-сърдит.

— Тогава я остави до онази щайга. — Цивилният посочи мястото с крак.

Прентис се поколеба, после направи каквото му беше казано и зачака. И двамата мълчаха.

— Имаше ли нещо друго?

— Мисля, че не.

— Тогава затвори вратата, когато излизаш.

Прентис почувства, че лицето му почервенява. Като излезе, той тръшна вратата, не точно това, но все пак достатъчно шумно, така че можеше да мине и за тръшване.

16.

Старецът раздвижи ръцете си. Под жилетката му имаше пистолет, върху който се намираше едната му ръка. Вдигна шапката си и погледна пушката до вратата. Погледна и към вратата, чу отдалечаващите се стъпки на момчето, ботушите му скърцаха в нечистотията, и прокара ръка по лицето си.

17.

Това, което се случи на следващия ден, беше до голяма степен реакция на сполетялото Мод Райт. По онова време тя беше измежду малкото американци, които живееха в Мексико, в нейния случай, на сто и двадесет мили южно от границата в малко ранчо в близост до един град, наречен Пиърсън, в Чихуахуа. На първи март, осем дни преди нападението срещу Колумб, тя очакваше заедно с малката си дъщеричка в ранчото завръщането на мъжа си, който заедно с негов приятел беше ходил в Пиърсън да купи провизии, когато през портата нахлуха дванадесет въоръжени конници и слязоха от конете си до къщата. Това беше разузнавателен отряд от главните сили на Вила и този отряд се движеше на север към границата. В началото те се опитаха да се представят за войници на врага на Вила, президента Каранса, и я попитаха дали разполага с някаква храна за продажба. Тя обясни, че единственото, което има, е малко брашно и царевичак, колкото за семейството, и когато те отново попитаха дали могат да го купят, тя заяви, че би им го дала.

Дотогава се беше стъмнило. Мъжът на Мод и приятелят му се върнаха от Пиърсън с две натоварени мулета, които хората взеха. Те вързаха мъжа и приятеля му, задигнаха всичко, което успяха, от къщата, взеха бебето, дадоха го на местен селянин, качиха Мод на едно муле и ѝ казаха, че тръгва с тях. Не можеше да види мъжа си. Извика. Той не отговори. Тя се смъкна от мулето, втурвайки се към бебето. Един войник извади сабята си и кресна, че ще я убие. Насили я да се качи отново на мулето и, както тя по-късно обясняваше, тогава е разбрала, че е в капан.

Маршът на север продължи от първи до девети. Разузнавателният отряд се присъедини към Вила и през цялото време нямаше почивки по-дълги от три часа в денонощие. Мод отиде при Вила с молба да я пусне. Той ѝ каза да се оплаче на подчинените му — това било тяхна работа. Тя отиде при подчинените. Казаха ѝ да си затваря устата; имали намерение да я накарат да язди, докато се скапе. Девет дни през пустинята, недостатъчна храна, вода още по-малко,

премрежен поглед, отпусната безпомощно върху седлото, над главата ѝ кръжащи мишелови. Вила ѝ каза, че животът, който води с него, е добър за нея:

— Бузите ти са розови и пълни.

— Изгорели от слънцето и подути — уточни тя.

А когато най-после стигнаха Колумб, той ѝ каза, че има намерение да я накара да застреля някои хора в града. Тя отвърна, че най-напред би застреляла *него* и той просто се засмя.

Но когато нападението тръгна зле, хората, които пазеха Мод, я зарязаха и тя, залитаща, тръгна към града през пустинята. Попадна на ранена жена и ѝ помогна да стигне до лекар. Помогна на ранените в лагера. Тогаво хората разбраха какво е преживяла и я накараха да си почине малко. Тя спа цяло денонощие, за първи път от девет дни хапна нещо, разбра, че мъжът ѝ е убит, но че бебето ѝ е живо, и заяви, че смята да извърви разстоянието обратно до Пиърсът.

— Искам си бебето. Ще ми отнеме само девет дни...

Историята ѝ се появи на първите страници на всички по-големи вестници в Съединените щати. Последваха допълнителни писания и въпреки че стана ясно, че не се е върнала в Пиърсът, че е била отведена в Ел Пасо, където ѝ било дадено бебето, подробностите, които тя си спомняше, се оказаха вълнуваща история: как Вила е планирал да превърне във факел всеки мъж, жена и дете в Колумб, как е възнамерявал да убие всеки американец, когото би могъл да убие, и това, че щял да бъде подпомогнат от Япония и Германия. Как в началото на похода попаднал по пътя на един американец. Двадесетина от хората му прегазили човека. Един офицер го е влачил след една от ротите. Друг го е прострелял във врата, а човекът е пробягал почти четиридесет стъпки, преди да падне. Съблекли го и поделили дрехите му. Колоната е минала с конете върху него, а последният в колоната го прострелял в главата.

Подробности като тези, прибавени към преживяното от Мод, превърнаха Колумб в нещо реално. Можеше да се говори за осемнадесет убити американци, за други осем ранени, но в това имаше нещо абстрактно. Даже съобщенията за жестокости в Колумб имаха тенденцията да подчертават само фактите. Това, което беше необходимо, беше разказ, пълен, съдържателен, който да направи впечатление на американската чувствителност, а премеждията на Мол

Райт предлагаша точно това. Жена, чийто дом е бил ограбен, чийто мъж е бил убит, чието бебе ѝ е било отнето — тези елементи сякаш бяха специално създадени, за да разбудят американския гняв. Това, което липсваше, е флаг и ябълков пай, и, като се имаше предвид, че американските граници са били нарушени, флагът беше намесен. Сутринта на десети Конгресът дебатираше. На единадесети беше решено да се изпрати експедиция в Мексико.

Афишираната причина беше да се прекъсне движението на Вила на юг, за, да не би да атакува едно селище на американски мормони на сто и шестдесет мили под границата в едно място, наречено *Колония Дублан*. Действителната причина беше да се разполага с оправдания за пресичане на границата, да се засекаат силите на Вила и да се унищожат. В този пункт имаше известно объркване. Най-напред заповедта беше просто да се залови Вила, но, както обясни началник-щаба, това представляваше по същество да се воюва срещу *един* човек и ако Вила се качеше на влак, за да отиде в Гватемала. Юкатан или даже Южна Америка, Съединените щати не биха могли да тръгнат след него. Това, което действително беше необходимо, бе той да се направи неспособен да действа, което означаваше по-скоро преследване на хората му, отколкото на самия Вила.

Планът включваше пет хиляди войници, цяла една шеста от съществуващите в момента базирани в Щатите американски войски. Като следваща мярка един сенатор предложи закон, с който да се оторизира мобилизирането на над половин милион войници, и докато повечето намираха това за прекалено голяма ескалация, военните бяха на мнение, че даже не е достатъчно.

— Окупираме мексиканската граница вече повече от четири години — каза един полковник пред слушатели в Ню Йорк в реч, препечатана в *Ню Йорк таймс*. — В настоящия момент две трети от редовната ни армия, която се намира в Съединените щати, е на тази граница. С други думи, по тази граница са разпилени двадесет и две хиляди войници... Вие не можете да си представите големината на тази граница. За да се стигне от единия ѝ край до другия, са необходими цели три дни пътуване с влак и по тази линия вие имате двадесет и две хиляди бойци, като наличният брой за подкрепление, в случай че това се наложи, е само около девет хиляди. Ако положението не беше толкова трагично, би изглеждало смешно... До избухването на

тази война в Европа американската армия изглеждаше като муха, гледана през увеличителния край на телескоп. Казвам ви, че американската армия е най-тъжното нещо на този свят и че другите нации знаят това даже по-добре от нас самите... Дошло е времето, когато се налага да разберете, че, когато през 1898 година се разделихме от господстващата едно столетие политика и се обявихме за световна сила, сме поели известни задължения и трябва да разберете, че, за да ги изпълним, е необходимо да разполагаме със сила зад всяка нота, която нашият президент би могъл да намери за необходимо да изпрати, или зад какъвто и да е друг акт, който един президент може да счете за необходим в рамките на нормалното изпълнение на задълженията си... Какво мислите, че би означавало това, ако отидем на война с Англия, Германия, Франция или друга първокласна сила? Известно ви е, че американците не се чувстват никак добре, ако нещо се отрази зле върху търговията им. Имаме сигурна информация, че Англия в момента разполага с четири милиона войници, готови да заемат мястото си на огневата линия, че Германия има от шест до осем милиона, а Русия от осем до десет милиона. В икономически план ние също така сме в състезание с една нация на запад... Вярвам, че си струва труда да се помни, че, ако се ангажираме в Атлантическия океан, ще бъдем ударени в същото време и в Тихия. Четири милиона могат да дойдат от Атлантическия и още три милиона от Тихия, а четири милиона плюс три милиона прави седем милиона. Как смятате да посрещнете такава ситуация, в случай че тя възникне? Имаме брегова линия, дълга най-малко двадесет хиляди мили, уязвима във всяка точка, освен там, където имаме пристанищни защити, а те са крайно недостатъчни поради липса на хора... Можем да съберем редовна армия от сто и четиридесет хиляди войници, може би двеста хиляди, но когато надхвърлите тези цифри, цената става прекалено висока, защото трябва да излезем на открития пазар и да търсим хора, защото като истински идиоти живеем при условията на това, което наричаме *доброволческа система* на набиране на войници... Съществува само една линия, диктувана от здравия разум, и тя е да се обучават младежите на нашата страна и тяхното обучение да започне, когато те са млади. Трябва да обучавате тези момчета. Ако е необходимо, трябва да ги *принудите* да се обучават.

Беше сформирана първата Американска ескадрила, а малко след нея първите моторизирани дружини, мобилизирани бяха щатските милиции. По време на цялата тази подготовка Съединените щати се опитваха да получат съгласието на Мексико да навлязат в негова територия. Година преди това имаше споразумение между двете страни, според което всяка имаше право да пресича границата при преследване на враждебно настроени индианци. Сега правителството на Каранса предложи връщане към това споразумение. Мексико щеше да получи разрешение да преследва на американска територия лица, обявени извън закона, а Съединените щати на свой ред щяха да могат да навлизат в Мексико при гонитбата на бандити, *ако стане така, че за нещастие нападението срещу Колумб се повтори*. Формално Съединените щати имаха разрешение, но само за *бъдещето*. Беше съвсем ясно, че Каранса не искаше американски войски в Мексико в този момент, но Америка беше разгневена и бързаше и това условие в уговорката беше игнорирано.

А Колумб растеше. Влакът, който се движеше три пъти на ден и с който беше дошъл Прентис, сега идваше десет и двадесет пъти на ден, като сваляше войници, коне и екипировка; оръдия, сандъци с муниции, пушки и картечници. В края на лагера, близо до пътя север-юг, започна строителството на писта. Започна строителството и на рампа, две ивици бетон с разстояние помежду им: първата американска военна автобаза. Двадесет камиона, после петдесет, после сто; петдесет мотоциклета и различни коли. Хиляда войници, после още хиляда и още. Лагерът стана двойно по-голям, после пак двойно по-голям.

Съответно растеше и градът.

18.

— Господа, предстои ни *неофициално*, както разбирате, да навлезем в Мексико.

Войниците реагираха така, сякаш не бяха чули, не че не слушаха, но като че ли съобщението не беше разбрано. Сержантът почака, докато слагаха на земята вили, чесала и четки, без да свалят поглед от него. Той продължи:

— Точно така — Мексико. Можете да очаквате, че ще тръгнем вдругиден при изгрев-слънце, така че ако имате да пишете писма или да поправяте ботуши или да шиете копчета, ще е добре да се заловите с това. И докато се занимавате с това, кажете си молитвите, защото, повярвайте ми, стигнете ли веднъж там, бог да ви е на помощ... Бог да ни е на помощ на *всички*... В случай че някой от вас е сключил договор, представяйки си да прекара времето в някоя потънала в зеленина страна на изток, очаквайки да се нахвърлим върху немците, трябва да знае в какво се вълличаме. Вие ще яздите на юг и ще преминете през деветдесет и четири хиляди квадратни мили от най-омразната на бога, най-голата и изпечена от слънце купчина от скали и прах, която благият създател в лошо настроение е измислил и която се нарича провинция Чихуахуа.

В задната част на конюшната, подпрян на преграда на височината на рамото, с лице, мокро от пот и посипано с прах от почистването на мръсната слама, Прентис погледна през войниците пред себе си към сержанта, който им говореше, а след това и към самите войници — ако можеха те да бъдат наречени така — най-младите, най-новите попълнения в лагера. Смущаваше го, че е поставен заедно с тях. Не че самият той не беше млад и нов — това той положително беше демонстрирал — и не че този вид работа не беше нещо, което той и те заслужаваха. Но той си спомни начина, по който беше действал по време на атаката, и му мина през ум, че те биха могли да действат по същия този начин. Нещо повече, че той самият би могъл *отново* да действа така. Начинът, по който трябваше да се постъпи, според него, беше те да се смесят с опитните войници и

да им се даде възможност да почувстват пряко и самостоятелно нещата. Ако бъдат изолирани, ще бъдат лишени от възможност да подражават на някого.

Конюшната нямаше стени от тази страна, само покрив и поддържащи го колове. Той отмести погледа си от войниците и сержанта, който говореше с тях, от другите отделения и балите слама и го насочи към откритото пространство навън и подготвителните работи, които се извършваха в лагера. Беше се говорело за отиването им в Мексико, но повечето бяха мислили, че им предстои да усилят границата. Сега те бяха по-добре ориентирани. Каруци, теглени от мулета, пренасяха щайги. Войници пасяха и гледаха конете. Други опъваха въжета като прегради за конете. И в един миг, вън, на слънцето и праха, с глава високо над двама войници — каубои, сочещ към група коне, той забеляза Календър.

Още няколко коня минаха помежду им и Календър вече го нямаше, а сержантът продължаваше да говори.

— Ще яздите без прекъсване, доколкото ви позволяват силите, ще се храните, спите и псувате върху седлата си, толкова ще ви опротивеят конете, че ще бъдете готови да се закълнете, че те са самият дявол. Ще се молите за дъжд, но дъжд няма да има никакъв. Ще сънувате храна, но няма да получавате нищо друго, освен боб и хляб. И през цялото време, когато ще бъдете зад Вила, мексиканските федералисти ще бъдат след вас, защото някакви проклетни глупаци в Мексико са се заели да спорят с нас, а сега ние нахлуваме, без да сме получили тяхната благословия.

— Сержант, колко ще трае това?

Сержантът погледна строго слаботелесния хлапак, който го беше прекъснал и не знаеше точно как да се отнесе към въпроса, но след малко реши.

— Майорът ми каза, че полковникът му казал шест седмици, но, ако питате мен, по-вероятно е да са шест месеца или даже една година. Ето защо ви говоря това. Ще чуете много приказки за това, какво ще правим там, как ще оправим нещата и ще се върнем, преди някой да се е усетил, но не вярвайте нито на дума от всичко това. Това са приказки от същия вид като тези, нека преминем океана и покажем на французите как трябва да се сражават с немците, и всичко това е напълно погрешно. Следата, оставена от нападателите, е вече от два

дена. Ще ни бъде адски трудно да вървим по нея. На повечето места земята е прекалено твърда, другаде пясъчни бури запълват отпечатъците и ние не можем да разчитаме на това, че селяните ще ни покажат пътя — Вила или ги храни, или ги плаши, и това е от дълго време. Така че очаквайте най-лошото, а ако нещо добро се случи, още по-хубаво. Но не разчитайте на това... Това е единственият известен на мене начин, по който мога да ви подготвя.

Прентис погледна сержанта, после към отделенията и балите слама и отново към откритото пространство. Конете бяха отминали, след разсейването на облака прах след тях се видя цивилният, обърнат с гръб, впрочем никаква грешка не можеше да има, огромен и солиден, даже при това разстояние, движещ се към група войници, сочещ с глава към редица варели и към мястото, където те трябваше да бъдат преместени.

19.

— Даде ли му това, което искаше да му дадеш?

Прентис чу зад себе си гласа на сержанта. Беше по-късно, а той все още беше дежурен. Не защото не беше свършил — другите вече бяха заминали, — но защото искаше да бъде зает и това беше, което знаеше, а освен това Календър все още се занимаваше с нещо там, а той искаше да продължи да го наблюдава. Той мина още веднъж коня с чесалото, погледна към мястото, където Календър се мъчеше да очертае една линия от колове, остави чесалото и се обърна.

— О, да, дадох му го.

Сержантът вдигна рамене.

— Вече те предупредих. Той е странен. Гледа си работата, държи се затворено, не иска да допусне никого близо до себе си. — Сержантът се замисли. — Не съм срещал още някой, който да твърди, че е приятел с него, освен може би майорът, но даже и в този случай не мисля, че *майорът гледа* на това като на приятелство. Те просто работят добре заедно от времето, когато са били във Филипините.

— Филипините? — Влажният въздух и дъждът, и джунглата изглеждаха толкова неуместно, че той повтори думите си.

— О, да, точно така. От това, което чувам, той е бил там след Гражданската война.

— Какво? — На Прентис не му беше лесно да повярва. — На колко години трябва да е?

— Към шестдесет и пет. — Сержантът отново вдигна рамене. — Веднъж пресметнах. Тогава трябва да е бил на тринадесет или четиринадесет. След това е бил войник, а после разузнавач в индианските войни. След това в Куба и Филипините, както казах, а сега е тук. Няма човек, който да разбира повече от тази работа от него. Когато нещата се влошат и разбереш, че шансът да бъдеш убит е много голям, гледай да бъдеш край него. Прави, каквото прави той. Няма никакво съмнение, че това е най-доброто за теб.

Стояха прави един до друг, загледани в Календър.

— В известен смисъл това е тъжно.

— Как така?

— Ами шестдесет и пет, това ще е краят му. Армията няма да го наема повече, поне не във връзка с тази немска история. Няма никакво значение колко все още го бива, няма да рискуват с него, опасявайки се, че ще започне да прави грешки. Той е човек от кариерата, направил максимален стаж, и не след дълго за него няма да има място, където да отиде. Това имам предвид, когато казвам, че това е тъжно. Брой десет години от днес и аз ще бъда на неговото място.

Прентис погледна сержанта, после отмести погледа си. Слънцето беше почти стигнало хоризонта и оцветяваше Календър с този особен червеникавокафяв цвят. Той стоеше изправен в една каруца и накланяше варелите с вода, така че те се изливаха над преградата в едно корито.

20.

Старецът наблюдаваше конете, които пиеха с наведени глави. Те се бутаха помежду си, като всеки се мъчеше да заеме по-удобно място, за да получи достатъчно вода. Старецът се засмя.

Той се обърна и видя, че към него приближава майорът, и скочи на земята. За малко кракът му да се закачи и трябваше да направи усилие, за да се задържи прав. Майорът нямаше вид на човек, който е забелязал какво се бе случило.

— Кажи ми точно до каква степен е лошо положението, Майлс.

В първия момент старецът помисли, че става дума за крака му, но бързо се ориентира. Пое дълбоко въздух и поклати глава.

— Достатъчно лошо. Всички тези коне се чувстват зле от пътуването и ще им трябват най-малко две седмици угояване с най-добрия фураж, който можем да купим и с който не разполагаме. А и да го имахме, нямаме достатъчно каруци, с които бихме могли да го пренесем. Нямаме и достатъчно каруци, за да докараме вода. Когато стигнем там, ще разполагаме само с долнокачествена вода и пустинна трева, която един кон може да яде цяла година, без да сложи на гърба си и едно кило. Няма защо да се тревожим за месо за войниците, както ти виждаш нещата.

— Точно така, Майлс — кимна майорът и му се усмихна. — Но ще се справим добре с отиването и връщането?

— Казаха ни да го направим, нали? Разбира се, че ще успеем.

И двамата се смееха. Майорът извади две пури.

21.

Прентис ги наблюдаваше от конюшната. Слънцето осветяваше майора, който палеше пурата на Календър, а после своята. Двамата вървяха към столовата, без да спират да говорят и да се смеят, издиха пушек от пурите си. Той продължи да ги наблюдава, докато те стигнаха столовата и преминаха покрай нея, след което изчезнаха от погледа му.

22.

Съгласно плана, в Мексико трябваше да нахлуят три колони, едната от Ел Пасо на изток, втората от Колумб в средата, третата от едно ранчо, собственост на някой си Кълбърсън, близо до границата с Аризона, на запад. Идеята се състоеше в това, да се образува нещо като триъгълник, като нападателите бъдат изтикани в центъра, където колоната от Колумб, спускайки се надолу, ще може да ги изтреби.

Но спускането от Ел Пасо зависеше от използването на мексикански железници, а мексиканското правителство отказа да даде съгласието си и източният удар отпадна, а останалите две колони се задвижиха поотделно, което беше не толкова резултат от съображение от тактически характер, колкото от трудностите по придвижването и снабдяването на войската. И двете сили бяха значителни и вместо най-напред да бъдат координирани действията им, изглеждаше по-лесно да бъдат предоставени на себе си и да се съединят по-късно.

Сержантът не беше прав. Не тръгнаха на разсъмване, както беше казал той. Лагерът беше толкова голям, че колоната се организира едва по обед. Прентис чакаше, докато палеха камионите и завършваха товаренето на каруците, като стоеше с останалите на пътя до лагера и държеше юздата на коня си. Той не беше по-добър, нито по-лош от другите, само *по-различен*. Скопена кръстоска между арабска порода и куортър, той съчетаваше най-доброто от двете, скорост и издръжливост, кестеникавокафяв цвят с бяла ивица, спускаща се между очите, достатъчно дребен, така че Прентис го възсядаше без усилие, достатъчно голям, за да го носи заедно с тежкото му снаряжение, осемгодишен, както можеше да се заключи от зъбите му и от начина, по който те бяха леко износени. Бяха му го зачислили едва вчера и беше имал възможността да го язди само два пъти, но се чувстваше уверено върху него и конят му реагираше на командите и ако беше вярно, че се плашеше от моторите, това се отнасяше и за другите коне. Докато дясното око изглеждаше малко по-добре от лявото, с времето той щеше да знае достатъчно, за да компенсира.

Наистина, от постоянното си тимарене и внимание, той щеше да знае всяка част от него, както и от всеки кон, който някога е имал.

Докато останалите мотори се включваха, Прентис почувства под ръката си потреперването на коня. Конниците се движеха по пътя, вдигайки прах, който се наслагваше върху него и върху коня. Прентис следеше с поглед всички войници пред и след себе си, калени бойци, както се беше надявал, че са, като новите хора, с които беше работил, бяха пръснати навсякъде. Той погледна към други конници, които отминаваха, видя взводове, които се качваха на конете си. Тогава се появи сержантът и им заповяда и те да възседнат конете си и докато изпълняваше командата, ботуш в стремето, лява ръка на гривата, дясна ръка с поводите върху лъка на седлото, скачайки от земята, той видя колоната, която се формираше на пътя, конници по четирима един до друг, полковото знаме отпред. Всеки от взводовете преминаваше в ред, спираше и изчакваше в линия. Скоро щеше да тръгне и неговият. След това каруците и камионите, товарните мулета и още конници.

Той зачака, взирайки се през надигация се прах, търсейки с поглед Календър, като вместо него видя майора и полковника. Те идваха от една постройка, разговаряха, поздравяваха. Майорът приближи и поздрави една жена, която беше заедно с малко момче и едно момиче. Наблизо имаше и други такива групи, приближаваха офицери и майорът се наведе, за да целуне малкото момиче, като му подаде дребен подарък в лъскава опаковка, после погледна момчето си, поднасяйки му подарък, повдигайки го, след което се обърна към жена си и я целуна по устните. Не продължително, не силно, все едно че по бузата. Прентис видя, че майорът разговаря с нея. После чу гласа на сержанта: *Движи се*, и леко сепнат, поглеждайки към сержанта, после към майора, той отпусна юздите, притисна с колене колана на коня и тръгна.

В този момент забеляза Календър. В открито пространство, конници в движение около него, обвит от облак прах, седнал неподвижно на коня си, Календър наблюдаваше майора, който целуна отново жена си. После майорът отстъпи назад, обърна се и тръгна към него и в този момент се намесиха конници и Прентис повече не можеше да го види. Яздейки напред, той направи усилие да погледне след себе си, но така и не го видя.

След малко той спря, тъй като спряха и онези пред него. Тогава чу усиления шум на моторите от камионите, които се подреждаха. Скоро майорът премина покрай строя, следван от Календър. Някой подвижна още веднъж: *Движи се*. Прентис забеляза раздвижването на шапките на войниците. Календър се върна обратно с коня си. Прентис се обърна, следейки движенията му. Когато отново погледна напред, конят пред него се движеше и той го последва.

Прекошиха границата малко преди един часа. Беше петнадесети март, шест дни след нападението. Съществуваха известен страх, че границата ще бъде блокирана за тях, но нямаше войници, които да ги очакват, само един човек, едно малко момче и едно куче, и след час колоната се движеше ритмично, носейки се по изпечен от слънцето път, който скоро се превърна в обикновена утъпкана ивица, а след това в трудно различимо пространство от камъни, пясък и кактуси. В горещината и праха някой от движещата се колона, измъчван от скука, подхвана песен, в началото неуверено, после по-стройно и други го последваха. Сержантът се засмя и когато някой го попита каква е причината, той каза, че е песента, която пееха.

— Може би не знаят, но това е походната песен на Вила.

La cucaraaacha

La cucaraaacha

Втората колона остави след себе си ранчото на запад дванадесет часа по-късно, малко след полунощ. Границата и тук беше незащитена и докато колоната от Колумб беше тръгнала в обедния зной, при което въздухът беше толкова сух, че войниците като че ли не се потяха и все пак изпитваха жажда през цялото време, западната колона премина през нощния студ, който беше толкова силен, че водата, която носеха със себе си, замръзваше. В началото теренът беше гладък и лек за преодоляване. После се появиха грападини и бразди, прах, насъбрал се от девет месеца без дъжд, дълбок до глезените и побелял от преминаването върху него и затрудняваш дишането, ги обсипваше отвсякъде. Причиняваше болка в очите им, полепваше по носовете на конете им, пресушавайки ги. Обвиха лицата си с кърпи. Налагаше се да спират, за да привързват парцали към намордниците на конете.

Керванът от мулета изоставаше. Конниците мръзнаха. Тези, които се движеха пеш и се намираха по-близо до издигания се в спирали прах, извършваха повече движения от останалите и страдаха по-малко от студа с техните тежки пушки и товара върху раменете си. Някои, които познаваха добре пустинята, се бяха снабдили със специални очила, но прахът се полепваше по тях и колкото повече избърсваха праха, толкова повече прахът се разнасяше и замъгляваше гледката.

Спряха призори, тръгнаха отново по обед и както преди копнееха за топлина, сега си пожелаваха студ. Тридесет мили, петдесет, шестдесет. Спиране през нощта, после отново в движение и дванадесет часа по-късно бяха на мястото за среща.

Човекът, който ги назорваше така упорито, се наричаше Пършинг. Бригаден генерал с прякор *Черния Джак* заради двете години, които беше прекарал някога като бял човек с негърски полк в Монтана, той имаше под командването си Форт Блис в Ел Пасо по времето на нападението. Няколко години по-рано там беше разговарял с Вила, даже се беше фотографирал с него. Сега, на петдесет и пет годишна възраст, Пършинг го преследваше.

Проблемът за Военния департамент се състоеше в това, кой да бъде предпочетен. Трябваше им някой, който беше с опит във военните действия: Пършинг беше помирисал миризмата на барут в Куба и Филипините. Трябваше им някой, който да разбира от партизанско водене на война: пак Куба и Филипините. Нещо повече, трябваше им някой, който да може да поведе експедиция в Мексико, при това, без да предизвика война. Опитността на Пършинг беше от решаващо значение. Първо, като командир на Форт Блис той познаваше проблемите на границата. Второ, неговият специалитет беше да се ориентира максимално по отношение на противника си, преди да влезе в бой с него. Така при всички свои сражения, особено във Филипините, той беше научавал местния език, нрави и религия, като подхождаше към другата страна по-скоро съобразно нейните условия, отколкото своите собствени. Тази техника се показва толкова успешна, че много племена отстъпваха при първия знак за доброжелателство. Тези, които не постъпваха така, а това също беше специалитет, той ги унищожаваше. Особена смесица от сила и мисъл, от готовност за битка и все пак желание да изслуша другия, Пършинг изглежда имаше великолепно дарба за мексиканската кампания. Плюс всичко това той не правеше

впечатление на човек, ангажиран с политиката. Докато жена му беше дъщеря на сенатор, Пършинг не се възползва от възможното влияние, за да се издигне. Но даже и без такава помощ, растежът му беше достатъчно лек. Той остави зад себе си осемстотин старши офицери и стана генерал и когато някои се бяха оплакали от това, че са използвани връзки, лично Теди Рузвелт обърна внимание на това, че повишението е било резултат от образцова служба във Филипините. Склонността на Пършинг да печели власт, без да я търси, беше още един от факторите, които го квалифицираха като добър избор за мексиканската кампания. Даден вид водач би могъл да се появи там, страх за такова нещо съществуваше, и да се опита да привлече внимание върху себе си, да направи груби грешки, които да го скарат с мексиканските власти, за сметка на външната политика на Съединените щати. От друга страна, можеше да се разчита, че Пършинг ще се справи със задачата си, оставайки невидим.

Но все пак в тази си оценка началниците му мъничко грешаха. Макар и аполитичен, Пършинг беше *разумен*. Той се възползва от мексиканската кампания, за да тренира войските си за война отвъд океана, просто за всеки случай, така че, когато Америка се намеси в Първата световна война, както всички можеха да видят, че това ще стане, Съединените щати щяха да разполагат с едно ядро от обучени войници, готови за битката, а самият Пършинг щеше да се окаже командир на това, което беше наречено Американски експедиционни сили срещу Германия.

Но всичко това предстоеше.

23.

На пътя пред тях лежеше тяло, мъртво от около седмица, така реши хирургът. Възможно беше трупът да е на американец. Трудно беше да се каже след слънцето и койотите. Човекът беше със завързани очи, прострелян в главата, без обувки, панталони и портфейл. Колоната спря и го погребва. Свещеникът избъбри някакви молитви и те продължиха.

Майорът изпрати да повикат Календър.

— Според картата пред нас има някакви градове. Вземи индианците. Провери ги.

Календър отказа.

— Защо?

Календър поклати глава.

— *Индианците*. Нямам намерение да работя с тях.

— По дяволите, Майлс.

— Не ме интересува. Те не влизаха в сметката.

— Тогава вземи белите разузнавачи. Все ми е едно. Вземи, когото искаш. Важното е да провериш тези градове.

Календър кимна и обърна коня си.

Прентис проследи отдалечаването му с поглед.

След малко над приглушеното прашно бавно движение на конете и неравното боботене на камионите отзад Прентис чу един различен звук, по-висок, който идваше от по-друг вид мотор. Звукът в началото беше слаб, после постепенно се засилваше. Колоната току-що беше прехвърлила един баир и Прентис, като се обърна назад по посока на пътя, но който беше дошъл, видя края на колоната, после върха на баира и това, че другите войници гледаха, накъдето гледаше и той. Шумът беше даже по-силен. Върхът беше забулен в прах, с неясни контури поради горещината, предната част на един камион съвсем малко се показваше във височината. Камионът стана по-голям, по-широк. Звукът стана по-плътен, по-висок, когато камионът се откъсна, топлинните вълни си правеха шеги със зрението, само че камионът не беше камион, а самолет и сега той летеше. Бил е там през цялото

време, двукрил, лек *Къртис*, Прентис беше чувал в лагера името Джени, толкова крехък и треперещ, че беше истинско чудо, че се е издигнал над земята. Той летеше точно по дължината на колоната, достатъчно ниско и поради това плашеше конете. Въпреки това някои войници вдигнаха ръце и като ги размахваха, възторжено го приветстваха. Пилотът се спусна ниско, при което се чу силният рев на мотора, и махна с ръка на свой ред. Коженият му шлем и очилата се виждаха ясно. След това със същата бързина, с която се беше появил, той се отдалечи, смаляващ се, с все по-слаб шум от мотора, превръщайки се в точка.

Вторият самолет се появи след по-малко от тридесет секунди.

24.

Падна на около миля пред тях.

Календър лежеше проснат върху една скала със спуснати капаци на бинокъла, вираше се в това, което според картата представляваше село, но всъщност беше само четири жилищни бараки. Той видя две пилета и едно товарно магаре, но никакви хора, положително никакви федералисти, и, изпълзявайки назад, за да се изправи, му самолета вляво над себе си, вече виждаше не един, а два, като водещият летеше с лекота, а вторият губеше височина. В началото помисли, че се спуска умишлено. Но после чу, че моторът засича, че засича още веднъж и че спира. Самолетът се скри зад едно скалисто възвишение. Календър беше на коня си, преди да чуе шума от падането.

25.

Той се срещна с другите разузнавачи и отиде до развалините.

— Какво, по дяволите, е това?

Самолетът беше в една клисура, едното му колело върху една скала, другото между кактуси, с откъснати крила, корпусът някак си оцелял, макар и ударен и напукан на сто места.

— Тайното оръжие на Пършинг — им каза пилотът. Той излизаше подскачайки от развалините и псуваше толкова увлечен от гнева си, че даже като че ли не се изненада, че ги вижда. — От нас се иска да разнасяме съобщения, но в действителност, ако ме питате, единственото, което сме принудени да правим, е да прелитаме над Вила, да губим контрол върху машината и да го плашим до смърт, като го караме да мисли, че имаме намерение да се стоварим върху него. Господи, погледнете това нещо. Никакви части, никакво гориво. Бихте ли повярвали, че тук има половин стар Форд в тази щайга?

Пилотът ритна корпуса отстрани и той целият се разпадна.

26.

Пет минути след като остави след себе си колоната, пилотът на първия самолет не знаеше за падането на колегата си. Той погледна назад и видя празното небе. Все пак той продължи малко по-нататък, като мислеше, че може би не е определил правилно разстоянието, че самолетът е по-назад, отколкото е предполагал, и че се опитва да го стигне. Намали скоростта и зачака, често поглеждайки назад, но когато минаха още пет минути и не забеляза и следа от него, увеличи скоростта и направи вираж.

Остатъците от катастрофата бяха наполовина скрити в една клисура. Пилотът едва ги забеляза. После видя конете точно под ръба на клисурата и, спускайки се ниско, ставайки причина конете да задърпат вързаните си за скалите юзди, той видя колегата си да се катери нагоре по стената на клисурата, други хора край него, после развалините и колегата му, размахал ръце към него. Пилотът се спусна още веднъж, този път достатъчно ниско, за да се убеди, че другите хора не бяха мексиканци, че колегата му явно беше наред и че му махаше не като знак, че го е познал, а за да му каже да продължава — а така или иначе земята беше прекалено нашарена от скали, за да се рискува кацане. Той се спусна още веднъж и, удовлетворен, махна с ръка, издигна се нагоре и се отдалечи.

27.

Той стигна до Пършинг късно следобед.

Беше третият ден от експедицията, осемнадесети март, и тъй като колоната от Колумб се намираше само на половината път до мястото на срещата, мислеше, че и Пършинг все още ще е на значително разстояние. Вярно е, че разчиташе на това. Той и колегата му бяха тръгнали по-рано от заплануваното и бяха положили всички усилия да стигнат, така че да имат един-два дни, преди да се заловят за работа. За *Колония Дублан* се смяташе, че е някакво чудо, дървета и потоци и култивирана земя, колония на мормони, които чакаха с нетърпение някакъв знак, че идва помощ.

Като първи човек на това място, той си представяше спокойно посрещане, ядене и пиене и щедро гостоприемство, ноци на прохлада, прекарани в сън, дни върху пейка, скрита от слънцето.

Сега, когато слънцето се бе спуснало ниско вдясно, пилотът забеляза как природата започна да се променя, от скали и малки пропасти и наваяни пясъци и кактуси към зелени поля и високи раззеленени дървета и течаща вода със слънчеви отблясъци. Между дърветата различни върхове на къщи, някои с плоски покриви, други островърхи, бели, както той си мислеше, от боядисано дърво, и още други кафяви. Забеляза стени от скални отломъци между нивите, добре изорани редици от, както му се струваше, поникващо жито. Видя дребната фигура на фермер, който работеше с магаре и плуг. Понататък потокът вече беше по-голям, край него жени перяха дрехи. Зърна каруца, теглена от кон, която бавно се движеше по някакъв път, после кола, камион, палатки, войници, пасящи коне, и разбра, че Пършинг е измамил надеждите му.

28.

Пилотът псуваше през цялото време, докато кацаше.

Пред него застана един лейтенант, който го очакваше.

— Пършинг иска да те види.

— Не се съмнявам. Разбира се, че иска.

Пилотът последва лейтенанта покрай палатки и каруци към подслона на няколко дървета. Никога преди не беше срещал този човек, висок, слаб, с уморен вид, хлътнали бузи, прошарени мустаци. Пършинг седеше върху газена тенекия и разговаряше с неколцина офицери.

— Искам те на запад оттук — каза той на пилота, сочейки една карта. — Изпратих три колони на юг, изток и запад, а теб те искам със западната. Заминавай, открий ги и ежедневно ми носи съобщения.

— Боя се, че няма да мога да направя това, сър.

Пършинг се намръщи и се загледа в него.

— По-добре е да бъда изпратен на юг. На запад има планини. Не мога да летя над тях.

— Не можеш какво?

— С Джени мога да премина четири хиляди фута при отсъствие на вятър, хиляда при вятър, но вятър означава планини, а тези планини изглежда са по-високи от десет хиляди фута. Не бих могъл да се справя.

Пършинг не сваляше погледа си от него.

— Ето какво, сър, Джени не е достатъчно добра. Ако правителството ни даде нещо подобно на тези *Блерио* или *Мартини*, които французите и англичаните използват срещу немците, всичко ще бъде наред. Но не с Джени. Не, сър, не с Джени.

Погледът на Пършинг стана по-твърд.

— Тези вашингтонски... Господи, ние дадохме на света самолета, а даже нямаме военновъздушни сили, като тези на Япония.

Той изду устни и поклати глава.

29.

Един камион беше със счупена ос. На друг от радиатора излизаше пара. Добре, че колоната трябваше да спре. Отпред имаше село и Календър отиде натам с коня си, за да го огледа. Други двама разузнавачи се отправиха към фланговете. Отдалече през биноклите всичко изглеждаше наред, само селяни, никакви мексикански войници, град, който, сравнен с онова, което бяха видели досега, беше голям, триста постройки, може би повече, главен път, минаващ по средата. Календър тръгна по пътя, силно втвърдена от слънцето кал под копитата на коня му, оглеждайки постройките от двете страни. Когато го беше гледал през бинокъла, имаше много движение, хора на улицата, магарета пред къщите. На половината път дотук движението беше по-малко, а при влизането му почти нямаше никой. Няколко мъже стояха прави пред входовете и го оглеждаха. Всички останали бяха в къщите си. Прозорците нямаха стъкла, а само дъски, които можеха да се затварят отвътре, и сега той видя как ги затваряха, видя и врати, които се затваряха по същия начин. Пред него дългокосо момиченце с кръгло лице стоеше в един вход и го оглеждаше с любопитство, когато една ръка отвътре го грабна и тръшна вратата. От двете посоки на улицата Календър чуваше приглушени шумове на резета, които се спускаха. Докато отминаваше, някакъв мъж се изплю до краката на коня му. Някой хвърли камък. Календър се огледа, но не видя никого.

Не можеше да им се сърди. В края на краищата, нямаше начин, по който да можеха да победят. С годините бяха разбрали, че чужденецът не означава нищо друго освен неприятности. Или щяха да се появят хората на Вила и ще ограбят всичко, или, ако не те, федералистите. Истина беше, че в по-добри времена Вила снабдяваше подобни селища, като крадеше добитък от това или онова по-голямо ранчо, като даваше месото на селяните, но срещу лоялност и все едно дали чужденците, които преминаваха оттук, даваха или вземаха, за селяните беше ясно, че ръката, която дава, може и да взема, и че ръката, която взема, може да се появи и да вземе пак. В последна сметка те се държаха затворени в себе си и не се доверяваха на никого.

Това не беше нещо ново за Календър. Беше го виждал много пъти — на запад, към края на индианските войни. Неутрални племена, еднакво страхуващи се от разбойнически банди, както и от белите, нежелаещи нищо друго, освен да бъдат оставени на мира; в Куба и Филипините, всяко място, където партизаните живееха на гърба на местните хора. Колкото и да се опитваха да се отнасят приятелски, неутралните си патеха и от двете страни и накрая се превърнаха в особен вид *враг*. Можеха да бъдат не по-малко опасни от хората, които преследваш. Въпреки че на теория ти си там, за да им *помогнеш*, все пак им нямаш доверие. Ако ти дадат повод, все едно дали са неутрални, или не, ти ги посичаш.

Сега, не желаейки да ги изнервя, Календър яздеше, като ръката му беше не върху пистолета, а близо до скрития до рамото му кобур. Нямахше как да бъде прикрит отпред и отзад. Ето защо той беше изпратил трима други разузнавачи след първите двама и себе си, като неговият собствен човек се намираще на петдесет ярда по-назад, като единствената задача на разузнавача беше да следи дали някой няма да се появи след минаването на Календър и да се опита да го застреля. Едва ли имаше изобщо някакви хора, сградите ставаха по-големи, от колиби и сайванти до големи постройки, квадратни, с плоски покриви, жилища от тухли, чакъл и слама, подпорни греди, подаващи се от гордите касти. Той огледа уличките, тук-там по някое и друго магаре и притичващи хора, които бързаха да се скрият, погледна пред себе си и видя селския площад с добре оформен с тухли кладенец точно в центъра, някакъв старец с въжени сандали и конопено пончо, седнал там и му мина през ум, че, ако изобщо съществува някаква опасност, тя не може да бъде другаде.

Календър се отправи към него, поздрави, селянинът кимна, без да го погледне, и, слизайки от коня, който остана между него и селянина, Календър го поведе към кладенеца. Имаше дървена кофа и той се боеше, че в нея би могло да има вода. Не мислеше, че ще отровят собствения си кладенец, но биха могли да сложат отрова в кофата и в интерес на безопасността щеше да е добре да я излее. При всички случаи водата на това място беше скъпоценно нещо и ако кофата не беше отровена, щеше да обиди хората, като я излее, поради което се зарадва много, когато откри, че е празна. Спусна я с въже до едно ниво, което в тъмнината на кладенеца изглеждаше да е на

дълбочина двадесет фута, и, след като я извади, изля водата в едно намиращо се наблизко корито, след което отпусна поводите на коня, за да му даде възможност да пие. След като се убеди, че на водата й няма нищо, той посегна към седлото, избута встрани револвера, който се намираще в една торба, взе чаша и я потопи в кофата, изпи водата, която беше останала, и благодари на стареца за гостоприемството.

Старецът отново кимна. И този път той не погледна Календър.

Поглеждайки към своя човек, който чакаше до входа към площада, Календър вдигна ръка и човекът прекоси площада. Градът беше по-голям, отколкото беше помислил в началото, по-скоро шестстотин постройките, отколкото триста, но броят им в тази част на града изглеждаше по-малко, отколкото в другата. Календър не се успокои много, докато не видя, че партньорът му е преминал цялото разстояние до продължението на пътя и се присъединил към останалите двойки разузнавачи, които бяха обиколили в кръг града и чакаха в другия край. Даже и тогава.

Тогава, вече сигурен, че докато е там и върху краката си, никой няма да се занимава с кладенеца, знаейки, че разузнавачите ще отидат при колоната и ще кажат на майора да изпрати хора за вода, Календър избута назад шапката си, спомена нещо на стареца относно жегата, изправи се, така че едната му страна да бъде защитена от коня, и зачака.

30.

Колоната лагеруваше в другата страна на селището на около сто ярда. Заповедите бяха ясни: никакво вземане-даване с местните хора, освен ако няма друг избор. В този случай *водата* налагаше общуване. Бяха разчитали на камионите за вода в случай на нужда, но сега за първи път те бяха използвани за тази цел и никой не беше взел под внимание разрушенията, които щяха да бъдат причинени от пътищата: стопени лагери, прегрети радиатори, спукани гуми, огънати амортизьори, картери, издраскани от камъни до изпотрошаването на кожусите им. Понякога маслото изтичаше със същата бързина, с която го наливаха. Беше им необходима вода, най-вече за камионите и конете — хората можеха да се оправят сами, да ограничат дажбите си, ако се наложеше — и докато разполагаха със запаси за още един ден, не искаха да поемат риск за нещо неочаквано. Взеха според възможностите на кладенеца, като гледаха той да не пресъхне, и оставиха достатъчно вода за селото, отидоха при кмета и му дадоха квитанция. Това беше лишено от смисъл, тъй като осребряването на тази квитанция беше свързано с пресичане на границата, а по всяка вероятност през целия си живот кметът не се беше отдалечавал толкова много от селото, но така беше по-лесно, отколкото да се дават пари, а и каква полза от пари в това село.

Сега, когато слънцето почти залязваше, войниците подредиха камионите и каруците в кръг. Периметърът се охраняваше, бяха очертани линии с колчета, конете вързани, войниците сваляха юзди и седла от конете и ги разтриваха.

Прентис почака залеза, преди да донесе една срязана газена тенекия и я напълни с вода.

— Това ти стига — каза той на коня си. — Ще ти стане лошо.

След малко наля още. После окачи на главата на коня една торба със зоб и го изчака да я изяде. Това беше зърно от армейския резерв. Експедицията беше организирана набързо и той не искаше да се отдалечава, тъй като се опасяваше, че може да има примесени камъчета и че конят ще откаже да яде. Ако имаше, щеше да му се

наложи да хвърли торбата и да покаже на коня, че му носи нова храна, да проверява по-внимателно за камъчета, да се надява, че конят няма да отхвърли и новата порция.

Излезе, че зърното е отлично, и след като конят се нахрани добре, Прентис го разтри още веднъж и доволен от това, че е постъпил по най-добрия начин, се зае със себе си.

За разлика от следващите експедиции, когато се опъваха палатки трапезарии и специални групи приготвяха храна за останалите, тези войници бяха принудени сами да се грижат за кухнята си. Най-често ястията бяха във формата на дажби, които им се даваха в първия ден на похода — боб и изсушено говеждо, сухар, бекон, кафе — които те носеха със себе си и които попълваха в движение от продоволствените камиони. В резултат раниците им бяха препълнени и докато войниците имаха избора да се презареждат при по-тежки случаи, самата храна беше с нищожни хранителни качества и се избираше главно заради обема ѝ. Освен това тя не се разваляше и тъй като вкусът ѝ беше непривлекателен, стигаше за дълго време.

Сега, с ожулени до червено бедра, с болки в гръбнака и седалището в резултат от това, че от месеци не беше яздил, Прентис спря, като кривеше краката си от болка и се разгършува из торбата си. Засмука парче сухар, докато вадеше захарта, кафето и говеждото, и с отмалели колене тръгна към сержанта, който беше в компанията на няколко войници.

Бяха се разположили в кръг и се мъчеха да запалят огън. При настъпващата тъмнина Прентис виждаше през пространството между краката им светлини от драснати клечки кибрит, чудеше се какво ли са намерили за горене. Видя мъртви и изпечени от слънцето клони от мескит, съчки, натрупани накуп, и сержанта, който запали нова клечка. Припламна и угасна. Сержантът драсна друга, после още една и съчките бавно поеха, краищата им се накъдриха, посивяха, ярки пламъци, все по-големи, разпростиращи се, осветяващи земята около ботушите им. Сержантът добави още клони, уголемявайки купчината. Пламъците обхванаха и тях, а сержантът прибавяше все повече, докато целият храст свърши.

Нямаше голяма полза. Най-напред мескитът не горя дълго време, а разполагаха само с два храста, всички в лагера търсеха по земята около себе си с надежда да намерят нещо. При студа, който се спусна

заедно с тъмнината, мескитът излъчваше някаква топлина, но недостатъчна, за да може да се готви, и най-доброто, което можеха да направят, е да се съберат на едно място и да огреят ръцете си. Десет минути, и храстите, и огънят вече ги нямаше.

Прентис се върна близо до конете, седнал в седлото си, премести пистолета си така, че кобурът му да лежи по дължината на горната част на бедрото му, откачи манерката си от колана и, като извади чашата си, наля в нея малко вода. После взе захар от раницата си, разбърка я във водата, отхапа парче говеждо и го задъвка, дъвка известно време, после, след като глътна, пийна.

Водата имаше леко метален вкус. Трудно можеше да се каже, че захарта притежаваше някакъв вкус, и това беше сигурен знак, че му липсва вкус, какъвто и да е. Също както каменната сол, която беше опитвал от време на време през целия ден. Когато почувстваше вкуса на солта, разбираше, че това му е достатъчно и спираше. Сега той отпи от несладката захарна вода, отхапа още едно парче от говеждото и се загледа наоколо из лагера.

Имаше прави войници, загърнати в одеяла, треперещи. Някои набиваха колове за палатки, но земята беше твърда и след малко те се отказаха. Други просто лежаха до седлата си, като избутваха камъчетата под себе си. Главите им върху раниците. Няколко души все още поддържаха огньовете, пламъците понамаляваха, а те седяха край тях, захапали кой бисквита, кой парче месо.

— Господи — Прентис чу възклицанието недалеч вдясно от себе си, най-високия глас, който беше чул досега. В контраст с духа, който имаха в началото, другите войници бяха тихи и мълчаливи, просто прекалено уморени, за да приказват много.

Той отпи още от захарната вода, като сега вече чувства някаква сладост, мислеше, чу, че два коня край него цвилят, глътна плевата от говеждо и бисквита в устата си, реши се и се изправи. Малко по-нататък различи донякъде черни на фона на сивата нощ камионите, които се разполагаха в кръг, и образуваха част от периметъра на лагера. Чу шума от вдигането на страничен капак. После някой запали фенер и той видя трима шофьори, прилични на жълти сенки, които оглеждаха един мотор, като единият от тях сочеше нещо вътре. Пет камиона по-нататък се показва друг фенер, двама шофьори вдигаха с крик едно колело и занадничаха отдолу. Той премина с поглед лагера,

първо надясно, докато стигна до конете, после отново наляво и не забеляза това, което търсеше. Засега имаше звезди, но не и луна и даже при светлината на фенерите и замиращия пламък на огньовете, осветлението не беше достатъчно, за да се различи какъвто и да е детайл. Реши, че е най-добре да се разходи около границата, която очертаваше лагерът, и, ако трябваше, да пресече самия лагер.

Това не му се наложи. Тръгвайки вляво, на около четиридесет ярда, точно където свършваха каруците и започваха камионите, той намери стареца седнал с гръб, подпрян на колелото на една каруца, с прострени крака, с лакът, опрян на седлото, свиващ една цигара. Наблизо се виждаше умиращият отблясък на огън, който стигаше достатъчно далече, за да освети движението на ръцете на стареца, но и без тази светлина Прентис вярваше, че щеше да успее да го открие.

Прентис беше мислил дълго време за Календър, като причината беше не това, че Календър му беше спасил живота, а нещо, което беше казал и сержантът, и сега Прентис стоеше там, смесвайки се с тъмнината, очакващ, набиращ кураж, докато големите ръце на Календър умело навиваха цигарата и я поднасяха към устните му, за да я намокри. Прентис продължаваше да чака, наблюдавайки как старецът държеше цигарата със сигурна ръка и как я залепи, обърна я, за да я навлажни по цялата дължина, после я огледа внимателно и отпрати погледа си към тъмнината около Прентис.

— Боже мой, не ми казвай! Не си дошъл пак да ми благодариш.

Прентис за малко не се отдалечи. Не че не беше очаквал разговор, подобен на този в плевнята. Наистина, той се беше подготвил, беше се мобилизирал за този разговор. Но бе помислил, че е дошъл незабелязан, а през цялото време старецът е знаел за присъствието му, и отново се почувства глупаво пред стареца.

Прентис направи усилие да бъде спокоен и пристъпи напред, спирайки се до ботушите му.

— Не. Дойдох да помоля за нещо.

— Да ме помолиш за какво?

Прентис почака, вече несигурен дали трябва да продължи.

— Да ме научиш.

— Да те науча на какво?

— На всичко това.

— Не знам за какво говориш.

Старецът нямаше намерение да отстъпи и на сантиметър. Той се извърна и запали цигарата си. На светлината от клечката бръчките по лицето му се видяха дълбоки на фона на задебелялата му кожа. Рядка, прошарена коса и набола брада. Като че ли беше остарял с още десет години.

— Разбира се, че знаеш, но все пак нека ти кажа — продължи Прентис. — Когато се записах и ме обучаваха, ме занимаваха с пистолети, пушки и картечници, но първите две аз вече познавах доста добре и разбирах повече от достатъчно от коне, така че ме приеха в строя и ми дадоха книги, които да чета, и казаха, че когато бъда в постоянен лагер, най-добрият ми учител ще бъде практиката.

— И са имали право.

— Това е прекрасно, ако трябва само да се чака и да се наблюдава по цял ден, но Колумб беше нещо истинско. И сегашното положение. Когато следващия път се случи нещо подобно, а че ще се случи, е сигурно, аз не мога да разчитам на някой като теб да ме спаси.

Старецът кимна, дръпвайки от цигарата си. Върхът ѝ просветна в тъмното.

— Ти знаеше рисковете. Ако не са ти харесали, защо, по дяволите, си се записал?

— Може би заради същото, заради което си се записал и ти.

— Не мисля така. — Това беше грешка и Прентис веднага съжали за нея, когато старецът се приведе напред и го погледна строго. — Не бъди толкова самонадеян, момче.

Прентис поклати глава.

— Прав си. Съжалявам.

— *Трябва* да съжаляваш. Няма да търпя никакъв деветнадесет — двадесетгодишен хлапак с румени бузи да се върти край мен и да ми обяснява колко съм му ясен. За щото ти, момче, не разбираш от нищо. От нищо. Разбираш ли ме? Ясно ли ти е дотук?

— Да, сър, ясно ми е. Затова съм тук.

Прентис се надяваше, че *сър* ще помогне и наистина старецът като че ли поомекна. Той изгаси цигарата си със замислен вид.

— А защо трябва да те уча? Ако приемем, че това може изобщо да се учи.

— Мисля, че няма причина.

— Точно така.

И наистина беше точно така. Нищо не стана. Старецът се обърна и се зае с приготвянето на нова цигара. Явно очакваше от него да си тръгне. Прентис направи движение да се обърне, но веднага промени решението си.

— Освен може би тази. Ти си на шестдесет и пет. Видял си всякакви битки в тази страна от Гражданската война насам и точно сега, в тази минута, немците имат подводници, които кръстосват Атлантическия океан.

— Какво трябва да разбирам от тези думи?

— Ти си последният. Не мисля, че някой се заблуждава относно това, което правим тук. Вила е само едно оправдание. Всичко това е генерална репетиция за времето, когато ще прекосим океана, и, когато това стане, с твоя начин на живот ще бъде приключено и всичко, което знаеш, ще бъде безполезно. Имаш може би десет — петнадесет години, а след това няма да те има и всичко, което знаеш, ще изчезне заедно с тебе. Предлагам ти възможност да прехвърлиш тези знания на някой друг.

Старецът направи движение, от което можеше да се заключи, че иска да говори, но Прентис не му даде тази възможност.

— Знам. Когато това свърши, ако съм жив, също няма да имам полза от него и няма смисъл да се опитвам да искам помощ от теб по този въпрос. Но то *не е* свършило. Същото е както с фермата на баща ми или това, което беше негова ферма, докато в последна сметка градът не се разрасна дотам, че погълна цялото място, и баща ми взе апартамент и аз се записах в армията. Всичко се променя, а аз в душата си продължавам да съм най-обикновено селянче, което рита буците пред краката си, и ми се иска да задържа в себе си нещо от стария живот.

— Преодоля ли вече това?

— Да. — Прентис кимна.

— Добре тогава, нека ти кажа нещо. А ти слушай внимателно, защото това ще е единственото проклето нещо, което ще чуеш от мен като лекция. Не си първият. Всички минаха през ръцете ми, пяла безкрайна ентусиазирана редица, до последната от индианските войни и Куба и останалото дотук, и всички те приличаха на теб и говореха по същия начин като теб и всички те имаха една и съща мисъл в сърцето си — да останат *живи*. Говорих с тях не както с теб. Защото, ако искаш

да оцелееш, същото искам и аз, и след като веднъж се посветиш на някого, ти започваш да внимаваш за него, също както за себе си, и това е начинът, по който един човек бива убит... Ето например аз не работя с индианци, понеже съм воювал с тях и сега продължавам да бъда неспокоен, знаейки, че те са *зад* мен. По същия начин хората казват, че не се сприятелявам, и това е прекрасно за мен, понеже приятелите ме правят неспокоен, като съзнавам, че те са *пред* мен. Има само едно правило. Внимавай за себе си и не позволявай на нищо и на никой да те разсейва. Ако помниш това, ще имаш успех. Много добър успех. Сега съм уморен. След няколко часа трябва да бъда на пост и ми е необходим малко сън.

Последните думи бяха изговорени така бързо, че като че ли темата даже не беше променила посоката си. Старецът се изправи и грабна едно одеяло, което се намираще до седлото му, и го обви около тялото си. Той погледна още веднъж Прентис и легна до колелото на каруцата. Прентис почака малко, но очите на стареца бяха затворени и Прентис бавно се обърна и се отдалечи.

Всички бяха все още тихи и спокойни, докато той преминаваше между тях и се насочваше към мястото, където бяха седлото и снаряжението му. Студът се беше усилил много и той се сгуши в одеялото си като останалите, оглеждайки се наоколо из лагера, където конете бяха тихи и се виждаха движещите се сенки на часовите. За момент насочи поглед към стареца, после към един неизгаснал огън, като се чудеше как са успели да го поддържат толкова дълго, но сега той гаснеше, смаляваше се и се снишаваше, едно последно припламване, после пламъче и това беше краят.

31.

Зората беше даже по-студена. Имаше лед в манерките, черпаците замръзваха, войниците къртеха леда с ножове, после търкаха ръце, за да ги загреят. До камионите със зърното, разположил се в одеялото си, майорът продължаваше да спи. Календър приклепна и сложи ръка на рамото му. Майорът трепна, погледна го и се намръщи.

— Мисля, че трябва да видиш — каза Календър.

Майорът не попита нищо. Календър продължаваше да го гледа. После му направи знак да го последва и майорът, използвайки изпод одеялото, погледна в посоката, в която сочеше старецът — Покрай камионите към пустинната част на лагера. Там имаше солидна колона конници, твърде далеч, за да се разпознаят униформите им или подробностите по знамената, които някои носеха, но за майора, както изглежда, всичко беше ясно, даже когато попита дали са федералисти.

Старецът кимна, като хапеше замислено устните си.

— Трябва да са били на лагер наблизо в някоя клисура. Това не е всичко. Погледни там.

Старецът посочи с ръка към другата страна на лагера, към преминаващите войници, които бяха прекратили това, с което се занимаваха, и стояха изправени, като сочеха, разговаряха. Ясно беше, че новината беше стигнала и до тях. Те стигнаха каруците на другия край на лагера и се загледаха към селото. Виждаше се внушителна група селяни, хванали сопи и тояги, гледащи към лагера.

— Бих казал, че тези федералисти сигурно са се организирали през цялата нощ — каза старецът на майора. — Грешката е моя. Трябваше да бъда там, за да видя какво става.

— Не мисли за това. Нека просто се махнем оттук. Лейтенант, строй колоната.

32.

Петнадесет минути им стигнаха, за да направят това, което нормално продължаваше един час. Даже не обърнаха внимание на конете, тези, които не бяха нахранени, щяха да почакаат, само ги оседлаха, натовариха екипировката, запалиха камионите, впрегнаха каруците.

Старецът хвана седлото си и започна да наблюдава как колоната се формира, камионите се движеха така, че да има място, през което да се премине, войниците се качваха на конете и тръгнаха. Скоро щяха да се задвижат каруците и да ги последват една след друга, а след тях камионите и другите конници.

Календър продължаваше да гледа. В момента, в който се раздвижи колоната, започнаха да се движат и селяните. Те бяха готови с техните сопи и тояги и сега, когато Календър погледна по-внимателно, успя да забележи между тях светли униформи, а зад тях федералисти, които им даваха напътствия. Вероятно федералистите бяха пристигнали късно през нощта и са ги разбудили, казали им какво да правят и много е възможно да са ги принудили. Имаше жени и деца и основателно. Ако колоната искаше преди всичко да избегне конфликт с федералистите, то даже още по-силно искаше да стои настрана от селяните. Мъртвите войници щяха да са едно нещо, мъртвите цивилни съвсем друго и федералистите разчитаха на това, като използваша селяните, избутвайки ги пред себе си, за да принудят колоната да вдигне лагера и да се движи по-бързо.

33.

Прентис се качи на коня и тръгна напред с взвода си и в същия момент почувства, че нещо го удари. Опипа рамото си. Вдясно видя да лети камък, а обръщайки се назад, забеляза, че селяните се навеждаха, вземаха камъни и ги хвърляха. Колоната започна да се движи малко по-бързо.

Пред тях чакаха федералистите. Водещата част на колоната сви вляво с намерение да премине покрай тях и федералистите се разцепиха, като половината се отдалечиха яздейки далеч наляво, за да излязат в техния фланг. Поглеждайки назад, Прентис видя, че сега селяните бяха спрели, колоната се беше изнесла изцяло и запазила строя си, като бавно продължаваше да напредва. Погледна напред и видя, че, колоната преминава през предоставеното от федералистите пространство. Мексиканските войници се намираха на около сто ярда от всяка от двете страни и когато колоната беше наполовина преминала, започнаха да се движат заедно с нея. Високият им слаб водач се намираше вдясно и наблюдаваше. Вероятно майорът беше заповядал това: Прентис видя началото на колоната да променя ритъма си, войниците язدهа по-бързо, пространство между една група конници и друга, войниците нататък по линията избързваха, за да го запълнят, пространство, което, подобно на вълна, продължаваше да се движи по протежението на колоната, като тези пред него язدهа по-бързо и той увеличи скоростта, за да запълни мястото, а тези зад него направиха усилие да го последват.

Федералистите също ускориша хода си. Прентис не можеше да разбере какво става, дали федералистите имаха намерение да атакуват, или само искаха да ги уплашат. Каквото и да беше, имаха успех. Бяха принудили колоната да се държи отбранително.

Федералистите владееха положението.

34.

Календър се придвижи с коня си покрай колоната, с цел да усилви движението ѝ и тя премина от тръст в лек галоп. Между конете се издигаше прах, беше трудно да се вижда, но за момент Прентис зърна пред себе си клисурата между два ниско разположени хълма, към която се насочваха. Федералистите се намираха от двете им страни, докато колоната бързаше напред, и Прентис така и не разбра от коя страна дойде първият изстрел, от страна на американци или федералисти, дали изстрелът беше нацелен или беше само сигнал. Даже не беше сигурен дали го е чул, докато не чу друг един и още един, и изведнъж двете страни бяха в открита престрелка. Човек пред него падаше от коня си, до него друг. Прентис нямаше избор.

По-късно той щеше да бъде изненадан от това, че даже не беше помислил за това. Просто извади пистолета си, прицели се към федералистите вляво и стреля. Беше невъзможно да види поради праха и разстоянието дали е уллучил, но стреля отново и след това пак, пришпорвайки коня си да не изостава от другите.

Клисурата започна да се вижда по-близо.

35.

Галопираха, в колоната настъпваше безредие, предишните четирима един до друг се превръщаха в осем, а понякога в десет, стрелящи, втурващи се напред. Федералистите приближаваха все повече от двете страни. Даже и да искаха, нямаха друг избор. Пространството вляво и вдясно беше толкова намаляло, че федералистите трябваше да се стеснят. Началото на колоната достигна клисурата и Прентис видя, че група войници спират, слизат от конете и коленичат с пушките си. Те стреляха покрай колоната срещу федералистите. Прентис ги и отмина, навлизайки в клисурата, прах се вдигаше навсякъде около него и той се взираше с върховни усилия, стремейки се да запази контрол върху коня си и да стигне до изхода.

36.

Бяха като *пакетирани*, принудени поради недостатъчното място да се разминават пълзешком. Прентис чу писъци, изстрели зад себе си. Прахът стана по-гъст. Той пришпори коня си и изведнъж излезе на открито, около него половин миля басейн от прах, очертан от изящно издигащи се склонове, колоната, насочваща се право напред и разгъваща се, още изстрели зад него. По-напред, малко наляво, той видя как старецът пада.

37.

Нещо го дръпна. Календър почувства, че ръкавът му се разпаря, кървав, и преди да се осъзнае, падна, при това толкова тежко, че не почувства нищо. Тялото му се търкулна и спря по гръб, небето над него, премигна, докато болката го прониза. Някакво време му се губеше. Не знаеше колко. С последни усилия се помъчи да проясни разума си, да седне и да се изправи, падна назад и през цялото време проклинаше. Огледа се наоколо. Конят му го нямаше, колоната го отминаваше бързо. Потърси с поглед мястото, където беше изпуснал оръжието си, но не можа да го открие, грабна револвера, който беше в кобура на рамото му, и стреля срещу федералистите, които изплуваха пред погледа му. Донякъде разпознавайки момчето, на което беше помогнал, когато същото това момче премина с коня си, Календър стреля още веднъж и започна да бяга.

Той се препъна и падна върху раненото си рамо, затвори очи от болка и се опита да се изправи. Скатовете бяха безкрайно далече. Нямаше да успее.

Пред себе си видя войник да се завърта и галопира в обратна посока. Не можеше да разбере какво правеше този войник.

После видя: войникът беше момчето.

И разбра: момчето се връщаше за него.

Календър се съсредоточи. После се обърна и стреля, за да осигури на момчето известно прикритие. Бързо погледна назад и видя, че момчето вече беше наблизно.

Момчето беше силно приведено, стреляше покрай главата на коня, приближаваше купчина камъни и ги прескочи, като конят ни най-малко не промени бяга си, и след скока продължи устремно напред. Старецът не можеше да не се изненада от лекотата, с която момчето се беше справило. Той стреля отново, за да предостави повече прикритие на момчето, зачака, събра сили, за да се надигне, когато момчето премина вдясно от него, а това старецът също не разбра. Тогава видя, че момчето оставя коня да се движи, както си иска, и че отново се връща към него и разбра. Момчето разбираше от коне не по-малко,

отколкото мислеше, че разбира, разбираше напрежението, което конят би почувствал с двама на гърба си, беше му ясно колко повече време биха загубили, ако са двама. Момчето вече беше съвсем наблизо, почти не спря, когато протегна ръка, за да помогне на стареца да се качи, и пришпори коня да продължи.

Галопираха малко несръчно, докато пресичаха котловината. Пред тях колоната се беше разгънала и напредваше към скатовете. Зад тях, много наблизо, бяха федералистите.

Ехтяха изстрели.

38.

Старецът видя коня си, побутна момчето и му каза. Конят бягаше между група войници, стрепената му подскачаха. Старецът каза още веднъж на момчето и момчето внимателно зави към коня, приближи още, после до него, протягайки ръка, за да хване юздите и да забави хода му, да го забави още. Старецът изчака, докато конят почти спря, после, изплъзвайки се от седлото, препъвайки се, хвана с една ръка поводите и високата част на седлото, докато конят тръгна напред, като замалко не го повлече след себе си, докато той се мъчеше да се докопа до стремето и докато го възседна. Лявата ръка на стареца беше в агония. Той пришпори коня си и се понесе в галоп напред, последван от изстрелите на федералистите.

Видя, че майорът отново действа, камиони и каруци, разположени в линия. Зад тях стреляха войниците. Стреляха от скатовете и от върха, слезли от конете, на колене и по корем, стреляха, целеха се, стреляха.

Старецът премина в галоп покрай тях, насочи се нагоре по хълма, слезе от коня, побягна заедно с него.

39.

Прентис беше пред него и стреляше към котловината, не даваше покой на пушката си, целеше се, стреляше. Видя как старецът се изкачва нагоре, все още здраво хванат за поводите на коня си, и как пада задъхан, с разкъравено рамо, хванало кора от прах. Прентис потисна желанието си да тръгне към него и вместо това стреля към котловината. Там, където се беше целил, падна един федералист, но не можеше да каже чий беше куршумът, който го бе повалил. Следващия път, когато Прентис погледна, старецът все още лежеше там, където беше паднал.

Прентис стреля отново и сега сражението се беше променило — федералистите бяха в отстъпление, или онова, което в първия момент той помисли, че е отстъпление. Те се върнаха в средата на котловината и се прегрупираха и сега той видя какво предприемаха: кавалерийска атака. Федералистите се разгъваха в линия, високият слаб водач в средата, бавно тръгвайки напред, в момента, когато близо до Прентис някой извика да се прекрати огънят.

Прентис се огледа. Беше майорът. Майорът кресна същото пак, един лейтенант и един сержант също извикаха. Войниците спряха стрелбата, някои стреляха още един-два пъти, но повечето свалиха пушките и се загледаха към котловината, където противникът бавно се движеше напред.

Прентис се обърна. Старецът беше седнал и вадеше някаква кърпа. Върза я точно под рамото си, точно над кръвта, държеше единия край в зъбите си и я връзваше. После се изправи и погледна към конниците, които бавно ги приближаваха. Докосна рамото си, обърна се и издърпа пушката си от калъфа ѝ и през цялото това време мускулите на лицето му работеха.

— Майлс! — извика майорът.

— Някакъв гад там привлича вниманието ми!

— Много е далече!

Но старецът не искаше да слуша. Той огледа внимателно пушката си. Прентис не беше виждал толкова дълга цев и сега

старецът я пълнеше, а след малко подложи пред себе си торби. Всички следяха действията му.

Той залегна, потрепервайки неспокойно и закрепвайки цевта върху торбите.

Федералистите се приближаваха бавно, трудно беше да се каже при слънчевия блясък и праха на какво разстояние, най-малко двеста ярда, приличащи на малки пионки от игра.

Старецът замижа, целейки се, потърка очите си и ги присви отново. Той затърси нещо в торбите, измъкна очила със стоманени рамки, сложи ги и се прицели отново. Прентис затаи дъх.

Въпреки торбите старецът трябваше да изнесе напред ранената си ръка. Той изруга и поклати глава, после постави пръста си на спусъка и изстреля и изстрелът прозвуча като от оръдие, разтърсващ удар, поет от стареца, който лежеше на мястото си и чакаше.

След може би около секунда високият слаб водач се свлече бавно от коня си, все едно че невидима ръка беше пернала играчка. Вероятно причината беше в разстоянието. Изглеждаше, че пада дълго време.

Войниците извикаха ура.

Онези отсреща спряха, погледите им се отместиха от падналия водач и се насочиха към върха.

— Това е достатъчно — каза старецът. — Така печелим време. Щом веднъж се укрепим тук, те ще трябва да се откажат.

Старецът събра силите си, сви крака под себе си и се изправи.

— Така, както гледам техния командир номер две, онзи, който приказва през цялото време, мисля, че при всички случаи не иска да поеме отговорността.

И Календър беше прав. Въпросният човек говореше доста дълго, като размахваше ръце, докато един друг слезе от коня си и провери състоянието на падналия командир. От фланговете приближиха конници. Бойният ред се разваляше.

— Ръката ти — каза майорът.

— Не е счупена.

— Но все пак това е нещо.

— Безспорно.

Прентис трябваше да се усмихне. Начинът, по който старецът стоеше изправен, с очила на носа си, пушка в едната ръка, кръв, капеща от другата, прах от главата до петите, по всичко личеше, че

въобще не забелязва ранената си ръка, докато гледаше към котловината и към федералистите, които се разцепваха на групи, някои се суетяха около падналия командир, други се отдалечаваха, за да приберат ранените и убитите.

Изстрелите звъняха в ушите му. Прентис погледна ръцете си, те трепереха.

Трябваше да се усмихне. Толкова много неща се бяха случили, той даже не беше помислил за себе си.

Беше се държал както трябва.

40.

Два дни по-късно, движейки се без ред по залез-слънце, те стигнаха лагера. Хората от колоната на Пършинг, които бяха там и ги очакваха, не можеха лесно да повярват. Имаше ранени на носилки и на каруците, и на камионите, войници с превръзки на главите, други с бедра, опръскани в кръв, се влачеха мъчително напред, язدهха, притискайки стомасите си с ръка, една дълга бавна процесия на агония и изтощение. Един кон не издържа, предните му крака се огънаха, падайки напред, като ездачът му рухна до него с вик. Останалите се визираха напред към селото и дърветата. Всичко това беше зеленина и сянка и прохлада. В този момент то им се струваше, че е най-прекрасното нещо, което някога се бяха надявали да видят и сред тропота на конете, шума от снаряжението, грохота на моторите, те просто продължаваха да гледат право напред в мълчание.

После стигнаха до дърветата и там прииждаха още хора, вглеждащи се в тях, докато те преминаваха бавно покрай палатките, конете и каруците от бивака на другата колона, към тази част от лагера, която беше предназначена за тях. Постройките на града бяха далеч. Прекосиха дървен мост, който като че ли беше кух, под него дълбок и навярно студен ручей, физиономиите се променяха при вида на водата, сержантът спря двама в момента, когато слязоха от седлата си с намерение да тръгнат към нея.

— Хей! — викна им сержантът. Прозвуча като ръмжене. Сержантът сочеше конете им и на тях им беше ясно какво точно искаше да им каже. Не беше важно, че объркаха строя, а това, че бяха помислили за себе си, а не за конете си. Двамата кимнаха леко, като бавно се върнаха и поеха поводите на конете си, присъединиха се към колоната, която беше спряла и вече започнала да се разпръсква.

41.

Някой наби колчета.

Прентис разседла коня си, свали юздата, спусна едно въже и го завърза за едно от колчетата. Той потупа коня, говорейки му, отстранявайки насъбралите се капчици пот. Сред хладните, прикриващи слънцето дървета, въздухът беше неподвижен и успокояващ, звуците наоколо се заглушаваха от меката попиваща всичко земя. След камъните и чакъла на пустинята земята тук едва ли не пружинираше, като го караше да се чувства лек, конят му, докато се занимаваше с него, разравяше с копита земята и душеше, изпод краката му отекваха кухи удари. Той разтриваше коня, спирайки за момент, за да отлели от тялото си натежалата вълнена риза от местата, където потта се охлаждаше върху гърдите му, погледна към потока, а след това натам, където слънцето беше почти слязло до земята, разтри коня още малко и замечта за храна и почивка, налагайки си да почака, докато конят се охлади достатъчно, така че да може да го нахрани и напои, а след това да се погрижи и за себе си.

Нататък, край потока, доста далече, но не чак толкова, че да не може да го познае, той видя стареца, който се разхождаше. Календър очевидно беше свършил с коня си, движеше се бавно към брега с наведена глава, като единият му крак работеше по-добре от другия, лявата му ръка в превръзка. Старецът се наведе и се насочи към водата. В следващия момент той повече не се виждаше.

42.

Календър даже не си даде труд да си свали ботушите, просто ги натопа във водата, като я остави да намокри панталоните му около краката и да стигне до чорапите му в дъното на ботушите. В началото краката му бяха изтръпнали, но по-късно температурата на водата се промени, докато стана приемлива за тялото му, и допирът с потока носеше прохлада и спокойствие. Легна по гръб върху тревистия бряг и погледна към смрачаващото се небе.

След миг чу, че някой се движи по брега и се спира над него. Не си даде труд да види кой е, само по навик протегна ръка под жилетката си и докосна кобура на рамото си, загледан в небето. Надяваше се, че който и да беше, щеше да си отиде. Вместо това чу зад себе си разместването на тревата, почувства вибрации под себе си, когато някой го приближи със скокове и спря вдясно от него. Не погледна.

— Доколкото мога да преценя — това беше майорът, — Пършинг има намерение да остави Тринадесети кавалерийски ескадрон да действа както намери за добре. Ще се движим на запад, после на юг по планините.

Старецът кимна, гледайки небето. Там имаше облак, един-единствен, който се виждаше, който се носеше почти над него, единият му край обагрен в червено на фона на пожълтялото от залеза небе. Мисълта за Пършинг го върна назад.

— Как е той?

— Полудял.

Старецът се засмя.

43.

Полудял не беше точната дума. По-близо до истината беше побеснял. Пършинг показваше колата, която беше взел под наем от един мормон, когато майорът му донесе новината за атаката. Това беше прочутият открит *Додж*, в който Пършинг щеше да поведе експедицията, и той беше свалил гюрука, една от вратите беше отворена. През цялото време, докато слушаше, наоколо имаше група офицери и кореспонденти. По едно време той възкликна: *По дяволите!* и тръшна вратата.

— Ако тези проклети вашингтонски политици не се погрижат да получим някаква помощ тук, имам намерение да направя каквото трябва, за да ги принудя. Вие, господа, имате моето разрешение да пишете всичко, каквото поискате за този инцидент. Единственото нещо, за което ви моля, е да видя вашата чернова, не за да цензурирам, а за да съм сигурен, че написаното е даже по-силно, отколкото трябва. Искам всеки щатски вестник да разнесе тази история и искам всеки, който я прочете, да се свърже с Вашингтон. Когато ще сме свършили, Мексико Сити ще има помощ, от която ще се задави.

Това не беше стандартна практика за Пършинг. Обикновено той упражняваше строг контрол върху всичко, което репортерите съобщаваха за него. По-късно, през Първата световна война, всички пътуващи с него репортери биваха заставяни да заложат десет хиляди долара и ако промъкнаха нещо през цензурата, Пършинг конфискуваше тези пари, а в един случай той едва ли не обвини един журналист в предателство.

Сега внезапното успокояване в неговата политика ободри репортерите. Неколцина се усмихваха. И наистина, сега, когато Пършинг беше завършил тази реч и беше размислил върху нея, той самият като че ли се ободри, погледна майора, отиде до палатката си и като провря вътре ръката си, измъкна оттам нещо.

— Виж какво, майоре, мисля, че би могъл да употребиш известна част от това тук.

Той държеше бутилка уиски и една чаша.

— С позволение на генерала, след вас — каза майорът.

Генералът го погледна и се усмихна.

— С мое позволение, след всички нас.

Той потърси още чаши, като през това време кореспондентите приближаваха с празни канчета, с манерки със свалени капачета; с всичко, каквото им попаднеше. Пършинг им наливаше и всички почакаха, докато свърши.

Той се изпъна, вдигна чашата си и ги изгледа.

— За Вила, кучия син, и за, където и да е, където ще го стигнем.

— Наздраве, наздраве — издигаха тост, вдигаха чаши и пиеха.

44.

Войниците побягнаха съвсем голи по брега и наскачаха в потока. Майорът наблюдаваше цамбуркането.

— Мисля, че знаеш, че семейството му е загинало.

За първи път, откакто майорът беше седнал, старецът го погледна.

— Не — каза той. — Не знаех.

— Да. Миналото лято. След като Пършинг беше прехвърлен в Ел Пасо. Семейството му било в Сан Франциско и приготвяло багажа си, за да го последва. Пожар през нощта. Загиват жена му и трите дъщери. Спасило се е само момчето.

Старецът го загледа по-съсредоточено. Прентис би обърнал внимание на този поглед. Беше същото, както когато колоната беше тръгнала и старецът наблюдаваше майора, който целуваше децата и жена си.

Майорът се почувства смутен от погледа.

— Това го промени. Малко е по-слаб, изглежда малко по-стар. Нравът му е същият, но е лесно да се разбере, че това е така поради други причини. Един от помощниците му ми каза, че се оплаква много повече, отколкото преди. Недостатъчни доставки, недостатъчно хора, такива неща. Изглежда, че се е отдал на тази работа, за да може да забрави и има чувството, че е длъжен да го направи сам, защото не може да разчита на никой друг, освен на себе си.

Старецът се извърна, загледан в потока.

Доста време мълчаха и изведнъж рязко старецът стана малко несръчно и се отдалечи.

45.

Прентис седеше подпрян на едно дърво и поглъщаше първото за цялата кампания прилично ядене, някаква яхния, която мормоните бяха приготвили за тях. Той загреба с лъжицата си парче месо и напоен със сос картоф и задъвка бавно, като погледна и видя стареца, който стоеше наблизко.

— Няма защо да ми благодариш — каза Прентис.

— Нямам такова намерение. Беше глупаво.

— Все едно, сега сме квит.

Старецът вдигна рамене.

— Ти беше прав, като казваше, че разбираш от коне, това е сигурно. Струва ми се, че преди всичко трябва да ти намерим друг пистолет.

Последните му думи нямаха ефект. Прентис продължи да дъвчи, после спря и преглътна, оставяйки лъжицата и чинията и вглеждайки се в стареца, чудейки се дали е чул правилно и дали това означаваше това, което той си мислеше, че означава.

Старецът продължаваше да стои там.

ВТОРА ЧАСТ

1.

Джорджия, 1864 година

До тях вече беше достигнал слухът за изгарянето на Атланта. Носеше се мълва за това, което янките щяха да предприемат по-нататък. Конфедералистът генерал Худ се беше изтеглил от Атланта и мнозина бяха на мнение, че Шермън ще го преследва. Никой не мислеше за онова, което се беше случило във Вирджиния, нито се досещаше, че това, което се е случило веднъж, може да се случи пак. Даже когато имаше сигурен знак, не можеха напълно да го повярват. Вместо да тръгне след Худ или някоя друга военна цел, Шермън изостави доставките, които получаваше, и в усилие да деморализира Юга обърна своите шестдесет хиляди войници кръгом и се отправи от Атланта направо към Савана и морето, унищожавайки или обсебвайки всичко по пътя си.

Ноември, подходящо време за това. По-късно един историк писа:

Те се движеха по един фронт от шестдесет мили през богатата земя, където жътвата беше привършила, хамбарите натъпкани със зърно и фураж, пушилните се издуваха от шунка и сланина, а полетата бяха пълни с добитък. Всяка сутрин всяка бригада изпращаше една група от около петдесет души, които да претърсят околността на няколко мили вляво и дясно по пътя на бригадата. Прибирайки фермерски каруци, те ги товареха със сланина, яйца, царевично брашно, пилета, пуйки и юрдечки, картофи — всичко, което можеше да се отнесе — и доставяха товарите си на бригадните комисари в края на всеки ден. В същото време други единици откарваха добитък. Убиваха това, което не можеха да вземат със себе си. За да пестят амуниции, те колежа прасетата и посичаха коне и мулета с удар между ушите. От изгрев до залез измършавели ветерани, свикнали със сухар и солено свинско, се тъпчеха с шунка и сладки картофи и прясно говеждо и докато

напредваха през щата, все повече тлъстееха. Същото важеше и за негрите, на които те даваха храната на господарите на плантациите, и които танцуваха след напредващата тълпа по познатата мелодия на прочутата песничка:

*Кажси, черньо, виждал ли си стария
господар
с големия мустак
да излиза по пътя тази сутрин
и да изоставя дома си?*

*Господарят бяга, ха-ха!
Черньо остава, хо-хо!
Сигурно царството божие иде.
И годината на радостта.*

За негрите това действително беше годината на радостта, също както за смеещите се ветерани на Шермън походът се беше превърнал във весела екскурзия. От фланг до фланг в широчина от шестдесет мили се издигаха стълбове дим, докато напредващата армия оставяше след себе си тъжни гледки на разруха. Складове, мостове, хамбари, работилници и фабрики горяха. Не бяха пощадени даже къщите, особено от дезертърите и мародерите, на север и на юг, които жаждата за плячка караше да се присъединят към похода. Тези хора принуждаваха старци и безпомощни жени да издават тайните места, където бяха скрити сребро, накити и пари. Те танцуваха с кални, подковани ботуши върху снежнобяло бельо и елегантни маси, като трошаха мебели с приклади, разсичаха пухени легла със саби и трошаха прозорци и огледала с празни бутилки. Шермън, който би могъл да ги озапти, почти не правеше нищо. Войната е жестокост и никакво облагородяване не е възможно, беше казал той на

хората от Атланта и намерението му беше да демонстрира безсилието на Конфедерацията да защити своите хора.

Фермата им беше в средата на щата, точно по пътя на похода, въпреки че те разбраха това, когато беше станало късно. Една сутрин в хамбара се появиха плячкаджии. Баща му се опита да ги спре и те го застреляха. Майка му изтича към него и те застреляха и нея. Изнасилиха сестра му, застреляха я, изкормиха брат му със сабя, взеха конете и прасетата, застреляха кучето, изгориха хамбара и къщата и си заминаха с пълна каруца храна и жито.

Най-малкият, тринадесетгодишен, беше видял това, *нещо* от това, от горния етаж на къщата. Когато всичко беше започнало, той спял и е бил събуден. Станал и погледнал навън през прозореца на спалнята, тъкмо когато баща му е паднал, а майка му се е намирала наблизо зад него.

Спускайки се надолу по стълбите, беше видял как двама войници преодоляват съпротивата на сестра му. Друг войник, който се е качвал по стълбите, го ударил с приклад. Бил се събудил посред дим и пламъци, препъвайки се надолу по стълбите, излязъл до портата и, сещайки се за сестра си, влизайки отново в къщата, я видял на дивана, роклята ѝ била над главата, белъто ѝ накъсано и кърваво, червено петно на гърдите ѝ, изтърбушения си брат наблизо на пода, а пламъците вече ги обхващали. Кашляйки, движейки се към тях, той вдигнал ръце, принуден да отстъпи поради горещината. Паднала греда, после друга, пътят му бил препречен. Опитал да мине отдругаде, пламъците били даже още по-силни, бушували, падали още греди, огън обхванал дрехите му, братът и сестрата не се виждали, навсякъде пред него имало пожар, когато полетял назад и се замъчил да се освободи от дрехите си. Блъснал се във вратата и излязъл и се затъркалял по земята.

Братът му пареше, а главата му, косата му беше в огън и той се мъчеше да го отстрани, като се удряше с ръце. После пламъците ги нямаше и той лежеше там с опърлена коса в ръцете си, вмирисан, огънят, издаваш още по-голям шум, топлинните вълни, преминаващи над него. Той пропълзя, пропълзя още малко. Горещината продължаваше да го изгаря. Хвана майка си и баща си, повлече ги,

спря до вратата, водеща към двора. Там полежа известно време неподвижен.

Знаеше, че са мъртви. Нямаше спор, очите им бяха отворени, стъклени, загледани в нищото. Все пак трябваше да провери, но от това не излезе нищо добро. Лежеше там загледан в тях. После стана и видя, че хамбарът се е срутил. От къщата бяха останали кажи-речи само стените. Гледаше как таванът пада, а след това и една от стените и цялата гледка пред него потъна в мъгла, когато разбра, че нещо топло и влажно се стича по лицето му, че *плаче*. Огледа се, търсейки някой, когото би могъл да удари. Нямаше никой. Затътри се към хамбара и видя, че всичко е празно, че каруцата я няма, и, залитайки към главната порта, той се спъна и тогава разбра, че е бос, гол.

Хвърли поглед назад към майка си и баща си до оградата, до която ги беше дотътрил, и тръгна към тях, докато оставащите стени падаха. Погреба ги. Огледа се в търсене на нещо, което би могло да му свърши работа, грабна дрехите, които беше взел от баща си, облече ги, нави крачолите на панталоните, стегна колана, нави ръкавите и с чорапи, твърде големи за краката му, с ботуши, натъпкани с листа, загледан към гробовете, димящите развалини на хамбара и къщата, тръгна.

2.

Това му отне доста време. В началото не знаеше какво прави. Мислеше, че ако побърза, ще може да ги стигне. После осъзна, че даже ако ги стигнеше, не би имал никакъв шанс срещу тях. Едно момче и половин дузина мъже. Поне беше видял толкова. Трима вътре и трима други на двора. Можеше и да са повече. Бърз поглед през прозореца, друг един на стълбите, двамата долу, които се бяха борили със сестра му, другия, идещ срещу него, брадясал, със сплъстена коса. Не беше даже сигурен дали би могъл да ги познае. Но каруцата, поне за нея знаеше, можеше да бъде сигурен. Щеше да си държи очите отворени за каруцата и щеше да убие всеки, който е до нея.

Не веднага, не така, че да бъде, в каквато и да е опасност. При всички случаи искаше да ги спипа всичките, затова щеше да чака и когато ги откриеше, щеше да почака още и тогава щеше да ги ликвидира един по един. Може би щеше да чака, докато всеки един от тях бъде открит сам и заспал и щеше да го намушка или застреля.

За сестра си. За брат си, майка си, баща си, хамбара, къщата. Но най-вече за себе си.

Пет мили по-нататък по пътя той намери каруцата в един трап, едното ѝ колело извадено. Беше очаквал това. Колелото не беше стабилно. Баща му имаше намерение да го поправи. Сега това никога нямаше да стане. Той продължи по-бързо по пътя. Листата в ботушите му вече се бяха превърнали в каша и куцаше лошо, все пак вървейки по-бързо. Почувства пулс в глезените си. Но продължаваше да се движи.

Разбра, че ако продължи по този начин, ще окуцее. По-добре да стигне бавно, отколкото да не стигне въобще. Свали неудобните ботуши и продължи да върви по чорапи по сухата трева край пътя и много добре, защото пет минути по-късно чу коне и имаше достатъчно време да се скрие, преди да го настигне група войници на Съюза. Доколкото можеше да каже, друга група. Нямаше значение. Видя, че имаха издути чували, праметнати на седлата, кръв по дрехите. Прокле и тръгна след тях.

А после ги стигна, първо ги чу, далечен шум, който се усилваше с приближаването му, войници и коне, прасета и юрдечки, и пуйки, пилета, всичко изведнъж накуп, всякакъв вид оглушителни звуци, за които би му минало през ум. Стигна до едно издигнато място и погледна надолу. Бяха там, много мъже и коне, добитък, фургони, пръснати надлъж и нашир, както можеше да забележи, и се движеха сини и кафяви, и бели и всякакъв друг цвят, все пак главно сини, облаци от прах, които ги заглушаваха, войници в движение, някои на кон, други пеш, изглежда бяха десетки хиляди, може би петдесет — шестдесет хиляди, движещи се, рушащи, газещи, подобни на глутница канибали, и разбра, че никога няма да намери хората, които търсеше. Щеше да се опита. Може би щеше да има късмет. Но *знаеше*, че никога няма да ги открие.

И така, продължаваше да върви. Не се откъсна от тях. Попадна на ботуши на младо момче, захвърлени настрана. Преди всичко не му беше ясно защо са били откраднати, но те почти му станаха, може би бяха малко по-големи, и като насъбра парцали, които също лежах разхвърлени, той ги привърза към краката си като допълнителни чорапи и обу ботушите. Прилепнаха му много добре и той продължи да върви. Попадна на отнесена от вятъра войнишка шапка и си я сложи, защита от слънцето. Намери торба с храна. Имаха толкова много, че не са си дали труд да я вдигнат, когато е паднала.

Продължаваше да се движи с тях, близо до единия фланг, като кашляше в праха, проследявайки всеки преминаващ фургон, изоставайки, вече не с тях, крачеше с групи от цивилни, които се движеха с войниците. Ядяха храна, която войниците им даваха, пееха, смееха се, крещяха, оглеждаха го, а той се движеше на известна дистанция, мъчейки се да не изостава от колоната. Накрая тя спря, за да ношуват, и той изпълзя в някакви храсти и заспа.

Следващият ден беше същият, и по-следващият. Всяка сутрин, когато войниците ставаха и закусваха, той тръгваше пред тях, опитвайки се да спечели преднина, знаейки, че по обед ще е изостанал, ще се вира в каруците, ще се вглежда в лицата на войниците, но че няма да ги види. Продължаваше да върви. Вървя, докато му се стори, че ще падне, и продължи.

Стигна до мястото, където войниците бяха построили мостове на една река, салове от дънери, свързани с дъски и въже, и в този момент

беше на значително разстояние след тях. Войниците вече бяха преминали, група часови на всеки мост задържаха цивилните, докато войниците от другата страна започнаха да дърпат мостовете. Цивилните започнаха да крещят. Вероятно бяха омръзнали на войниците, достатъчно ги бяха хранили и като искаха да се движат свободно, бяха решили да се отърват от тях, издърпвайки мостовете, като часовите стояха на пост с пушки, готови за стрелба, докато войниците преминаваха реката и издърпваха мостовете след себе си.

Цивилните продължаваха да крещят. Някои се промъкнаха до реката, нагазиха, течение ги поде, завъртя и понесе надолу. Опитаха се да доплуват обратно до брега, като някои така и не успяха. Другите просто продължаваха да крещят.

Той тръгна нагоре по реката, оглеждайки се за място, където да може да пресече. Такова нямаше.

Намери дънер близо до водата, нагази и бутна и се понесе увиснал върху него бавно към течението, после забърза. Водата беше студена, дърпаше го към себе си.

Той се опита да се удържи. Дънерът се завъртя и след малко той се озова под него, опитвайки се да се изправи, водата беше навсякъде около него. Задъхвайки се, задавяйки се, той се бореше, а дънерът се завъртя отново и той вече можеше да диша.

Огледа се. Брегът, който беше напуснал, се смалвяваше. Погледна в другата посока и откри, че отива надолу по течението. Ритна, за да промени положението на дънера, но въпреки това продължаваше да се носи надолу и нямаше много голям избор. Продължаваше да се държи за дънера с надежда, че той сам ще го откара, където трябва.

Дънерът го отведе на много мили по реката. Не знаеше колко, но времето му се стори много дълго и той се движеше бързо, но все пак той стигна другия бряг, защото реката направи завой и дънерът мина покрай брега. Преминавайки покрай издадено парче земя, той рискува, пусна се и заплува и за малко да не успее, но успя.

3.

В този ден едва не умря. Трябваше да минат много години, за да разбере защо. Лежеше на пясъка задъхан, хълцаше, от него капеше вода, мръзнеше и чакаше да му се възвърнат силите, което не се случи. Извади мокър хляб от торбата си, опита се да яде и за малко не повърна. Знаеше, че не е наред, но мислеше, че е само от умората. Беше чувал израза *стоене на открито*, но никога не беше разбирал точното му значение. Знаеше, че някои хора умират от такова нещо, но мислеше, че това е така, само защото са се движили в буря и са замръзвали. Не знаеше как топлината може да напусне тялото му, когато е на студено и мокър, не знаеше това даже в един мек ден в Джорджия през ноември, когато лек вятър го докосваше и изстудяваше. Никакъв начин да се запали огън, никакъв начин да изсуши дрехите си, можеше да лежи на брега и да губи сили и след няколко часа просто да умре. Това нямаше нищо общо с настиване или с хващане на пневмония. Беше загуба на сила поради загуба на топлина.

4.

Отслабваше все повече, мърмореше си сам, съзнанието му се замъгляваше. Опита се да се изправи и падна и единственото нещо, което го спаси, беше необходимостта да стигне до войниците. Знаеше, че е загубил много време и километри и че през цялото време, докато лежеше там, губеше още. Опита се да се движи и не искаше, но знаеше, че трябва, и се мобилизира. Изправи се и тръгна нагоре по брега.

Доколкото можеше сам да каже, реката беше доста права. Реши, че ако завие вдясно, ще намери някакъв знак къде бяха отишли нападателите. Наистина, щеше да бъде много лошо, ако загуби следата, тези много войници и коне, и снаряжение. Целият въпрос беше колко време ще му отнеме това и той тръгна, крачейки бавно, залитайки. Чорапите и парцалите в ботушите му бяха мокри и му убиваха, правеха му пришки. Той не се отказваше, вглеждаше се в далечината, оставяше зад себе си дървета и баири и каменни огради от близките ферми, които бяха изгорели. Хората, които живееха там, лежаха мъртви. Отминаваше ги без внимание и сега откриваше, че пада. Веднъж или два пъти не би го смутило, но падаше много често, а сега откри и това, че преминава места, които му се струваха познати. Беше заобиколил, връщаше се по пътя, по който беше дошъл, завиваше отново, забелязваше някакъв ориентир в далечината, дървета или скали или върхове на хълмове и куцукаше към тях. Забелязвайки друго място и закуцуквайки и към него, той разбра не след дълго, че е там, където тревата беше стъпкана и че е бил тук известно време, докато е следвал пътя си. Не можеше да проумее защо всичко сивееше и изведнъж се досети, че слънцето е почти залязло. Не знаеше колко време е вървял. Не знаеше колко път е изминал. Едва ли можеше да си спомни нещо такова, а след това, падайки в тъмното, откривайки, че не е в състояние да стои прав, че трепери, без да може да се владее, и че повръща, той легна в калта, загледан право пред себе си в нещо, което го очароваше, докато накрая му стана ясно, че това е огън, и без сили запълзя към него.

По-късно му казаха, че за малко са щели да го застрелят, представлявал е тъмен обект, който се е движел към лагера. Но после чули стенания и поели риска да го изчакат и се оказало, че това е само едно малко момче, облечено в дрипи, което пълзяло, едната ръка напред, после другата, свити колене, пак пълзяло и не стигнало до огъня, само протегнало една ръка, оставали са още двадесет ярда, е се отпуснало в калта и не помръднало.

Те му се мръщеа, колебаеха се, след това се втурнаха да видят дали не могат да помогнат, вдигнаха безчувственото тяло, което се беше движило към огъня. Намериха шапката на войника от Съюза там, където момчето я беше мушнало в ризата си при влизането си в реката. Свалиха дрехите му и го увиха в одеяло, затоплиха го до огъня, докато сушаха дрехите му и се опитваха да го нахранят, гореща течност и малко месо, но момчето не искаше и да се докосне до месото.

Когато на следващата сутрин тръгнаха, то още спеше. Сложиха го в една каруца и то не се събуди до обед. Даже тогава беше в делириум, почти не пиеше, унасяше се в сън и в действителност не се събуди до следващия път, когато се установиха на лагер. Като ядеше нещо от това, което му дадоха, той ги гледеше втренчено, докато му разказваха как са го намерили и как за малко не е умрял. Казаха му и това, което бяха чули от него за някаква река и се чудеха какво ли му се беше случило. Не искаше да говори. Унесе се отново в сън и когато се събуди през нощта, мислеше достатъчно ясно и разбра, че те не знаят за майка му, баща му и другите. Ако знаеха, нямаше да му се доверят. На сутринта той каза, че баща му е крадец и че го е изоставил, че е вървял след колоната за храна, че се е опитал да премине реката и за малко не се е удавил. Те го гледаха. Той не знаеше дали му вярват. Остана при тях през целия декември, движеше се на югоизток с колоната към Савана, шляеше се тук и там из покрайнините на града, когато го превзеха, а после навлезе на самото място и откри какво могат да причинят на един град шестдесет хиляди наежени мръсни, уморени мъже. Най-напред ограбиха кръчмите и хотелите, унищожавайки всичко, което ги спира, а след това унищожаваша просто заради самото унищожение, прозорци, врати, маси, столове, къртеха черчевата, трошаха огледала, войници се движеха по улицата с по няколко бутилки под едната мишница, докато със свободната ръка

надигаха други. Разсипваха магазини за хранителни стоки, кухни, пекарни. В промеждутъците от време нападаха жени.

Продължаваше да търси каруцата, войниците, с които беше дошъл, но не можеше да ги открие. Видя офицери, които стояха по ъглите, опитваха се да не забелязват безобразията, даже сами вземаха участие в тях.

Беше очевидно, че не можеха да ги спрат, даже и да искаха. Целта на похода беше да бъде предаден на Юга урок, а урок, предаден наполовина, не можеше да се усвои. Трябваше да правят това докрай. Войниците нямаха намерение да спират. След седмици почти неограничена свобода те щяха да бъдат възпрени и ако това беше съдено да бъде последната им възможност, те бяха решени да се възползват от нея максимално. Закачаха жени, отвличаха ги от улицата. Шумът беше оглушителен, викове, писъци, от време на време по някой изстрел, бягащи хора, сбивания между войници, няколко пожара.

Накрая той не можеше повече да понася това, като мислеше, че тези, които бяха избили семейството му, ще са в самия разгар на всичко. Отвратен от този спектакъл дотам, че не намираше сили, за да ги търси, даже невярващ, че би ги разпознал, несигурен в това, къде са хората, с които беше дошъл, той напусна града, заобикаляйки покрайнините, стигайки на финала операционната база на Шермън.

Тя беше на север, в равнина, от която се виждаха отлично реката и океанът. Бяха опънати палатки, пригответени места за конете, поставени часови. Двадесет и първи декември, студено даже в Джорджия, запалени лагерни огньове, струйки тънък сив пушек, носещ се към небето. И даже в равнината вълнението от града му беше много, виковете, писъците, откъслечните изстрели, шумът от чупене на врати и прозорци. Пожари изпращаха огромни черни облаци, които надвисваха над всичко и се разпространяваха и покриваха града като шапка.

Беше добре, че се махна. Сега разбираше колко не на място би изглеждал с дрипавите си селски дрехи, военна шапка и мръсно лице. Щеше да изглежда даже трогателно. Знаеше и това, че ще му трябва някаква помощ, някакви дрехи, някаква храна, място за спане, и че ако беше загубил войниците, спасили му живота, ще трябва да намери някои други. Той приближи един от часовите.

— Какво има, момче?

— Трябва ми нещо за хапване.

— Махай се.

— Трябва ми нещо за хапване.

Часовият посегна да го удари, но се намеси един войник, който минаваше наблизо, и го спря.

— Какво има?

— Нищо, сър. Този хлапак не иска да се маха. Реших, че трябва да го принудя.

— Какво се е случило? — Този път въпросът беше отправен към момчето.

— Трябва ми нещо за хапване.

Войникът направи гримаса и каза на часовия:

— Пусни го. — Часовият вдигна рамене. Войникът направи движение с ръка.

Войникът беше офицер и се наричаше Райърсън и това беше началото на всичко, което имаше значение.

5.

През 1911 година Календър беше в армията във Филипините. Дотогава дълго време беше стоял вън от армията, приближаваше шестдесетте и малко остана да не го вземат, принуждавайки го да използва без остатък цялото влияние, което можеше да упражни, влизайки в контакт с войници, с които беше служил, и които се бяха отличили. Даже и тогава не го взеха охотно. Казаха му:

— Би трябвало след Куба и останалото да си се наситил.

Но не беше така, въпреки че не му беше лесно да го обясни. Донякъде ставаше дума за това, че се е изхабил. Без съмнение, имаше значение факторът *остаряване*, но не по този начин, по който това се възприемаше. През целия си живот се беше появявал там, където го водеха битките, беше виждал нови места, научавал нови неща. Наистина, ритъмът на живота му отразяваше конфликтите на страната и сега, когато тя беше в нов конфликт, той се чувстваше неуютно, желаейки да бъде там, където инстинктът му подсказваше, че е длъжен да бъде. Логиката не му вършеше работа, убедителни бяха чувствата му. В последна сметка хората, които го ценяха, му дължаха толкова много, че го пуснаха, и се оказа, че предупрежденията им са основателни. Трудностите на този вид воюване наистина бяха прекалено големи за него. Промъкване през джунглата, мусони, жълта треска, малария... Въпреки че беше устоял на болестите в Куба, сега те бяха прекалено силни за него и не след дълго той се намери вкъщи.

Но не в това беше работата. Той даже не спомена за това. Работата беше там, че, както седеше до огъня, първия хубав огън след тръгването от Колумб, голям и топъл, и *хипнотизиращ*, в контраст със слабия несигурен огън в студената нощ близо до селото, работата беше в това, обясни той на Прентис, като го държеше и му го показваше 45-калибровия полуавтоматичен...

След американската победа над Испания в Куба, Филипините се бяха превърнали в провинция на Съединените щати. Но когато Съединените щати отидоха там, за да поемат положението в свои ръце, местните хора се разбунтуваха. Повечето от тях бяха, както ги

наричаха испанците, *moros* — мюсюлмани, чийто религиозен фанатизъм в боя не можеше да се сравни с нищо, включително американския индианец. С такова нещо американците никога преди това не се бяха срещали.

— Те прииждат бягайки по главната улица на селото си, като размахват тези техни големи дълги ножове, крещящи през цялото време, и ти би могъл да ги уцелиш два, три пъти с пушка или пистолет и не ме питай как, но те просто продължават да прииждат. Ако не си бил достатъчно бърз при натискането на спусъка, те ще са връхлетели отгоре ти, преди да се осъзнаеш, и все ще е останала достатъчно сила у тях, за да ти прережат гърлото, преди да умрат. Трябваше ни нещо друго, нещо, което действително би могло да ги задържи на известно разстояние, и това беше четиридесет и петият калибър. Нямаше значение дали куршумът попада в ръка, гърди, рамо, попадението оставаше попадение. Този пистолет ги настигаше и ги тръскаше и пак ти оставаха още шест изстрела за някой друг, като презареждането беше точно толкова лесно, колкото да сложиш нов пълнител. Ако си на *ти* с пистолетите и не се страхуваш от отката, ще разбереш, че не е толкова трудно да повалиш някого с това *нещо*, както казват някои. Дизайнът е от *Браунинг*, но неговата фирма не се е сдобила с патент. А *Колт* е получил патент. Все едно, важно е да се помни *Браунинг*, да се има предвид, че някой е създал това нещо с известна цел да върши определен вид работа и всеки път, когато го използваш, да мислиш за него като за инструмент, много специален инструмент, с много специална цел, и да го използваш със същата прецизност и уважение, както всеки друг инструмент. Единствената мъчнотия, ако си в страна като тази, са пясъкът и вятърът, той засича и докато се опитваш да го почистиш, ще изскочи някой, който ще се опита да те убие. Ако разчиташ само на този пистолет, си мъртъв. Трябва ти нещо друго, нещо такова.

Той вкара ръката си в жилетката и извади револвера си. *Колт .45*, западен Peacemaker^[1].

— Безспорно, малко е тромав, малко по-маломощен. Побира само шест патрона. Презареждането като че ли отнема цял ден. Но го имам вече от повече от тридесет години, навсякъде съм бил с него, при всякакво време и терен, които можеш да си представиш, и никога не е засичал. Конструиран е от самия Колт. Той измайсторил първия модел

по време на океанско пътуване през 1830 година и в по-късните години го усъвършенствал, докато накрая се е стигнало до този пистолет. Поне финалът е постигнат от фирмата му. Това беше през седемдесетте, а тогава самият Колт вече не беше жив. Това не е важно. Заслугата е негова. Жалко, че не е доживял да види какво подобрение е постигнал. Използваш го като резервно оръжие. — Сега старецът бъркаше в торбите си, вадеше друг и го подаваше на Прентис. — Гледай сержантът да не те види с него. Той знае, че това не е по устав, и ще го вземе. Дръж го в торбата си до седлото и когато положението заприлича на опасно, мушни го в колана си отзад тук или отстрани. Гледай на всяка цена да не бързаш, докато не стане крайно наложително да го използваш. Това ще спаси живота ти повече от един път.

След миг размисъл старецът продължи:

— Сега съм сигурен, че знаеш много по този въпрос. Поне що се отнася до фактите. Но цялата работа е нещо както с конете, нещо, което ще разбереш. Колкото повече разтриваш един кон, колкото повече го храниш и му говориш, толкова повече ти е ясно къде го боли, колкото повече го опознаваш, толкова по-добре можеш да действаш с него. Така да се каже, трябва да познаваш коня си така добре, както и самия себе си, докато вие двамата не започнете да се движите като едно цяло. Същото е и едно оръжие. Разглобяваш го, почистваш го, държиш го, никога не се разделяш от него. Научаваш кой го е направил, защо го е направил, защо е така, а не иначе. Познаваш това оръжие така добре, както и самия себе си, отнасяш се с него като към удължение на собствената ти личност, живееш с него, докато това се превърне за теб във втора природа. В това се състои цялата работа. Това е началото на всичко, всичко, което си струва да се знае.

[1] Peacemaker (англ.) — миротворец. — Б.пр. ↑

6.

— Просто така, за майтап, представи си, че аз съм твоят враг. Слез от коня си и тръгни срещу мен.

Беше сутрин и Тринадесети кавалерийски ескадрон се готвеше за тръгване. Трябваше им почивка, но това не беше важно. Пършинг беше очаквал с нетърпение пристигането на колоната от Колумб. След като дни преди това беше изпратил други единици, той остави край себе си едно ядро от войници и сега, след като другите му сили бяха заедно, планираше няколко набега в по-голяма дълбочина в Мексико в източно, южно и западно направление. Съществуваха различни слухове относно местонахождението на Вила и той искаше да ги провери.

Прентис вече беше на коня и се обръщаше към мястото, където се събираше дружината му, когато неочаквано пред него изникна старецът. Застана вляво от него и каза това.

Прентис не можеше да разбере какво имаше предвид старецът.

— Хайде — настоя старецът.

Прентис го погледна продължително, вдигна рамене, слезе и се обърна към него. Пистолетът на стареца беше насочен към него.

— Ти не знаеш това, но си мъртъв. Това не става така. Гледай.

Той прибра пистолета си, отиде до коня и му даде да помирише дланта и пръстите си, преди да прокара ръката по лицето и врата му и да хване лъка, качи се с помощта на едната ръка, стремето изскърца.

— Не слизай от коня открит за погледа, на когото и да е, ако му нямаш доверие.

— И за теб ли се отнася?

— Отнася се за всички. Помни това във връзка с хората, които познаваш, и няма да го забравиш, когато наблизко има непознат.

Докато говореше, старецът обърна коня, така че Прентис да може да го гледа отстрани. Тогава, използвайки едната си ръка, слизайки от коня така, че само главата и краката му се виждаха, нищо друго, той се появи от другата страна на коня с пистолет, отново насочен към него.

7.

Докато яздеше, Прентис мислеше за това.

Лагерът със събран багаж се бе разцепил на по-малки колони, разпънати като пръстите на ръка. Доджът на Пършинг беше в центъра, следван от собствената му група и кореспондентите в техните *хъдзъни* и *фордове*. В началото пръстите стояха един до друг. После се разтвориха, отправяйки се към различни по-ниски сектори на компаса.

Прентис, който се намираше по-напред и се взираше през праха и маранята, видя, че старецът язди близо до челото и си спомни какво му беше казал.

— Мога да ти покажа всички тези неща, малките похвати и трикове, но те са лишени от стойност, ако не ги направиш *твои* собствени, ако не усвоиш и други, подобни на тях. Защото работата не е в триковете, а в отношението, което стои зад тях, в навика на ума. Никога не можеш да си позволиш нехайство. Не можеш да предприемеш нещо, все едно колко невинно или привидно безопасно изглежда, без да си представиш най-лошото и без да си съставиш план какво да правиш.

8.

— Като тази змия — каза старецът.

Бяха до един вир, неголям, просто локва между няколко камъка, но бяха видели, че оттам пие някакъв гущер и че локвата е чиста. Войската беше спряла и на групи всички отидоха да напълнят манерките си и да напоят конете си.

Прентис погледна. Беше гърмяща змия на осем стъпки от него, неподвижна, до един камък.

— Забелязах я в първите секунди след идването си — додаде старецът, — и почаках да видя как ще реагираш. Не можеш да разчиташ на това, че някой ще те предупреди. Трябва през цялото време да се боцкаш и да не забравяш, че трябва непрекъснато да се оглеждаш и да внимаваш.

Прентис се отдръпна назад и извади пистолета си.

— Защо? — попита старецът. — Тя не те закача. Освен всичко, ако Вила е наблизо и не е видял нашия прах, сигурно е, че ще чуе изстрела. Помисли. Не предприемай нищо, без преди това да си отчел последиците.

Прентис го погледна и като се почувства много глупаво, отпусна ръката си.

9.

В действителност Вила не беше там. Истинското му име беше Доротео Аранго. Беше роден през 1878 година в щата Дуранго, южно от Чихуахуа, но през цялата си кариера беше прекарал толкова много време в и около Чихуахуа, че познаваше областта не по-зле от родния си щат. Предвид преднината, която той имаше, на експедицията нямаше да ѝ бъде лесно да го последва в неутрална територия, без да се говори за това, че ставаше дума за място, което той отлично познаваше. Освен всичко друго, от почти двадесет години той беше събирал опит в постоянно криене.

През 1895 година беше работил с овдовялата си майка, братята и сестрите си в едно голямо и богато мексиканско имение. Беше се сприятелил с местна банда крадци на добитък, взел бе участие в грабеж, беше прекарал в затвора няколко месеца, преди един приятелски настроен земевладелец да се намеси и да уреди пускането му. Малко по-късно, когато сестра му беше нападната. Вила уби виновника, син на семейството, в чието имение работеше, и тъй като разбираше, че първият принцип на правосъдието по онова време е този, според който *богатият* винаги има право, без да се бави, пое към планините. Тогава беше седемнадесетгодишен.

Може би, с цел да спаси семейството си от репресии, той си беше сменил името и стана Франциско Вила, нормално познато като Панчо, както обикновено това ставаше с тези, които носеха името Франциско. Спомняйки си приятелството си с бандата, той открадна един кон, оставен до някаква кръчма, и се присъедини към крадците, които действаха в Дуранго и Чихуахуа. Възможно е да е работил известно време като ратай в Ню Мексико, Аризона и Калифорния. Говори се, че се е присъединил към кавалерията на Теди Рузвелт. Така или иначе през по-голямата част от времето е действал като бандит, печелейки си репутация на някакъв Робин Худ, като е крадял добитък от големите имения, запазвал е част от него за себе си, продавал друга част и разпределял остатъка за бедните села. След всичко причината, поради която е бил бандит, на първо място е бил бунтът му срещу

мексиканските аристократи и, както изглежда, му е било приятно да се издържа за тяхна сметка и да помага за намаляване на разликата между бедни и богати. Това бяха годините на Диас, тридесет години диктатура, и когато през 1910 година дойде революцията, Вила откри възможността да се превърне от бандит в партизанин, продължавайки да прави това, което беше правил през цялото време, но този път *в името* на справедлива кауза. Тогава той беше водач на собствена банда, по всеобщо мнение фигура, обградена с особен ореол, понякога с мустаци, понякога без, невисок, макар и набит, кръглолик, тъмноок, винаги набиваш се в очи. Един съвременник описва *този едър атлет, изправен, преди да произнесе реч, с внушителен гръден кош, издуващ се под мека копринена риза, разтворена, за да изложи на показ широкия му като на бик врат*. Имаше съпруги из цяло Мексико, предизвикваше приятелски чувства, където и да отидеше. Очароваше хората по начина, по който седеше на кон, и чрез самите коне, които избираше, най-едрите, най-силните, най-внушителните, които можеше да намери.

Предвид на способностите му не е за учудване, че веднъж обрекъл се на революцията, той в кратко време увеличи бандата си от петнадесет души на почти четиридесет хиляди. Опитът му в планирането на грабежи, изпълнението им и измъкването след всеки един от тях имаше нещо много общо с партизанската тактика. Любимият му военен номер, изненадата при внезапна нощна атака, беше резултат от бандитските му дни и ако не беше в последна сметка неохотата му да поеме отговорност, той би могъл да стане водач на страната си. Този шанс беше пропуснат. Това направи Каранса вместо него. По-нататък, третиран като аутсайдер, понасящ удари от силите на Каранса, той започна да губи битки, видя Съединените щати обърнат срещу него, загуби достъп до всякакви доставки, видя как неговите четиридесет хиляди бойци се стапят до четиристотин и през 1916 година злобата му към Съединените щати и нуждата от храна и куршуми, коне и доставки го бяха довели до Колумб.

След нападението, когато бандата му беше се смалила до само двеста души, той се насочи на юг, което беше очаквано от Съединените щати, но вместо да удари *Колония Дублан* и американските мормони, които се намираха там, на което наказателната експедиция отчасти

имаше намерение да попречи, той заобиколи мястото, навлизайки по-дълбоко в Мексико към планините по на юг.

Спря в подножието на един град, Ел Вале, където взе нови хора. Думата взе е точна. Някои от мъжете на селището на драго сърце тръгнаха с него. Други Вила привлече с пламенна реч, произнесена от един фургон в средата на кръг от конници, по време на която той крачеше напред-назад и жестикулираше с огнен поглед. Местните хора го гледаха презрително или тъпо, а някои само поклащаха глави. Един млад мъж по-късно писа за това, отбелязвайки как, когато отказали, той ги строил в една линия, освободил възрастните и докато жените и децата плачели, наредил на хората си да вземат останалите под стража.

От Ел Вале продължи по-нататък на юг към Намикипа, където удържа победа срещу войски на Каранса. Датата беше осемнадесети март, същия ден, в който колоната на Пършинг пристигна в *Колония Дублан*, седемдесет мили на север. С някои изключения Вила продължаваше да запазва тази преднина, винаги изпреварващ с няколко дни. Американските конници при влизането си в градовете научаваха, че Вила, който вече е бил там, е отпътувал отдавна.

От Намикипа той се насочи по-нататък на юг към Рубио, прегрупирайки силите си, за да атакува силите на Каранса при Гереро на запад. Атаката премина добре. Придвижване нощем, заспал гарнизон, никакви часови. Вила превзе мястото без нито един изстрел. По друг начин се развиха събитията с един гарнизон в близкото село Сан Исидро. В очакване на съпротива и желаейки да защити фланга си, Вила беше изпратил част от бандата си да превземе и това място и там хората му се натъкнаха на такава съпротива, че се видяха принудени да бягат, оттегляйки се в Гереро, където преследващите карансисти ги ангажираха в голямо сражение.

Това направи нещата различни. В действителност Вила вече, без да съзнава това, беше направил нещата *различни*, когато взе тези мъже от съпругите и децата им в Ел Вале. Сега, принуден да използва всеки един от хората, с които разполагаше, той ги въоръжи за битката и докато тичаше напред, за да оглави нападението, те откриха огън по него и го раниха. Очевидно мислеха, че в бъркотията на сражението никой няма да разбере откъде е било стреляно. Лошото беше това, че точно когато започнаха да стрелят, другите сили се бяха отдръпнали и по този начин не можеше да има съмнение откъде е долетял куршумът.

Самата рана — през крака отзад напред — също не скриваше много от истината. Войниците на Вила се нахвърлиха върху им, много от селяните хвърлиха пушките си, вдигнаха ръце и поклащайки глави, заговориха несигурно, че не знаят как се е случило. Едва не ги разстреляха.

Спаси ги неговата болка. Той се търкаляше по земята, от крака му силно течеше кръв и много скоро хората му се насъбраха около него, за да му помогнат. Доколкото разбираха, беше ударен от *Ремингтън* .44, много голям калибър, който предизвикваше отвор колкото един пръст при проникването си, и друг, колкото юмрук, при излизането, минавайки през крака от задната страна на коляното до пищялната кост и разтрошавайки я така, че в продължение на дни по-късно хората му събираха парчета кост от раната.

Превързаха раненото място и го шинираха, настаниха го в един фургон и под въоръжена стража с голяма бързина го изпратиха на безопасно място. Това се случи малко след полунощ на двадесет и девети март. Придружиха го сто и петдесет души. Другите сто останаха, за да охраняват града и за да починат. Осем часа по-късно, информирана, че може би Вила е до Гереро, Седма кавалерия, придвижвайки се нощем дотам, проведе атака и превзе мястото, убивайки петдесет и шест и ранявайки тридесет и пет. Ако не беше тактиката на вербуване, приложена от Вила в Ел Вале, и последвалото отмъщение на селяните срещу него, американската експедиция в Мексико можеше да завърши при Гереро две седмици, след като беше започнала, вместо онова, което в крайна сметка се проточи до една година.

10.

Фургонът се носеше шумно към върха, друсаше се над камъните и дупките и изтръгваше от него викове на болка. Този, който караше, се вираше с премрежени очи през ледения вятър и сипещия се сняг, който бръснеше лицето му, и гледаше към групата пешаци пред себе си, които правеха всичко възможно да почистят пътя и да осигурят възможното най-безпроблемно пътуване. Въздухът беше сив, небето толкова тъмно, че можеше да се помисли, че е привечер, въпреки че беше само следобед.

Вдясно от коларя се издигаше като стена скала, висока неколкостотин стъпки. Вляво пространството се разтваряше постоянно. Вила изпищя още веднъж. Коларят се обърна назад и го видя как се гърчи от студ и болка, завит в одеяла, бледен и стенещ.

Коларят отново насочи поглед напред и видя, че пътят се стеснява. Когато се оказа, че фургонът е повече отколкото трябва широк, приближи един офицер и му нареди да спре. Коларят дръпна юздите и застопори фургона, като извика на тези, които бяха пред него, да успокоят конете и погледна назад към мястото, където се намираще офицерът, който беше слязъл от коня си и се качваше във фургона, като едновременно с това викаше на няколко от хората, които се движеха пеш по-назад, да донесат вече приготвената от тях носилка. Повдигнаха Вила и го настаниха по-удобно.

Единият от хората се хлъзна и Вила падна с вик. Другите се втурнаха да му помогнат, като викаха и падаха. Одеядата се отметнаха и се видя мястото, където панталонът му беше скъсан до горе, раната шинирана с четири дъски, после обвита с плат, който беше напоен с тъмна, неприятна за гледане кръв. Издутият крак беше черен не от кръвта върху него, а от самата кожа и от състоянието на самия крак.

Вила пищеше. Офицерът изкрещя. Хората, които се движеха пеш, започнаха на висок глас да дават нареждания един на друг, докато правеха усилия да закрепят Вила. Те разтърсваха ранения му крак, увиваха го с одеяла, извъръщаха лица от миризмата на раната. Настаниха го на носилка. От всяка от двете страни се намираха осем

души. Те повдигнаха носилката, закрепиха я върху раменете си, докато офицерът нареждаше на коларя да подкара отново фургона. Сред сняг и вятър процесията продължи напред.

Пътят се стесни още повече. При десет хиляди фута конете пръхтяха шумно, коларят избърса носа си и откри, че той кървеше от височината. Пътят изви и стана по-стръмен. Лявото задно колело се изхлузи. Фургонът започна да променя положението си, докато коларят се мъчеше с всички сили да спре конете, но фургонът се преобърна, коларят скочи и падна тежко, а фургонът изчезна, дървеният кол, към който бяха прикачени конете, изпраця и конете политнаха напред, разпилявайки водещите пешаци пред себе си. Хаос. Тези, които крепяха носилката с Вила, го изтърваха.

11.

Прентис чу писъка и като се обърна, забеляза някакъв войник, който с усилие напускаше едно дърво, панталоните му бяха свлечени. Той стискаше ръката си, бягаше и препъвайки се, се насочваше към група войници, но тъкмо когато ги беше наближил, побягна към друга група, после към друга. Очите му бяха широко отворени, лицето бледо. Не спираше да пищи.

Никой не помръдна. Просто стояха загледани в него, докато той бягаше и пищеше. Беше почти обед. Бяха спрели, за да поразходят конете си, после да им дадат почивка, зоб и вода. Човекът очевидно беше слязъл в дърето, за да облекчи червата си, и сега за всички ставаше ясно какво трябва да се беше случило там долу. Някои тръгнаха към него, докато той се въртеше в кръг, стискаше ръката си и пищеше.

— Какво има? Какво се е случило? — Календър изведнъж се появи между тях и сграбчи човека.

— Проклетото *нещо* ме ужили!

— Какво нещо? Кажете ми какво е.

— Ще умра!

Човекът се отскубна и побягна отново, а Календър протегна крак, за да го препъне. Човекът падна по очи, задникът му лъсна, интимните му органи се показаха на бял свят.

— Попитах те какво *нещо*. Кажете ми какво е.

— Скорпион!

— Какъв вид?

Човекът се гърчеше с лице, изкривено от болка.

— Какво значение има? Аз ще...

— Дай да ти видя ръката.

Човекът я стискаше силно и Календър трябваше да издърпа ръката му.

Прентис стоеше до него и наблюдаваше. От китката до лакътя ръката се беше издула и удвоила обема си, средата ѝ отгоре представляваше гневно пламтящо петно.

Прентис потрепери. Няколко войници затаиха дъх.

— Чудесно. Ще се справиш — каза Календър.

— Аз ще умра — изхлипа човекът с гримаса.

— Няма да умреш. Сигурно е, че ще се чувстваш дяволски зле, но това не може да те убие. Изкарал си късмет. Какво си направил? Слязъл си да се облекчиш? Отпуснал си се, без да се огледаш, и си бил ухапан?

Човекът се хвърляше върху земята, кимаше разярено, стенеше.

— Е, добре, би могъл да бъдеш ухапан по тестикулите. В такъв случай наистина положението щеше да бъде сериозно. Или от вътрешната страна на ръката, където е вената. Главното е, че мястото се е подуло.

Човекът се гърчеше, лицето му беше изкривено, той стенеше.

— Има два вида скорпиони. Едните са малки, с цвят на слама, леко закръглени. Отровата им се разпростира в тялото ти и те убива. Вторите са по-големи, по-широки, почти кафяви. Отровата действа локално. Ухапаното място се издува. Ухапан си бил от втория вид. Ако ръката ти беше изтръпнала, вместо да те изгаря, ако не беше подута, тогава щеше да бъде лошо. Някой да ми донесе торбата от седлото.

Човекът продължаваше да стене през цялото време, докато Календър говореше, но Календър все пак продължаваше да говори. Той се обърна към Прентис и го изгледа.

Прентис кимна и отиде за торбата.

12.

— Какво ще му дадеш?

— Морфин за болката. Секонал за успокоение и за спиране на конвулсиите.

Стояха близо един до друг с конете си, затягаха коланите им и се готвеха да ги възседнат. Старецът направи усилие да придърпа ремъка и да го стегне, но движението му с една ръка беше непохватно и накрая помоли момчето да му помогне.

— С турникета всичко е достатъчно ясно — додаде Календър, без да сваля очите си от момчето, докато приключи с ремъка и спусна стремето от седлото. — Отровата е с местно действие, това е сигурно, но няма защо да ѝ се разрешава да се разпространява повече, отколкото трябва. Ако се намирахме близо до някой град, бихме могли да вземем малко лед, да го привържем към мястото и да намалим отока. Тези мокри превръзки, които те накарах да увиеш, служат за тази цел, но, разбира се, ледът е по-добро нещо.

Календър стоеше до главата на коня, държеше поводите, гледаше Прентис.

— Фактите приемам за нещо безспорно — изсумтя Календър. — Видя какво се случи. Сега не трябва никога да се оставяш да бъдеш ухапан по този начин и не трябва да се чудиш какво да правиш, ако бъде ухапан някой друг. Длъжен си да имаш нещо за първа помощ като мен и да го носиш в торбата си — калиев перманганат, морфин, нещо от този сорт — и трябва да знаеш сто други подобни неща. Същото е както това, че не трябва да излизаш срещу някого, освен ако не го познаваш така добре, както познаваш себе си, освен ако не знаеш всичко относно него. Така е с всички неща. Имаш една-единствена задача и тя е да бъдеш *експерт*. Ако искаш да имаш знания за всичко това, просто трябва да наблюдаваш и да запомняш.

Старецът замълча, сякаш замислен за него. После продължи:

— Но има нещо друго, нещо, което не приемам като безспорно, не фактите, но това, как *реагира* човек на тях. Това нещо, за което постоянно споменавам, е отношението. Такъв е случаят с този глупак,

който излизаше от дерето, губеше енергия, бягаше насам-натам, пицеше. Ухапването нямаше да го убие, но шокът и паниката може би щяха. Веднъж познавах един, който вървеше по някакъв баир в Уайоминг. Прескочил един дънер, погледнал мястото, където бил ботушът му, наоколо лежала навита гърмяща змия, и паднал веднага мъртъв. Излязло, че змията даже не била жива, но въпросният човечец позволил на емоциите да го надвият. Но ти трябва да се контролираш. И така, ухапан си от скорпион и тогава какво правиш, бягаш насам-натам и пициш или се опитваш да вземеш решение как да постъпиш? Това е ключът. Ще има какви ли не неща, които ще те сполетят и които ти не можеш да контролираш, но когато се случат, можеш да имаш контрол върху начина, по който ще реагираш. Никога не прави нищо без разумно основание. Научаваш фактите, а след това решаваш как да постъпиш. Първото не струва нищо без второто. Научи само първото и си мъртъв.

През цялото време, докато старецът говореше, колоната се прегрупираше. Сержантът яздеше напред и назад и им казваше да възседнат конете. Старецът държеше ръката си вдигната, за да даде знак на момчето да почака, докато свърши. Сега старецът спря и го погледна и почти като че ли речта е била механическа, нещо встрани от него, което все пак трябваше да бъде завършено, Календър направи пауза, обърна се рязко и със свободната си ръка хвана лъка на седлото, сложи крак в стремето и се покачи. След това огледа Прентис, за да разбере ефекта от думите си.

— Благодаря, че ми помогна със седлото. — Побутна коня си и се отдалечи.

Прентис го проследи с поглед. Трябваше му малко време, преди да разбере, че е единственият, който не се е качил на коня си. Всички вече бяха на конете си и гледаха към него. Той се метна на седлото и тръгна.

— Проклет да съм — каза му сержантът, докато го чакаше, — никога не бях го виждал да разговаря с някого толкова дълго.

13.

Промъкнаха се през свободно място между две канари, за които години по-късно Календър щеше да си спомня, когато колоната от Колумб, преследвана от мексикански федералисти, премина през точно такова място и продължи по пясъчната котловина. И наистина, докато Календър напускаше това място, като кавалерията се движеше около него в паника и свистяха куршуми, той почти очакваше да види понататък река, плодородна долина, която да се разстила пред него, остров в средата на реката. Но, разбира се, река нямаше, нямаше и плодородна долина, само пясъкът, през който преминаваха, и докато само за момент Календър беше споходен от чувството, че някога преди е бил вече на това място, че всичко предстоеше да се случи по същия начин, чувството премина също така бързо, както се беше появило, и акцията протече много по-различно. Но пък това беше станало в друго време и на друго място. Реката беше Арикарий, в областта, която сега се нарича Източно Колорадо. Ивицата земя в средата на реката скоро щеше да придобие името Островът на Бийчър. Годиinata беше 1868.

На брой бяха петдесет. Преди десет дни бяха напуснали базата във Форт Уолъс, Канзас, движейки се с лек багаж в усилен марш, като преследваха индианци. Индианците, главно сиукси и шайени, известна част арапахо, бяха виждали неведнъж как белите отнемат земя от тях и сега бяха нанесли удар на свой ред, нападайки кервани и селища, пощенски станции, ранча, всичко, каквото се изпречеше на пътя им. Нанасяйки бързи удари и след това бягайки, те се бяха разделили на малки групи, после на още по-малки, пръскайки се като ветрило из равнините, докато станеше ясно, че преследването им е безполезно. На такова действие три години след Гражданската война армията не беше свикнала. Обучени да водят мащабни сражения с използване на комплексна тактика, войските трябваше да чакат по фортовете, докато се зададеше новина за някое нападение, а след това да осъществят голяма експедиция, затруднени в движенията си от снаряжение и екипировка, движейки се толкова бавно, че нямаха надежда да хванат, когото и да е.

Тези войски съставляваха част от това, което армията наричаше *Дивизията от Мисури*, командвана от Шеридън, който беше подчинен на Шермън. И двамата бяха генерали в Гражданската война и имената им бяха синоним на тероризъм, Шеридън в долината Шенандоа във Вирджиния, Шермън по югоизточния маршрут, минаваш през Джорджия. Въпреки това им потрябва време, докато се сетят да прибегнат до подобна терористична тактика срещу индианците. Когато индианските нападения станаха по-опасни и конвенционалната тактика се оказа явно непригодна, най-после Шеридън и Шермън направиха своя избор, като решиха да не чакат нов удар, а да нанесат удар *сами*, изпращайки малки групи от лековъоръжени бързоподвижни войници, чиято цел беше да проследят индианците и да ги принудят да се сражават. През този ден, шестнадесети септември, 1868 година, точно такава група преследваше тази цел.

От няколко дни вече забелязваха следи. В началото тук-там, случайни дири или остатъци от изгасени огънове. След това следите ставаха все повече и по-значителни, по-пресни, по-ясни, като от всяка страна идваха още следи, които се сливаха с първите. До следобед на този ден даже нямаше защо да се вглеждат особено, за да продължат преследването. Пред тях тревистата земя беше утъпкана от ляво на дясно на разстояние двеста ярда. Както ги информира един разузнавач, тя приличаше на път, който свързва няколко села.

Човекът, натоварен с изпълнението на задачата, беше майор Джордж А. Форсит. Под командването на Шеридън той беше повишен в чин бригаден генерал в армията на Съюза, а след Гражданската война беше понижен в чин майор по време на отстъплението и прегрупирането на армията. Той разбираше, че освен ако не се отличи при изпълнението на задачата, никога няма да получи друга възможност за по-високо звание, и поради това изискваше много от войниците си. Един от разузнавачите, обезпокоен от броя на индианците пред тях, беше изказал мисъл, че трябва да се върнат назад. *Зачислен в армията за борба с индианците, това се отнася за теб, нали?* — реагира остро Форсит и заповяда колоната да продължи марша си. При всички случаи той не беше нито глупав, нито горд по начина, по който беше Къстър. Познаваше работата си и взе предпазни мерки, като изпрати напред малки отряди да огледат клисурата, докато движението продължаваше. Войниците се чувстваха неспокойни през

цялото време, когато я достигнаха, преминаха през нея и излязоха от другата страна. Долината беше доста обширна, а дирята, която следваха, водеше право напред. Форсит изчака рапорта на разузнавачите. След това, присвил очи към залязващото слънце, той взе решение, поведе колоната към реката и там се установиха на лагер.

За Календър винаги изглеждаше ирония на съдбата това, че човекът, който беше отговорен за присъствието му в колоната, е същият, който тогава беше негов върховен началник — генерал Шермън. Той беше в армията на Шермън не толкова да открие хората, избили семейството му, въпреки че все още се надяваше на това, колкото движен от най-обикновен здрав разум. Югът беше обречен да загуби. По този въпрос нямаше съмнение. От това, което Шермън беше направил в Джорджия, а Шеридън във Вирджиния, беше ясно, че ако Югът продължи боевете. Северът не само ще го победи, но и ще го унищожи, ще го изличи от лицето на земята. Конфедерацията вече се беше смалила дотам, че представляваше само Вирджиния и Северна и Южна Каролина. Шермън се насочваше към двата щата Каролина. Грант и Шеридън обхождаха във фланг Лий във Вирджиния. Последното място, където едно момче от Юга би искало да се намира, беше Южната армия, особено ако това момче беше като него, изпълнено с чувства на лоялност към дома и семейството си, а не щата или идеята за Юга. Семейството на Календър не беше притежавало роби и ако победителите бяха оставили на спокойствие него и семейството му, щеше да бъде без значение кой е победил.

Той беше избрал Севера, като играеше ролята на безпомощен сирак, който апелира към някакво чувство за вина и който все пак държеше в сянка обстоятелствата около смъртта на семейството си, за да не би някой да изпита опасението, че не може да му се гласува доверие. Вниманието му главно беше насочено върху капитан Райърсън, офицера, който се беше сприятелил с него. Календър не се откъсваше от него и го придружаваше навсякъде, където можеше, отчасти защото никой друг не беше изразявал същото съчувствие към него, отчасти защото беше обяснил колко е съвсем сам и беше направил това, което считаше, че е почтено предложение. Ако офицерът се грижи за него, той на свой ред също щеше да се грижи за офицера, да му прави услуги, да лъска снаряжението му, да изпълнява поръчки, да служи като един вид свръзка. Според гледната точка, това

беше връзка за удобство или продиктувана от необходимост и тази връзка беше успешна. С течение на времето двамата свикнаха един с друг. Капитанът го отучи от характерното за Джорджия произношение, даде му книги, които да чете, научи го на различни начини на говорене — фразата *почтено предложение*, например, не беше на Календър, а на Райърсън, но момчето скоро я усвои заедно с много други. (Това беше източникът на онова, което години по-късно представляваше особена смесица от жаргон и правилна реч, която Календър щеше да употребява в разговорите с Прентис.) Момчето имаше желание да направи впечатление, а офицерът му помагаше. До началото на пролетта положението на Календър беше сигурно. Нещо повече, той действаше и говореше така, сякаш беше от Севера. Войниците забравиха причината, поради която Календър беше дошъл при тях. До него те като че ли изпитваха сигурност.

Най-накрая, на девети април, на Цветница, Лий капитулира. Войната свърши. Армията се запази непокътната в продължение на няколко месеца, после започна да се разпада. *Отиваме си у дома*, казаха войниците. Единствената беда беше, че момчето нямаше дом, в който да си отиде. Мина му през ум да се върне и да си поиска земята, но не виждаше как ще може да я обработва, камо ли да се върже за нея. Вече бяха започнали да се носят слухове за бирниците на Съюза, за северни спекуланти, които се опитваха да приберат колкото може земя повече за себе си. Освен всичко това, все едно дали войната беше завършила или не, Календър знаеше каква реакция може да очаква от семействата в Джорджия, които бяха преживели похода на Шермън и сега щяха да разберат, че той е тръгнал точно с хората на Шермън. Можеше да се опита да скрие къде е бил през изминалата половин година, но знаеше, че по един или друг начин те щяха да разберат. Току-що навършил четиринадесет, в положението, в което се намираше, той не виждаше какво може да направи.

Продължаваше да не откъства погледа си от Райърсън, когато всеки ден капитанът подготвяше уволненията, разпореждаше се, занимаваше се с канцеларска работа, сбогуваше се с войниците си. Войската по това време вече беше доста отъняла. Тези, които останаха, бяха зачислени към други поделения. Не оставаше много нещо за правене. Един ден Райърсън излезе от палатката си неуниформен. Беше в червена карирана риза и панталони от времето, когато още не

беше взел участие във войната. Носеше офицерския си кобур и револвер, офицерските си ботуши, работна шапка и тиранти. На рамото му висяха окачени две торби. Носеше сабята и пушката си. Той кимна на момчето и то го последва със свито сърце, когато Райърсън отиде до коня, който преди това беше му казал да оседлае. Момчето стоеше до него, когато Райърсън се метна на коня и го погледна.

— И така, къде ще ходиш? — попита Райърсън, поставяйки пушката си в калъфа и избутвайки сабята до нея.

— Не съм сигурен. — Календър вдигна рамене, решен да не даде възможност на Райърсън да разбере, че е разочарован от това, че си тръгва.

— Защо не дойдеш с мен? — Райърсън каза това толкова направо, че момчето даже не беше сигурно, че го е чуло правилно. В този момент сърцето му подскочи, а в стомаха му пламна огън и трябваше да положи върховно усилие, за да запази самообладание. Вдигна още веднъж рамене и попита:

— Къде имаш предвид?

— Самият аз не съм сигурен. Може би на запад. Едно нещо е несъмнено. Тук нямам работа.

— Мислех, че имаш семейство в Ню Йорк.

— Това е така. — Райърсън го погледна, полюлявайки се бавно върху седлото. — Но предполагам, че ще трябва да минат без мен. Не говоря за жена или нещо подобно, само една сестра и децата й. Тя загуби съпруга си във войната. Мислех да отида и да й помогна, но като че ли съм правил достатъчно много за други хора и е време да се погрижа за себе си. И така, какво ще кажеш?

— Мисля.

— Гледай да не мислиш прекалено дълго, защото просто мога да тръгна без теб.

— Колко *точно* на запад?

— Виждал ли си Мисисипи?

Календър поклати глава.

— Мисля, че ще отидем много по-нататък. Ще видим доста земя. Какво има?

— Как така ме питаш толкова късно?

— Не бях сигурен дали те искам със себе си. *Сега* те искам.

Календър се замисли.

— Ще ми трябва кон.

— Ще ти намеря.

— Ще ми трябва още един кат дрехи, може би пушка.

— Ще ги доставя.

— Защо?

— Ако знаех това, най-напред щях да знам защо те питам толкова късно. Идваш или не?

— Идвам.

— Много добре тогава. — Райърсън протегна надолу отворената си ръка.

Момчето не разбра жеста. След това, когато се ръкуваше с него, му стана ясно. Сърцето му заби дори по-бързо, въпреки че се опитваше това да не проличи. Така или иначе разбра, че се усмихва, голяма широка усмивка, която разтегли бузите му и причини болка в очите му. Райърсън се усмихна на свой ред. Момчето се опитваше, но не можеше да го види ясно. Погледът му беше замъглен, лицето мокро, усещаше солен вкус. Не можеше да диша. Чувстваше гърлото си подутото. За първи път след убийството на семейството му Календър плачеше, усмихваше се, доколкото може, продължаваше да плаче тихо.

И видяха земя, много земя, когато тръгнаха на северозапад от щатите с име Каролина през Тенеси и Кентъки към Мисури и Сейнт Луи. В началото по пътя видяха опожарени ферми и стъпкани ниви, войници, вече в работни дрехи, които вървяха по пътищата. Понякога Северът и Югът се срещаха и се разразяваха ръкопашни схватки. В повечето случаи само се заглеждаха и ругаеха и отминаваха с по-изправена стойка.

Календър и Райърсън избягваха градовете, лагеруваха скрити в горите, ловуваха дивеч, работеха като селски ратаи срещу храна и дрехи. Никой нямаше много пари. Колкото повече напредваха, толкова по-малко голи и студени изглеждаха нещата, които виждаха, от време на време се усмихваха скитници, фермери отделяха време, за да разменят с тях някоя и друга дума, хората си гледаха живота. При всичко това нито за момент не ги споходи чувството, че са се *измъкнали*, и това беше така, докато стигнаха Сейнт Луи. Важна крепост на Съюза през войната, Сейнт Луи беше останал незасегнат, процъфтяваше, служеше за врата към Запада, строяха се къщи и тези къщи се пълнеха с хора. Пристигнаха в късна есен, времето се

застудяваше. Останаха за зимата, работеха по строежите, напуснаха в ранна пролет, наеха се като ловци към един керван. И се отличиха. Това беше едно от нещата, които Календър познаваше, това и конете — ловуваха бизони и прерийни зайци, сърни и всичко друго, на каквото попадаха, въпреки че в много случаи не им трябваше месо. Така изминаха целия път до Колорадо. Там напуснаха кервана и се отправиха на север, като една година работиха в Уайоминг като работници по пътищата. После постъпиха в кавалерията. Изглеждаше, че така е най-лесно. Райърсън помогна на Календър да излъже за възрастта си. Сега, на шестнадесет години, той изглеждаше като на двадесет. Нямаха много неприятности.

Намираха се там, където войската беше лагерувала в онази долина в Източно Колорадо и гледаха по реката към дългата сочна трева и далечните полегати хълмове. Слънцето залязваше вляво от тях и озаряваше всичко в червено. Погледнаха надолу по реката. Коритото беше широко, доколкото можеха да кажат, двеста ярда. Все пак по това време на годината водата не беше много и заемаше само половината от канала. От двете страни имаше пясък, разцепваше се по средата; за да заобиколи един остров, който беше къс и тесен, обрасъл с храсталаци и върби. Войниците се обърнаха и погледнаха зад тях към другата поредица хълмове и празното място, през което бяха преминали. Те оставиха оръжията си и вдишаха прохладния чист въздух. Погледите им се срещаха и нямаше защо да се говори. На това място *нещо* не беше наред.

Разбраха доста скоро: имаше места, където човек знае, че не трябва да остава. Не съществува причина за това чувство, някакъв неприятен аспект на мястото, лоша слава, само едно неясно неловко чувство, че *не трябва* да останат. Принудени да го разберат, бяха разговаряли за начина, по който полюсите на два магнита се отблъскват взаимно. Някои места привличаха с уют, а други не, и когато стигнеш до неуютно място, продължаваш. Знаеха, че в повечето случаи се проявяваха като придиричиви, но тук придиричивостта беше добродетел и те винаги се придържаха към тази практика.

Сега изпитваха същото чувство. Нямаше нищо, което да не харесваха на това място. Наистина, в определен смисъл то беше чудесно. Беше на открито, но те бяха лагерували на открито много пъти. Бяха лагерували в близост до индианците, но това го бяха

правили и преди, и сега по нищо не личеше, че индианците са ги забелязали. Във всеки случай, къде другаде можеха да отидат? Конете се нуждаеха от вода. По хълмовете нямаше добро място. Това беше най-доброто, което можеха да намерят. Може би тъкмо то им трябваше. Беше прекалено хубаво: преминаващи наблизо индианци би трябвало да знаят, че всеки, който е по следите им, ще избере това място за лагер. Така или иначе нищо не можеше да се направи. Майорът беше направил своя избор. Слънцето почти беше изчезнало. Нямаше къде да се отиде. Бяха си избрали къде да бъдат и сега трябваше да останат.

Провериха оръжията си, оставиха пушките до себе си, там, където бяха постлали одеялата си, на удобно място в лагера. Майор Форсит не разреши да се палят огънове, постави допълнителни постове и разположи конете в близост до войниците. Не беше толкова лошо, че нервничеше, само това, че много *внимаваше*. Някои от войниците действително изглеждаха неспокойни. Докато сваляше седлото и одеялото си, Календър ги наблюдаваше. Те проверяваха пушките и пистолетите си, точно така, както бяха направили това той и Райърсън, проверяваха затворите, проверяваха дали са напълно заредени, разполагаха ги до себе си. Малко бяха тези, които разговаряха. Тези, които говореха, получаваха кратки, несъсредоточени отговори. Тези, които се намираха тук най-дълго, изглеждаха най-заети. Календър забеляза, че Райърсън го гледа съсредоточено и отново двамата не изпитаха потребност да говорят. Ако, освен тях и някой друг изпитваше това чувство, положително нещо беше *не наред*. Те се протегнаха под одеялата си с ръце върху пушките, зачакаха, не намаляваха вниманието си, почакаха даже още, позадрямаха и първата вълна ги удари малко след зазоряване.

Виковеите бяха достатъчни, за да ги събудят. За момент продължиха да лежат, като премигнаха. После чуха изстрелите и набързо се измъкнаха изпод одеялата си, грабнаха пушките, хукнаха по посока на изстрелите. Бяха осем индианци, спускаха се на коне от едно малко възвишение на запад, насочваха се към конете. Часовите откриха огън. Един конник падна. Друг притисна с ръка рамото си и продължи да приближава. Календър и Райърсън също откриха огън, последваха ги други. Още един конник падна. Шестте оцелели завиха вляво и тръгнаха назад.

— На конете! — заповяда майорът. — По дяволите, да се махаме оттук!

Тъй като се намираха зад тези шест индианци, на върха на лекото възвишение, към което те се връщаха, войниците видяха от ляво на дясно на двата бряга на реката разгънатата колона индианци, които бяха повече, отколкото някой имаше време, за да ги преброи. Шест войници стояха на стража като подкрепление с готови пушки. Останалите бягаха, грабваха седла, втурваха се към конете си, оседлаваха ги, стягаха ги, протягаха ръце към юздите. Войниците, които бяха останали назад, също вече бягаха към седлата си. Календър мислеше за това, колко глупаво бяха постъпили индианците, като се бяха насочили към конете и по този начин ги бяха предупредили. Ако воюваха така, една войскова част, организирана като тази, би могла да се справи много лесно с тях. Каза го на Райърсън, докато се опитваше да се задържи, и Райърсън бързо му помогна. Не беше глупаво. Те бяха сигурни, толкова сигурни, че ще победят, че се бяха отказали от елемента на изненада, за да дадат възможност на младите си храбреци да покажат уменията си.

Втората вълна вече се беше насочила към тях, а зад нея наблизко се движеше трета. Останалите шест войници вече бяха на седлата си, другите поглеждаха нервно зад тях, докато майорът даваше заповед за тръгване и някои бяха даже тръгнали в момента, в който прозвучаха думите му, като ги побутваха да бързат, докато други преминаха в галоп, язدهа, ругаеха, изстрели и викове зад тях, в посока югоизток и близката група хълмове. Дотогава, даже по време на войната, Календър не си спомняше да е бил толкова уплашен. Всичко беше замъглено, реакциите му бяха автоматични. Всичко онова, което мислеше, беше същото, което очевидно мислеше и майорът. Да се стигне до високо място. Да се стигне до клисурата, през която бяха минали. Стигнаха ли там, щяха да бъдат в състояние да задържат всеки, който се опита да ги последва.

Очевидно това беше точно така. *Прекалено* така. Неочаквано майорът започна да завива наляво, отдалечавайки се от хълмовете, повеждайки ги в дъга, която следваше пътя, по който бяха дошли. Войниците, объркани, започнаха да се движат по-бавно. Поглеждаха към отворената клисура, после към индианците, които се носеха след тях. Майорът извика силно, сочейки с ръка към реката, и се върна към

нея. Войниците, раздвоени между необходимостта да се измъкнат и навика си да се подчиняват, го последваха и точно това ги спаси, покъсно стана ясно, че целта на индианците е била да ги накарат да минат през клисурата. Там е имало други скрити, готови да ги хванат в капана на кръстосания огън. Форсит беше заподозрял това, но не беше сигурен, беше принуден да вземе бързо решение, връщайки се в лагера, и ако не беше щастливият инстинкт на тези, които го следваха, колоната щеше да бъде унищожена. При това положение те помислиха, че е видял това, което те самите не са видели, и се връщаха с него, преди да разберат пълното значение на това, което ставаше. Когато разбраха, че няма ясна причина, заради която не трябва да преминат през клисурата, беше фатално късно. Намираха се толкова далеч към реката, че нямаха избор. Трябваше да продължат да се движат към реката или да останат на открито и да бъдат застреляни.

Тогава страхът прерасна в гняв и те започнаха да го ругаят и крещяха през цялото време, докато го следваха при пресичането на реката към обраслия с шубрак остров, скачаха от конете си, връзваха ги, не спираха да проклинат, докато вадеха пушките си, готвейки се за нападение. Един войник все още не знаеше какво да прави, пипкаше се около коня си и викаше: *Да се махаме оттук! Ще бъдем убити!*, тръгна към клисурата, майорът го сграбчи за ръката и насочвайки пистолета си, му кресна: *Мърдай или ще ти пръсна черепа!*

Първият куршум свали войника от коня му. Другите войници бяха вързали конете си в кръг в един вид барикада и се бяха навели ниско и стреляха между копитата на конете, като стояха на достатъчно разстояние, за да не бъдат стъпкани от тях. Войниците избутваха земя пред себе си, стреляха, копаеха, маневрираха и отново стреляха. Майорът продължаваше да стои изправен и даваше нареждания! Тъкмо когато първата вълна беше на път да ги удари, беше съборен от един войник. Индианците приближиха, бяха най-малко сто, спуснаха се от брега и прегазиха водата, насочвайки се към войниците, викаха, крещяха, яздеха неоседлани коне, бяха голи, като не се смятаха ивиците плат около бедрата, главите на някои украсени с пера, всички лица изплескани с червено и зелено, широко отворени очи, изкривени лица, викащи и крещящи, а войниците, увлечени в яростта си, откриха огън, като стреляха с най-голяма възможна бързина с пушките си, изпразвайки ги и бързайки да ги заредят отново. Тези, последните,

бяха револвери *Колт* с шест патрона, по-груби от по-късно появилите се прочути версии, но все пак достатъчно добри. Пушките повтаряха спенсерите, автоматични, шест патрона в пълнителя и още един в цевта. Тринадесет изстрела на човек, почти петдесет души, за по-малко от тридесет секунди те изстреляха всички тези куршуми срещу първата вълна, която идваше насреща им, убивайки почти половината от нападателите и спирайки атаката.

Барутът в патроните им беше чер вместо по-късно появилия се бездимен барут. Гъстият сив облак, който се беше насъбрал, забулваше индианците, които промениха движението на двата си фланга, следвайки посоката, в която реката се разделяше около острова. Войниците натъпкваха с патрони пушките си, взираха се и стреляха, сваляйки още неприятели, бързаха с нервни ръце да зареждат. В дима индианците се понесоха в галон към другия бряг, прегрупираха се, тръгнаха отново в атака, а този път им беше по-лесно да се разцепят, разделяйки се отново около острова. Ечаха изстрели, устите им бяха отворени, надаваха крясъци, изкачиха в галоп брега, от който в началото се бяха спуснали.

Войниците едва ли имаха шанс да поемат дъх, докато зареждаха отново, когато ги приближи втората вълна. Но този път те спряха атаката, преди тя да е стигнала реката, като сега стреляха толкова сигурно и бързо, а през това време се образуваше димен облак, че индианците, на които им оставаха още сто ярда, вече завиваха наляво и после назад по пътя, по който бяха дошли.

По-късно, докато димният облак се издигаше нагоре, битката завърши толкова бързо, колкото беше започнала. Няколко войници продължаваха стрелбата, но майорът нямаше защо да им казва да спрат — че трябва, беше очевидно. Щеше да им трябва всеки куршум. А те не разполагаха с много. Сто и четиридесет патрона на човек за пушките, тридесет за пистолетите, допълнителни четиристотин върху едно муле за пушките. Всеки беше изразходвал почти тридесет патрона при двете атаки и отсега нататък трябваше да бъдат пестеливи, докато положението не се стабилизираше.

Лесно беше да се каже. Или поне да се помисли. Никой не говореше за това. Купчинките от гилзи около тях изясняваха положението. Димът почти се беше разсеял. Неколцината, които бяха продължили стрелбата, бързо я прекратиха. Останалите, за момент

освободени от напрежението на битката, бързаха да заредят отново. Беше сигурно, че индианците с нищо не показваха намерение да се махнат. Главната група все още беше разгъната на възвишението пред тях. Календър се взираше в пространството между копитата на коня си. Той беше на благоразумно разстояние от копитата, близо до няколко смачкани храста, пред него бруствер от прясно изровена земя, зареждаше както другите, дишаше бързо, взираше се към индианците. Изглеждаха малки и неразличими, седнали на конете си, чакайки мълчаливо.

Тишината беше силна изненада за него. Чуваше само собственото си дишане, но и това даже беше странно, като че ли въздухът не влизаше отвън през устата му и ноздрите, а отвътре, през гръдния кош и гърлото, отнякъде от главата. Този шум стигаше до него приглушен. След това той осъзна и бученето в главата си, в двете уши, един висок безспилен звън, по-шумен от дишането му, по-силен от всичко. Никога не беше участвал в толкова усилена стрелба, почти пробиваща и двете уши, за първи път не беше успял да различи собствените си изстрели от тези на другите около него. Понякога като момче по време на лов в гъстите гори на Джорджия беше стрелял, след което едното му ухо леко пишеше, но не дотам, че да го смуги, и когато имаше време и знаеше, че няма да пропусне плячката си, запушваше това ухо с плат. Но сега нямаше възможност и без друго не би помислил да постъпи така, толкова необичайно му се струваше всичко.

Разтърси главата си, за да я проясни, но не можеше да спре бученето и вече беше в паника, съзнавайки, че наоколо му има шум от разговори и движещи се хора, без да може да ги чуе. Дали тези хора край него също нямаха проблеми с ушите си? Ако имаха, не го показваха. По-късно разбра, че стомахът му е мокър, че краката му са мокри и първата му мисъл беше, че е ранен, уплашено се опипа, разбирайки, че в уплахата си е загубил контрол върху пикочния си мехур, опипа се бързо отзад, но поне имаше контрол върху червата си. При някои други не беше същото. Миризмата не можеше да се сбърка с нещо друго. Сигурно беше, че обонянието му е наред. Огледа се наоколо, никой не обръщаше внимание или поне не го беше грижа. Изглежда, че нямаше нищо позорно в това. Окопаваха се по-дълбоко в земята, разхвърляха пръст край себе си, използваха ножове, всичко, което им попаднеше подръка. Райърсън вляво от него копаеше бързо.

Същото правеше и Календър. Изведнъж разбра, че от известно кратко време насам чува шума от сблъскването на метал и земя, приглушеното пръхтене на конете, копитата пред себе си, които нервно потропваха. Способността му да чува се възвръщаше, не много, но все пак донякъде, и когато се отпусна така, че да обръща по-малко внимание на себе си и повече на онова, което ставаше около него, той разбра, че край него има хора, които не се движеха, други изпитваха силно страдание, изкривени от болезнени гримаси, легнали коне, шумно дишачи, с кървава пяна по ноздрите. Погледна назад и забеляза петима войници, налякали около друг един, като разговаряха с него. После се отдръпнаха и Календър видя, че е майорът: беше улучен в крака, крачолът му представляваше червено върху синьо. Червеното се разширяваше, някой слагаше турникет. Лицето на майора беше сиво.

— Закарайте ме ей там, откъдето ще мога да виждам. — Календър чу как майорът простена. Думите стигнаха до съзнанието му заглушени от бученето в ушите му.

Календър видя как тътрят майора към него. Погледът на майора минаваше покрай него през пространството под стомаха на коня и се насочваше към индианците. Индианците, както изглеждаше, се привеждаха отново в готовност, приготвяха конете си, придвижваха се в позиция, поглеждаха зад себе си, после встрани, все едно че наблюдаваха появата на някого. Нещо се показва, върхът на *нещо*, после глава, тяло, конник, който приближи и спря пред тях. Появата му като че ли промени всичко. Индианците нададоха викове и се раздвижиха. Онова, което войниците бяха забелязали в началото, беше горната част на украшение за глава, дълго и широко и развяващо се, изпълнено с пера.

— *Царствено* — каза някой.

Календър се обърна. Това беше разузнавачът, най-възрастният от четиримата, прошарен, облечен в дреха от еленова кожа, от която висяха ресни.

Захапвайки устни поради болката от раната си, майор Форсит също се обърна. Стояха близо един до друг, загледани към възвишението.

— Какво е това?

— Той. — Разузнавачът поклати глава и плю.

— Е, и кой е той?

— Шайените го наричат Бат (Прилепа). Оттук това не личи, но погледнат отблизо, той представлява внушителна гледка. Огромен. Не можете да си представите. Целият изтъкан от мускули. Лице като на статуя. Различавам го по украсението на главата. То е единствено от този вид. При тях не се носят пера, без да са извоювани.

— Не съм чувал за него.

— Сигурно си чувал. Наричат го още Римския нос.

— О, боже...

Даже Календър беше чувал за него. Белите го познаваха по широкия извит нос, които може би беше подсказал на разузнавача сравнението със статуя. Историите, които се разказваха за него, смразяваха кръвта. Тела с отрязани крайници, с извадени вътрешности, осакатени до степен, при която не им личеше нищо човешко. Римския нос никога не се отказваше. Веднъж влязъл в сражение, той не се спираше, до пълното унищожаване на едната от двете страни. До този момент губещата страна бяха винаги *белите*.

— Боже мой, сега положението ни е тежко — простена майорът. Той употреби двете си ръце, за да премести крака си, тъй като част от теглото му падаше върху него. — Трябват ми трима войници в онази висока трева отсреща, в посока към острова. — Той се огледа. — Вие тримата.

С известно закъснение Календър разбра, че майорът гледаше към него, човека до него и Райърсън. Тримата се спогледаха помежду си, после погледнаха майора. Човекът до Календър отвори уста.

— Искам да огледате онези тела там — каза майорът. — Искам да проверите дали са мъртви. При следващата атака може да се окаже, че някои от тях са се престрували. Ще запълзят към нас, а аз искам да им се попречи. Достатъчно работа ще си имаме с тези конници. — Форсит даде знак на други трима да тръгнат към другия край на острова, после се сопна намръщено на Календър: — А ти какво чакаш?

Календър се поколеба, погледна към Райърсън, погледна към майора, взе пушката си и бавно тръгна напред. Кривеше се между предните и задните крака на коня си, стигна до тревата и влезе. Беше прерийна трева, висока и кафява, а на върха редици от семена. Беше суха и чуплива, пращеше, докато той пълзеше. Бученето в ушите му намаляваше. Чу до себе си другия човек и Райърсън. Почувства биенето на сърцето си. После стигна до мястото, където тревата

свършваше и започваше земя, която се спускаше към реката. Видя индианци, лежащи по очи в плитката вода, други по гръб на пясъка. Пропълзя малко назад, като се стремеше да има пред себе си някаква трева, колкото да може да вижда през нея. Тревата издаваше същата миризма, която му беше позната от хамбара на баща му.

Той прогони тази мисъл и продължи да се взира в падналите индианци. Поиска му се да говори, да каже нещо на Райърсън, но знаеше, че не трябва. Ако някои от тях бяха живи, щяха да чуят гласовете и да станат много по-предпазливи. Погледна след тях към колоната индианци.

И премигна. Вече не бяха там. Вече бяха тръгнали надолу. За краткото време, когато беше проверявал реката, те бяха стигнали дотам и ушите му сигурно са в много лошо състояние, защото въпреки че конете галопираха и индианците бяха с вдигнати ръце и ги размахваха, въпреки че стреляха, той все още не можеше да ги чуе. Погледна към най-едрия индианец, този, когото разузнавачът беше нарекъл Римския нос, същия с голямото широко развяващо се украшение за глава, който ги предвождаше. Индианецът държеше пушката високо над главата си и я размахваше и лекотата, с която правеше това, създаваше впечатление, че пушката е безтегловна. Тогава на Календър му се стори, че вижда нещо да се движи по речния бряг и бързо отмести погледа си към телата там.

Нищо. Поне му се *стори*, че нямаше нищо. Не можеше да бъде сигурен. Непрекъснато местеше погледа си от тях към напредващите индианци и после пак обратно към телата до реката. Ръцете му здраво стискаха пушката.

Няколко войници започнаха да стрелят.

— Не! — успя да чуе той неясно вика на майора. — Не, докато не кажа! Вижте дали сте заредили! Ще се стреля в залп!

Стрелбата спря.

И тогава индианците тръгнаха. Няколко най-отпред на известно разстояние, после приближиха още и още.

Приближиха даже още повече.

Един войник стреля.

— Не, преди да съм ви казал! — изрева майорът. — Помиете какво казах! В залпове!

Индианците приближиха още. Календър не можеше да повярва, че майорът им позволява да приближат толкова много, преди да издаде заповед. Вече можеше да види мускулите на стомасите им, когато те стреляха, седемдесет ярда, петдесет, чуваше се трополенето на конете.

— Сега! — кресна майорът.

Тъкмо това бяха очаквали войниците. Стреляха така, като че ли беше изгърмяло оръдие, една продължителна, бърза поредица от експлозии, насложени една върху друга, оглушителна, поразяваща ездачи, катурваща конници, покосяваща хората от предния ред. Всички, с изключение на този, който ги водеше.

— Сега! — изрева майорът отново и отново стреляха, капеха тела, падаха коне.

И отново. И отново. Конници запрескачаха паднали тела, напредваха, стреляха, крещяха, Календър не сваляше поглед от тях, бяха на двадесет ярда и ставаха по-големи, почти връхлитаха върху му, почувства жар в стомаха си, когато в тревата пред него се появи лице, покрито с боя.

Беше един от индианците, които беше лежал близо до реката, правейки се на умрял, възползвайки се от престрелката, за да изпълзи на острова. Двамата се спогледаха продължително с неподвижни поради изненадата лица. Календър трепна при вика на майора: *Сега!* и в следващия момент дръпна спусъка. Лицето пред него като че ли се разпадна. Удари го нещо мокро, но не му беше ясно дали кръв или вода от реката, тъй като индианците бяха преминали през нея, вече бяха на острова, вода капеше от конете, минаващи покрай него, когато той се изви заедно с тях и се прицели срещу един пред себе си, стреля, улучи го почти направо в гърба. Конят и ездачът паднаха, свлякоха се до водата и там конят успя да се задържи на крака и побягна, а индианецът остана във водата, като заплава обърнат по очи.

Всичко стана толкова бързо, че в първия момент Календър не разбра какво беше направил, а още по-малко кого беше застрелял, но сега видя, че това е този, който беше водил атаката, този, когото наричаха Римския нос. Индианците забавиха движението си, крещяха и тогава майорът изрева отново: *Сега!* и залпът ги порази, търкулвайки ездачи, плашейки коне, разстройвайки атаката. Индианците се разделиха, преминаха острова, но не се опитаха да се прегрупират,

слязоха по-надолу, пресичайки реката обратно по пътя, по който бяха дошли.

Бързо зареждайки оръжията си, войниците извикаха победоносно. Конете и изстрели увеличаваха шума. Охкаха ранени. Из целия остров ечаха звукове от срещи на метал и метал, набутваха се патрони в пълнители, щракаха затвори, пушките отново в готовност, издигаше се нагоре димът от изстрели. Календър огледа падналите конници пред себе си, за да се убеди, че никой от тях няма да пропълзи в тревата заедно с него. Облиза устни.

— Биха ли могли да предприемат нещо? — чу въпроса на майора и, като се обърна, видя, че разузнавачът до него поклаща глава. По-късно разузнавачът им каза, че през всичките си години никога не бил виждал подобно нападение. По всички правила колоната трябваше да е загинала. Беше ги спасил единствено Римския нос в реката. Ако той беше още жив, за да повдигне духа на индианците, нищо не би могло да ги спре.

Няколко войници твърдяха, че е загинал от техен куршум. Календър не влезе в спор. Той знаеше и не виждаше смисъл да се препира за това. По-късно, когато войниците станаха от местата си и се заеха да оглеждат телата близо до реката, Календър слезе до Римския нос, обърна го и видя къде е попаднал куршумът му, право в ниската част на гръбнака, тръгнал е нагоре и е излязъл от гърдите. Нямаше никакво съмнение, че именно той го е убил. Загледа се в наситената с кръв вода, в напоеното с вода украшение за главата и го остави. Взе го друг войник. По-късно един ранен индианец им каза, че водачът им не е имал намерение да участва в битката. Украшението му за глава било свързано с някаква магия, която го е пазила от куршум в битката. Но заедно с магията вървяло някакво табу и то е било нарушено. Трябвало е да мине известно време, за да може Римския нос да се очисти и затова не е влизало в плановете му да се бие, нямало да се бие, ако друг вожд, който му е завиждал, не го бил нарекъл жена.

Начинът, по който индианецът я беше разказал, правеше историята дълга и добра и Календър много искаше да я предаде на Райърсън, но никога не получи такава възможност. Малко след спирането на атаката, след като се беше овладял и почувствал достатъчно в безопасност, за да не е необходимо да гледа натам, той пропълзя малко вляво към човека до него и Райърсън и човекът до него

натъпкваше под ризата на Райърсън парче плат там, където беше огнестрелната рана. Кръвта течеше. Възбудата, която беше чувствал, напусна Календър. Той изпълзя до Райърсън, взе го в ръце, поприказва му, опита се да го накара да говори, но докато очите на Райърсън проблясваха и понякога даже изглеждаше, че го е познал, той не каза нищо и накрая загуби съзнание и противно на всяка идея за справедливост, се мъчи един ден и една нощ, докато умре. Календър седеше там, държеше го в ръце и плачеше. Ето защо не взе участие в спора кой е убил индианеца. Беше прекалено силно обхванат от скръб, за да намери място за гняв или гордост.

Индианците не се магнаха. Не нападнаха, а само поддържаха обсадата. Всички коне на войниците бяха мъртви. Една трета от хората бяха ранени или убити. Следващият по старшинство лейтенант Бийчър беше също убит и на негово име беше кръстен островът. Майорът беше улучен още два пъти, рана от рикоширал куршум в главата и куршум в бедрото до артерията. Той лежа така четири дни, докато разбра, че трябва да извади куршума, но хирургът също беше убит и никой от другите не се осмеляваше да извърши операцията, страхувайки се, че, прониквайки с ножа, би могъл да засегне артерията. Най-накрая майорът каза на двама да държат крака му и като взе бръснача от торбата си, извади куршума сам. Това беше единственото време при обсадата, когато Календър престана да мисли за Райърсън. Иначе наблюдаваше всичко тъпо и без интерес, начина, по който през нощта след смъртта на Римския нос майорът беше изпратил двама разузнавачи пеш да отидат за помощ, как те тръгнаха обути в мокасини, как вървяха заднешком, за да направят следите си да изглеждат като такива на индианци, които вървят към острова, как след две нощи майорът изпрати другите двама, знаейки, че ще вървят през нощта и че ще се крият през деня, как една седмица по-късно през дефилето пристигна спомагателна колона, която сломи обсадата, като дотогава войниците бяха изразходвали всичките си дажби и печача разложено конско месо, майора, подпрян срещу едно дърво, даващ почивка на крака си, четящ книга, която беше взел със себе си — *Оливър Туист*. Войниците извикаха ура; когато видяха първите, които преминаха през клисурата, изправиха се, като развяваха ризи и стреляха. Майорът беше им казал да пестят патроните. Дотогава всички мъртви бяха погребани, островът не беше достатъчно голям за

нещо друго, освен за масов гроб, индианците в и близо до реката бяха издърпани на другия бряг и изгорени. А Календър седеше близо до ъгъла на масовия гроб, където беше погребал Райърсън, държеше пушката му и пистолета, торбата му до себе си. Вече беше я претърсил, желаейки да намери някое име или адрес, които биха му подсказали как да се свърже със сестрата на мъртвеца.

Но нямаше нищо.

14.

— Разкарай си задника оттук.

В първия момент Прентис не разбра. Бяха спрели за през нощта, лагеруваха в подножието на стръмно назъбено възвишение. Мястото беше добре избрано, единият фланг защитен, вода наблизко, храсти, за да се накладе огън. Възвишението беше на изток. На запад слънцето бавно се спускаше надолу, но тъй като теренът беше открит, светлината щеше да се задържи доста дълго време.

И вечерта започна добре, всички в повишено настроение, даже след ездата през дългия горещ ден, войниците, унесени в разговори, докато разтриваха и хранеха конете си, докато ги връзваха, неколцина си подсвиркваха, докато постилаха одеяла, други палеха огън и се разполагаха, за да наблюдават пламъците и да изпържат малко месо и хляб.

Когато Календър се върна от високото място, където проверяваше това-онова, седна край един огън, а Прентис се присъедини към него. Двамата си бяха налели кафе и го сърбаха. Старецът не беше се бръснал няколко дни, бакенбардите му стърчаха груби и сиви по лицето му, правеха го да изглежда по-стар и той току-що беше оставил чашката си на земята и си беше свил цигара, когато изрече думите, с ръка издигната с кибритена клечка и подпряна на скалата.

Прентис не разбираше какво иска старецът. Няколкото войници, които бяха дошли и седнали близо до тях, също се чудеха. Гледаха се един друг. Прентис чувстваше, че нещо изгаря стомаха му, уплашен, че думите на стареца бяха отправени към него. Всички стояха неподвижно и мълчаха. Той погледна към седналия старец с ръка, вдигната с клечка кибрит, лицето му напрегнато, загледан в огъня и работата не беше в това, че не му беше ясно кого имаше предвид старецът, а в това, че никога не беше го чувал да говори по такъв начин. О, без съмнение, вулгарният език се срещаше достатъчно често и от време на време всеки прибъгваше до него, включително и старецът. Но правеше впечатление начинът, по който беше казал това,

сякаш не беше човек, беше изръмжал думите, беше ги изтикал напред дълбоко от гърлото си, беше ги изкривил и измъкнал от устата си.

— Да, ти — каза озъбено старецът, мускулите на лицето му шаваха, погледът му бавно се вдигна нагоре, загледан във войника точно пред него. — Знаеш на кого говоря. Казах ти да си разкараш задника оттук.

Войникът правеше нервни движения, ръцете му бяха вдигнати.

— Слушай, всъщност...

— Хей — изръмжа пак старецът, — на теб говоря. Не ме ли чуваш? Какво, по дяволите, ти има?

Беше един индианец, един от апахите, които майорът беше взел, за да попълнят броя на белите като разузнавачи, и сега, когато Прентис се замисли върху това, си спомни, че беше усетил как някой идва и застава близо до тях. Индианецът беше висок може би над пет фута, як и строен, тъмнолик, с високи скули и дълга коса, която се спускаше под войнишката му шапка. Той носеше смесица от индиански и кавалерийски дрехи, мокасини, униформени панталони с пясъчножълта конопена риза, увиснала в талията, патрондаш, полуавтоматичен пистолет в кобур отстрани, жълта кърпа, вързана около врата. Стоеше уверено, леко изпъчен, късокрак, дългорък, отпуснат и все пак напрегнат, късата му брадичка, слабото лице и високите скули привличаха вниманието на всички погледи. Не помръдна и не каза дума, само продължи да гледа стареца с тези очи, а те изглеждаха дълбоки и тъмни, както никой други очи. Сякаш бяха бездънни. *Е, и докъде ще стигнем?*, като че ли казваше погледът му. *Колко дълго време искаш да си играеш?*

Старецът захвърли цигарата и клечката и се изправи срещу него.

— Попитях те какво, по дяволите, ти има. Не ме ли чуваш? Махай се.

Индианецът не помръдна.

— Какво нравиш тук? Какво се промъкваш и ме зяпаш?

Индианецът изправи глава и вдигна рамене. Той се огледа, за да разбере дали някой друг не е заинтересован от това спречкване, и доволен погледна отново стареца и го погледна продължително. Сега лицето на стареца беше побледняло, разкривено, четинестата му брада стърчеше напред. Прентис никога не я беше виждал такава, *грозна*.

— Е, добре — изсъска старецът. — Нямам намерение да ти говоря повече. — Ръката му беше върху кобура.

И тогава се случи нещо. *Електрическо* беше единствената дума, за която по-късно Прентис можеше да се досети. Все едно че беше докосната оголена жица. Старецът каза нещо остро и бързо на език, който Прентис за първи път чуваше, но предположи, че е апахски. Индианецът не направи движение, но всичко около него като че ли беше променено, беше се прибрало в себе си, свило. Промяната преди всичко личеше в очите му. Те като че ли се стесниха. Не много, но забележимо. И тогава индианецът му отвърна, говорейки тихо и бавно на същия език. Това беше най-прекрасният мъжки глас, който Прентис беше чувал някога. Старецът отново му каза нещо, почти същото, което беше и казал преди, с тази разлика, че някъде по средата имаше известна разлика и че думите бяха изговорени за по-дълго време и изведнъж индианецът налетя срещу него. Движението му беше бързо, като на гърмяща змия. Прентис едва беше премигнал, когато индианецът вече беше почти върху стареца, ножът му, изваден от канията на гърба му, се стрелна към стомаха на стареца.

А старецът вероятно беше очаквал това. *Непременно* беше очаквал, ако се съдеше по начина, по който изведнъж се отдръпна встрани, отстъпи назад, здравата му ръка вдигната, сграбчвайки китката на индианеца. Движението беше толкова гладко, все едно че двамата го бяха репетирали, като че ли индианецът се беше опитал да вкара китката си с дъгообразно движение в хватката на стареца. Сега старецът извиваше ръката му, единият му крак издаден напред, хвана индианеца за единия глезен, дръпна крака му изпод него и докато извиваше, през цялото време индианецът се свличаше към земята. Извиването продължи толкова и беше толкова силно, че индианецът трябваше да се търкулне, за да облекчи болката. След това започна да се спуска ножът и индианецът с всичка сила се опитваше да се изправи на крака, а старецът го дръпна към себе си, събори го отново и замахна с коляно, за да посрещне с него лицето на падащия индианец. Силата на коляното удари шумно и изправи главата на индианеца. За миг очите му се завъртяха, кръв потече от носа и устата му, когато падна и тогава ръката на стареца се спусна към гърлото на индианеца, хвана го, повдигна го нагоре. До този момент Прентис не беше разбрал каква е истинската сила на стареца. Разбра нещо от начина, по който издърпа

индианеца във въздуха, лицевите му мускули на възли поради усилието, как го провеси, държейки го с една ръка и изглеждаше, че индианецът стои прав, с тази разлика, че краката му не докосваха земята и той висеше с люлеещи се крака, когато старецът се хвърли напред заедно с него и го тресна върху една скала, просвайки го върху нея, така че да не може да се движи, без да престане да стиска гърлото му. Очите на индианеца се издуваха. Липсваше им фокус. А старецът продължаваше да стиска. Дишаше тежко и продължаваше да стиска.

Дълго време никой не помръдна от мястото си, толкова бяха увлечени всички от сцената, че реакцията им се прояви едва сега. Крещяха на стареца да го пусне, втурваха се към него, дърпаха го. Старецът продължаваше да стиска. Като че беше пуснал корени в мястото, където се намираще. Бутаха го и го дърпаха. Опитаха се да разтворят пръстите му, но без всякакъв успех.

— По дяволите, спри! — извика един и гласът накара Прентис да се опомни. През цялото време беше седял загледан с безумен поглед към стареца, който държеше индианеца високо над главата си с ръка около гърлото му и го беше оставил да виси там на сантиметри от земята и да се гърчи. Когато гласът го накара да се опомни, Прентис изпита уплаха, изведнъж се изправи, затича се към стареца, без да осъзнава какво прави, го приближи в гръб и склучи ръце около гърдите му. Гръдният кош на стареца беше толкова голям, че Прентис едва успя да го обхване. По едно време успя и се вкопчи здраво, като напрягаше всичките си сили.

През цялото време беше уплашен. В началото нямаше никакъв успех. По-късно старецът издиша, за да поеме въздух и когато мускулите му се отпуснаха, Прентис стисна здраво, пречейки на стареца да поеме дъх. Старецът издиша отново и Прентис стисна малко по-здраво и вече старецът имаше проблеми с дишането. Задъхваше се, мъчеше се да отхвърли Прентис от себе си. Останалите дърпаха ръката на стареца, опитваха се да разтворят пръстите му. Прентис чуваше виковете наоколо си. Старецът дишаше, а Прентис продължаваше да стиска все по-силно и старецът се разколеба, той залиташе, изгърбваше се, издаваше гърлени звуци, после изведнъж пусна гърлото на индианеца и замахна с всички сили със здравата си ръка. Няколко войници паднаха. Други, препъвайки се, се отдръпнаха назад. Прентис продължаваше да го държи в ръцете си, пусна го, падна

на земята. От мястото, където лежеше, вдигна очи към стареца, който стоеше изправен, ръката на Календър беше протегната, пръстите разтворени, гледаше гневно кръга от хора около себе си, големият му гръден кош се повдигаше, очите му бяха почти червени и ефектът от всичко това беше, че той повече не приличаше на човешко същество, а по-скоро на стара, притисната в тъгъл мечка или на великан, който отблъсква преследващите го жалки смъртни, и старецът продължаваше да стои с подивяло лице, като въртеше поглед, насочен към всеки един от тях и изведнъж каза:

— Не ме докосвайте. Ако ме докоснете още веднъж, ще ви убия.

Старецът не говореше конкретно на някого. Прентис даже не беше сигурен дали старецът беше разбрал кой се беше нахвърлил срещу него. Но Прентис не можеше да не се страхува от това, което беше почти станало, от това, как старецът се беше държал, от това, как старецът би реагирал, след като открие, че Прентис се беше опълчил срещу него. И внезапно Прентис се изпълни и със съжаление, поиска да се изправи и да му каже: *Слушай, съжалявам*, но старецът вече се отдалечаваше, минаваше бързо сред тях и вече беше преминал известно разстояние.

Останалите бързо приближиха индианеца, тупаха го по гърба, повдигаха го, за да го накарат да диша, а индианецът издаде нисък гърлен звук и пое шумно и с усилие дъх, естественият му цвят започна да се връща, по гърлото му личаха белези и беше ясно, че ще се оправи. Настаниха го на земята, подпряха главата му върху един камък и след малко вече той стенеше, кимаше, мигаше. Някой отиде да намери хирурга. Жестикулираха, коментираха станалото, гледаха към стареца, който вървеше към възвишението. Никой не можеше да разбере каква е целта. Прентис лежеше в праха уплашен, най-после се изправи и изтърси праха от себе си, послуша още малко, отправи поглед в посоката, която старецът беше избрал, взе решение и тръгна към него.

15.

— Слушай, съжалявам.

Не пролича старецът да го е чул. Той беше доста далече от лагера, между няколко едри камъка, подпрян върху един от тях, загледан в залеза. Беше в профил към Прентис, лицето му в профил срещу синьо-оранжевото небе, мускулите на лицето му все още не отпуснати, устните свити, очите в пламък.

Прентис почака за отговор, пристъпи малко по-близо и отново зачака. Пое дъх.

— Казах, че съжалявам.

Старецът с отвращение направи движение с ръка.

— За какво? Ти ми направи услуга.

— Разбираш го? Боях се, че няма да разбереш.

— Разбира се. Ако бях убил негодника, щях да имам срещу себе си обвинения. Нека живее. Но даже и при сегашното положение ще има известни неприятности.

— Чакай малко. Мислиш, че затова съм помогнал?

Старецът се обърна към него троснато.

— Не, не затова помогна. Ти го направи, защото не искаше да го убия, защото цялата тази работа те смущаваше и си представяше, че когато всичко свърши и се опомня, ще мисля същото като теб. Е, добре, съвсем не мисля така. По-скоро бих го убил. И в резултат щях да спя по-сладко.

— Но защо? Не разбирам. Какво ти правеше той?

— Правеше това, че стоеше там.

— Това ли е *всичко*? — Прентис поклати глава и се намръщи. — Имал си някаква неприятност с него, той стоеше много наблизко и ти се опита да го убиеш.

— Не, не съм имал неприятности с него. Не съм имал нищо общо с него. Не искам да имам нищо общо с него и се надявам, че същото чувство изпитва и той. Не трябваше да приближава до мен.

— И все пак не разбирам.

— Не те моля да разбереш. Все ми е едно дали оправдаваш или не това, което направих. Не търся одобрението ти.

Прентис пристъпи малко по-наблизо.

— Това няма нищо общо, с каквото и да е одобрение. Само се опитвам да те разбера.

— Даже не трябва да се *опитваш*. Вече ти казах, че има нещо, което не разбираш.

— Нещо във връзка с апахите. Някога си воювал срещу тях и все още ги мразиш.

— Не, грешиш. Сражавал съм се срещу сиукси и шайени.

— Е, добре, но това също е лишено от смисъл.

— Положително не е лишено. Разбира се, че не е. Какво ти е, по дяволите? Той е *индианец*.

Прентис го погледна втренчено.

— За какво мислиш, че е цялата тази проклета работа? Мислиш ли, че след като тръгнеш срещу някакви хора, ограничаваш действията си единствено върху тези от тях, които размахват оръжие срещу теб? Става дума за цялото проклето животинско стадо. Някъде, все ми е едно колко далечен в семейството си, този индианец има роднина, убит от бял. Той изглежда достатъчно възрастен и може би е бил свидетел на убийството. И помни. Точно както мексиканците, които убихме онзи ден, имат роднини и те ще запомнят. Точно както помнят хората, пострадали от Гражданската война. Не искам този индианец край себе си. Не искам този индианец даже на известно разстояние до мен.

— Искаш да кажеш, защото мислиш, че ще ти направи нещо?

— Не, по дяволите, той очевидно няма да предприеме нищо срещу мен, поне като стои изправен пред очите ми по този начин. Той не би направил опит и на четири очи, индианец между бели, въпреки че би могъл да мисли доста по този въпрос. Адски съм сигурен, че не би ми помогнал в беда, разбира се. Аз просто не го искам близо до себе си. Толкова ли е трудно да се схване това? Слушай, преди четиридесет години аз тръгнах срещу тях. Не го направих наполовина. Убедих се, че те са най-долните създания върху Божията земя и се заех да убивам всеки един от тях, когото можех да убия. Мразех всичко в тях. Самото споменаване за тях ме правеше бесен. И не се случи така, че да забравя всичко това и изведнъж да се ръкувам с тях, само защото стрелбата е спряла. *Хайде, хайде, приятелче, всичко е наред. Това не беше нищо*

повече от различие в мненията и вече ще бъдем приятели. Не става така. Когато тръгнеш срещу някого, набиваш в главата си убеждението, че това е завинаги. Това е единственият начин да победиш. И не го забравяш. Този индианец ме ядосва, само като го погледна. С приближаването си ме обижда, ще му разпоря корема.

Прентис чувстваше как клъбва.

— Да — каза му старецът. — Да, това е точно така. Сега го разбираш. Какво мислиш, че правим тук? Че играем на някаква игра? Цялата работа не е в това, че ние просто сме погнали група бандити. Става дума за цялата проклета паплач. Погледни един мексиканец, който върви по пътя, и ми кажи на чия страна е. Той току-що е разговарял с Вила на пет мили по-нататък и сега ни показва другия път. Пет мили в другата посока той попада на федералисти и може би им угодничи, като им показва правилния път. Или може би не го прави. Няма значение. Той е готов да сложи под седлото ни бодил и след това да погледа как сме сритани до смърт. Няма начин да му се довериш. Просто не трябва да спиращ да мислиш, че е мексиканец. Това ще те предпази от грешка.

Прентис поклати глава, страшно объркан.

— Но, ако мислиш така, какъв е смисълът? Искам да кажа, какво правиш тук? Нищо добро няма да излезе от това.

— Разбира се, че няма да излезе. Нищо няма да се промени. Просто това го знам. Знам го добре.

— Но цял живот ти не се доверяваш на никого, на мексиканци, индианци, те не ти харесват, не ги искаш близо до себе си. Нито един от тях не е с теб.

Старецът го погледна остро, изправи глава и размаха пръст.

— А, виж сега. Може би започваш да разбираш нещо все пак.

— Аз..., аз не мога да бъда *такъв*.

— Може би можеш, може би не можеш. Ще трябва да разберем.

— Не. *Не* искам да бъда *такъв*.

— Тогава нямаш никаква работа тук. Започнеш ли да се отнасяш с някого, против когото си тръгнал, като с човешко същество, смятай, че си мъртъв.

Двамата се спогледаха продължително.

Прентис почака още малко, после се обърна, за да си тръгне. Рязко се завъртя обратно.

— Слушай, разбирам какво говориш. Само че не мога да насиля себе си да стигна дотам. Можеш ли да разбереш това?

— И още как — кимна старецът. — Разбира се, че мога. Но при това положение нямам какво повече да те уча.

Прентис поразмисли.

— Може би е така.

Спогледаха се отново. Прентис се опита да измисли какво да каже, не знаеше, погледна към залязващото слънце, погледна стареца и този път, след като се обърна, не спря.

16.

— Майорът казва, че няма възражения да дойдеш с мен — каза Календър.

Прентис продължаваше да язди с колоната. По обед на следващия ден, ниско наведени назъбени планини вдясно, разстилаща се пустиня във всички посоки, юка, кактуси, мескит, бурени, побелели от слънце скали и пясък.

И прах. Винаги този прах. Като че ли горещината никога не е била по-лоша. Прентис свали кръглата си с висока козирка войнишка шапка и избърса главата си. Не знаеше защо. Въздухът беше толкова сух. Той самият имаше толкова малко вода в себе си, даже не се потеше. По-скоро по този начин правеше нещо, обърна се към стареца, загледа се в него с неподвижен поглед.

От предната нощ взаимно се избягваха. Във всеки случай Прентис поне знаеше, че беше избягвал стареца, като не се отделяше от група войници, спеше близо до тях, оседлаваше коня си в тяхна компания. От време на време виждаше стареца в края на лагера сам, седнал край огъня, загледан в тъмнината. Сутрин старецът беше на същото място. Старецът пак беше там. Нямахме голямо значение това, че Прентис се отнасяше неодобрително към това, което старецът му беше казал. В действителност той приемаше странната логика на думите му. Той просто не можеше да намери сили за поведение в този смисъл и накрая се почувства толкова наивен и глупав поради това, че не беше в състояние да промени схващанията си и да се почувства в хармония с него. Войниците бяха яли и приготвили конете си и ги бяха възседнали и все още Прентис не си позволи да го приближи. Старецът в този момент разговаряше с разузнавачите си и изпращаше един от тях да инструктира индианците. Яздеше сам пред колоната. Връщаше се три часа по-късно. До тогава войсковата единица беше преминала почти двадесет мили и като слушаше разговорите на тези, които яздеха до него, Прентис научи, че в края на краищата съществуваша известни неприятности около индианеца. Не много, но достатъчно. Майорът беше изпратил да повикат Календър късно предишната нощ и още

веднъж сутринта и в двата случая беше говорено много. Никой не знаеше точно какво беше казано — всеки път, когато майорът беше отвеждал Календър настрана, за да разговаря с него. Но се говореше на висок глас, поне това беше сигурно, а веднъж тази сутрин някой беше видял, че майорът размахва пръст към Календър. Прентис се чудеше какво ли мисли старецът за това. Някой друг беше видял майора малко след последния му разговор със стареца и тогава лицето на майора е било червено и той е крещял заповеди на офицерите си. През цялото време, докато слушаше това, Прентис виждаше как старецът язди до майора в челото на колоната. В един момент старецът сви встрани, слезе по фланга на колоната и го отмина. Прентис гледаше право пред себе си. После забеляза, че старецът го застига и се изравнява с него. Направи всичко, каквото можеше, за да продължи да гледа напред. Старецът почака и след това му каза, че ще е много добре, ако дойде с него.

— За какво?

— Искам да ти покажа нещо.

Прентис не каза нищо.

— Е, какво решаваш? — попита Календър.

Продължиха да яздят още известно време.

— Както искаш — каза старецът. Той побутна коня си и се придвижи напред. Прентис гледаше след него. Съзнаваше, че се беше показал много горд, че се беше опитал да разиграва шоу, доказвайки, че е независим, но колкото повече старецът се отдалечаваше, толкова повече му се искаше да беше отишъл с него, и преди да беше мислил прекалено дълго по този въпрос, той вече яздеше до него.

Старецът го погледна.

— Сигурен ли си, че искаш да дойдеш?

Прентис вдигна рамене.

— По-добре е от гълтането на прах.

— При това положение е по-добре — кимна старецът.

И тогава старецът се усмихна. Не приличаше много на усмивка, зъбите му едва се показваха, очите му нямаха особен блясък, но все пак беше усмивка, а сега за първи път Прентис го виждаше да прави такова нещо и усмивката имаше своето въздействие. Гордостта и напрежението го напуснаха. Двамата промениха ъгъла и се отдалечиха

от колоната. Водеше старецът. Прентис се чувстваше изпълнен с благодарност, беше по-отпуснат и спокоен.

Яздиха няколко часа. Когато изкачиха едно възвишение, старецът спря, колоната зад тях не се виждаше. Старецът посочи падините и възвишенията пред тях, осеяни с камъни, и му каза:

— Там.

— Какво?

— Просто е. Намери ми вода.

— Не разбирам нищо от това.

— Употреби разума си.

Прентис го погледна и разбра, че старецът не се шегуваше. Той пое дъх и отново огледа пустинята. После, въздишайки, навеждайки се напред в седлото, започна да мисли трескаво. Начинът, по който старецът го подлагаше на изпитание, го правеше нервен. Все пак тук имаше елемент на игра, радост от решаване на пъзел и докато само за момент почувства съсредоточения поглед на стареца, насочен към него, той скоро отстрани всички други мисли и се концентрира върху проблема.

— И така, нека видим. Обикновен здрав разум. Ами много добре, където има вода, растат дървета и храсти. Не виждам никакви дървета. Има много храсти, мескит, но те са много устойчиви и не са разположени по начин, който заслужава внимание. Сигурно е, че под нито един от тях няма вода. Има една група от тях в онова дере на сто ярда вдясно, но предполагам, че се подхранват от дъждовете. Там бихме могли да открием някоя закътана локва. Не знам. Трудно е да се каже. Ще трябва да погледнем.

— Много добре. Нещо друго?

— Животни, предполагам. Ако има вода, ще има и животни. Вероятно малки. Може би някой гущер. Някоя птица. Като мисля за животни вместо за вода, забелязвам, че там нещо се движи. Точно отсреща. Онази подвижна точка между възвишенията.

— Какво е това според теб?

— Много е далече, за да кажа. Изглежда достатъчно голямо, за да бъде сърна.

Старецът измъкна от торбата си един бинокъл и му го подаде.

Прентис погледна.

— Боже мой.

— Какво е?

— Кон.

Старецът цъкна с език.

— Ти си знаел?

— Бях там преди малко. Това е, което исках да ти покажа.

Календър взе бинокъла, мушна го в торбата и я завърза, после пое поводите на коня си и заслиза по наклона.

Потрябва им известно време, докато стигнат до това нещо, виждаха го, губеха го, изкачваха се върху някое високо място и го забелязваха отново и през цялото време го приближаваха все повече. В началото обектът продължаваше да бъде точка. След това започнаха да се виждат ясно крака и глава и общите пропорции, след което не можеше да има спор.

Прентис не разбираше. Когато приближиха, забелязаха, че животното не се движи. Вдигаха достатъчно шум, така че даже и ако не ги беше усетило с обонянието си, то можеше да ги чуе от това разстояние. Щеше да се подплаши. Или това, или щеше да тръгне към тях. Едното или другото. Но този кон като че ли не им обърна голямо внимание. Прентис го приближи и огледа внимателно и стомахът му се обърна.

Конят нямаше очи. Нещо ги беше извадило и на тяхното място имаше само мокри дупки. Не беше по-добро положението и с рамената на коня, които представляваха отворени рани, там, където е било седлото, бяха побелели от гной и от тях капеха червеи, бяха зелени в местата, където се беше настанила гангрена. Нямаше нищо чудно в това, че конят нито беше избягал, нито беше ги приближил. Беше преминал през голяма болка, беше прекалено претръпнал, за да чувства каквото и да било.

— Боже мой, какво ли му се е случило?

— Белезите от седлото са очевидни. Това е един от конете на Вила. Не лично негов, но ти разбираш какво искам да ти кажа. Преуморили са го до смърт с езда, после са го оставили тук.

— Но очите. Какво ще кажеш за очите?

— Това е по-интересно. Намерили са наблизно някъде вода и са го ослепили. По този начин конят няма да се отдалечи много от водата. Когато се върнат и потърсят водата, винаги ще съществува възможност да се объркат, но ако продължат да се оглеждат наоколо, имат добър

шанс да видят коня. Все едно че е пътен знак. Стандартна практика. — И го погледна. — Симпатични хора.

— Да. — Прентис мислеше за това, което старецът му беше казал предишната вечер. — А водата?

— Тя е точно зад теб.

Прентис се обърна. Там имаше локва под един камък.

— Не е толкова много, че войската да се главоболи с нея. Ще си напълним манерките, ще напоим конете и ще се върнем.

Старецът измъкна полуавтоматичния си пистолет от кобура.

— Почакай малко. Какво правиш?

— Ще застрелям коня.

— Но ти току-що каза, че те ще се върнат по този път. Не трябва ли да го оставим, да доведем групата и да ги изчакаме?

— Вече не. Можеш да бъдеш сигурен, че някой ни наблюдава.

— Какво?

— Не тук — каза Календър. — Вероятно ето там. — Той посочи към възвишенията. — Там има някой с бинокъл. Също стандартна практика. Ако имат намерение да се върнат по този път, те оставят някого наблизко, за да са сигурни, че водата е сигурна. Освен това този кон ще падне всеки момент. Ако се съди по състоянието на очите — те почти са спрели да сълзят, той е тук от ден-два. Ако са имали намерение да се върнат, щяха да го направят много по-рано от сега. Не биха рискували да оставят конят да падне, преди да намерят водата. Не, както и да мислиш, тази вода за нас е нещо свършено. Или някой там горе ни е видял, или те няма да се върнат. Няма смисъл конят да се мъчи допълнително.

Календър дръпна затвора на пистолета, вкара един патрон, приближи до коня и насочи пистолета в една точка зад ухото му.

Натисна спусъка. Буца от кост, плът и мозък изскочи от другата страна. Конят отпусна глава, а после се строполи с хриптене, краката му се разтресоха от силна тръпка. След това се отпусна неподвижно.

Календър постоя малко, загледан в коня. Когато ехото отшумя, той се обърна.

— Признай. Ти си помисли за това, но се въздържах да го направя сам. Прав ли съм?

Прентис кимна.

— Е, защо не го направи?

— Защото помислих, че ще кажеш, че не е правилно.

— Слушай какво ще ти кажа. Знам, че правя впечатление на груб човек. Но употреби ума си. Ако не се *налага*, няма защо да се проявява жестокост.

Прентис кимна отново.

— Имаш право. Само че е трудно да се реши кога трябва да постъпиш по единия начин и кога по другия.

— Ще разбереш.

— Не знам. Понякога ми се струва, че никога няма да мога.

— Напълно сигурно е, че ще можеш.

— Не знам. — На Прентис му мина през ум, че разговарят така, сякаш нищо не се беше случило предишната вечер, като че ли уроците все още продължаваха и че двамата не бяха решили да ги прекратят.

Но това нямаше значение.

Той погледна стареца, после коня и си пожела да беше имал смелостта да изрече това, което мислеше за правилно, накрая вдигна вдървено рамене и каза:

— Мисля, че е най-добре да напълним манерките. — Мислеше, че биха могли да погребат коня, без да изпитва желание да го предложи, но това щеше да отнеме много време, а сега поне лешоядите щяха да получат нещо. При всички случаи от гледна точка на самия кон това нямаше значение.

Не, помисли той, както и да се погледне, нямаше значение.

Напълниха си манерките, напоиха конете, огледаха се да не би наблизко да има някоя друга локва, настаниха се в седлата и тръгнаха назад към колоната. По пътя Прентис разпита стареца за други начини за намиране на вода, научи за пресъхнали речни корита, които биха могли да съдържат тук-там вода под пясъка, за загърляне на кактуси със слама, за търсене на животински пътеки и за следене по цял ден в очакване на формации от птици. Спряха в дерето, което старецът беше посочил, и провериха около храстите мескит дали няма вода, но нямаше.

Пак се настаниха в седлата си и продължиха към колоната.

17.

Бяха наблюдавани и още как. Години по-късно някой щеше да възстанови от отделни фрагменти случилото се, прелиствайки стари дневници и писма, разговаряйки с роднини на участници в събитията, и докато някои от източниците щяха да противоречат на други, повечето щяха да са в съгласие, а някои други, описващи по-късните случки, бяха съвместими с тях. След раняването на Вила при Гереро и добре защитеното му оттегляне в планините бандата му от сто и петдесет души започна да се разцепва. Това не беше дезертъорство, а по-скоро пресметнат риск, с цел да бъде отклонено вниманието от него. Освен всичко друго фургонът му беше непоправимо разрушен, когато изскочи от тесния път и се обърна по нанадолнището. Движението беше загубило скоростта си. Шестнадесет души носиха Вила с носилка, докато конниците му водеха след него конете си. Беше само въпрос на време някои от войниците на Пършинг да открият следите им — това, което оставяха конете след себе си щеше да стигне. След като пътуването беше толкова бавно, нямаше да мине много време и Пършинг щеше лесно да ги стигне.

Затова започнаха да се отделят на групи от по пет-шест, тръгвайки във всички направления, понякога спирани от хората на Пършинг и представящи се като симпатизанти на Каранса. Преди да се разделят, се споразумяха да се срещнат два месеца по-късно в град Сан Хуан Баутиста в провинцията Дуранго. Междувременно силите на Вила, които сега включваха само хората, които го носеха, и трима абсолютно доверени приятели, го отведоха по-надалече през планините. Продължаваха да се движат на юг, надявайки се в крайна сметка да излязат извън обсега на преследването на Пършинг, за кратко време спускайки се от планините, за да отпочинат и да се снабдят с провизии, първо в една хасиенда, а след това малко по-нататък в един град, Сиера дел Оро.

Но беше ясно, че не могат да разчитат на тази тактика. Едно ранчо или малък град представляваше най-очевидното място, където войниците на Пършинг щяха да ги търсят, и докато в по-добри времена

Вила беше разчитал на съгледвачите си, които го предупреждаваха достатъчно навреме да избяга, сега раната му го заставяше да се движи твърде бавно. Тя не заздравяваше, беше черна и загнояла, издута. Вила беше трескав, изпитваше болка, не почиваше добре, бълнуваше, страхуваше се, че ще умре. Или щеше да умре, или щеше да загуби крака си. От миризмата на всички им прилошаваше, когато той и хората му проверяваха раната всеки час за признаци на гангрена. При това състояние на безпомощност трябваше да му намерят по-безопасно място и накрая решиха да го отведат обратно в планините. Криеха се през деня, пътуваха в ранни зори и късен здрач, а понякога нощем, докато го качиха на достатъчна височина и намериха пещера.

Пещерата беше доста дълбока, прикрита от храсти, оттам се виждаше пустинята далече в низината и на мили разстояние друга планина. Там носачите му се разделиха на групи и го оставиха с тримата добри приятели. Двама стояха непрекъснато край него, а третият слизаше от планината, за да разпространи съобщението, че Вила е мъртъв, да се добере до някои новини, а при случай да се върне с провизии. Раната му започна да оздравява, двамата приятели при него я превързваха с листа от бодливи круши, масажираха обездвижените му мускули, помагаха му да се изправя по малко и да куцука, подпрян на пръчка.

Оттам наблюдаваха пустинния терен. Датите са верни. Шест дни от Гереро, трети април. Тринадесети кавалерийски ескадрон прекоси след два дни тази планина и един от приятелите на Вила по-късно щеше да каже, че малко след настаняването в пещерата са забелязали долу една колона, в челото, на която са яздили няколко разузнавачи, че двама души са се спрели върху едно възвишение и са застреляли някакво животно.

Календър беше сгрешил с коня. Не беше кон на Вила, въпреки че трикът с ослепяване на кон в близост до вода беше в тактиката на Вила. Не е сигурно кой е оставил коня там, въпреки че Календър беше прав поне за това, че са ги наблюдавали. Все едно беше дали войската би пазила водата. Една от причините, поради които Вила се намираше в пещерата, беше тази, че наблизо имаше поток. Не беше необходимо за хората му да слизат за вода до пустинята. Те просто си стояха горе и наблюдаваха колоната, която беше минала и се беше скрила от погледа.

Вила продължаваше да се занимава с крака си и възстановяваше способността си да върви. Около трети април Вила започна да чувства последиците от студа и влагата на пещерата и беше взето решение да се доберат до топла земя. В резултат попаднаха още веднъж на Тринадесети кавалерийски ескадрон и този контакт, без значение за Вила, се оказа за Календър и Прентис съдбоносен.

ТРЕТА ЧАСТ

1.

Три курви дойдоха в лагера. Беше точно след настъпването на мрака и един часови за малко щеше да ги застреля, преди да разбере за какво става дума. Бяха на възраст някъде между тридесет и пет до петдесет с каменни лица, увиснали цици, дългите им коси на плитки, мазни, покрити с прах. Придружаваше ги висок, слаб, с тънки мустачки сводник, в твърде малък за тялото му костюм, прекадено къси ръкави, от горе до долу закопчано сако, със стегнати шевове около гърдите. Беше с кривната папийонка и олющен часовник, който се подаваше от прореза на едно джобче. Той се усмихваше на часовия през цялото време, докато го приближаваше, държеше шапката си в ръка, сочеше с ръка към курвите и обясняваше нещо. Часовият вдигна пушката си и им кресна да спрат. Светлината от огньовете зад него даваше възможност да се видят ясно и той местеше погледа си от тях към сводника и отново към тях. Сводникът приличаше на собственик на погребално бюро, докато курвите, които се оглеждаха мрачно наоколо си, не можеха да се различат от случайни селянки, които е взел със себе си, облечени в безформени памучни дрехи с ярко оцветени мъниста около шиите си. Така или иначе часовият поклати глава и извика високо, като поиска някаква помощ.

Първи пристигнаха двама войници, а след това сержантът. Сержантът се ориентира. Той потърси с очи майора, видя го, че се отдалечава, помисли, че също е разбрал, и взе решение. Мъжете бяха готови, това беше сигурно, говореха все повече и повече на тази тема, докато дните се нижеха, понякога се сбиваха, заглеждаха се упорито в селянките, а те често побягваха, повдигнали полите си, и се цапаха с кал, за да попречат на това, което очевидно мислеха, че е сигурно изнасилване, войниците се ядосваха на тази обида и ги псуваха. Може би не бяха стигнали дотам, че да мислят за насилие, но разбираха, че ако не бяха политиката и една заповед, която им забраняваше да установяват контакти, щяха да имат достъп до жените и алкохола в близките села и тъй като нямаха какво да правят и нищо не облекчаваше скуката им, нервите бяха опънати до крайност. Строго

казано, това беше реверанс към тяхната слабост и както изглежда, нямаше причина да не им се направи една отстъпка. Все едно, на самия сержант му беше омръзнало всичко и изглеждаше, че няма защо и той да не се позабавлява. Доколкото внимаваха да не попаднат в някакъв капан, доколкото майорът изглеждаше склонен да си затвори очите, сержантът не виждаше нищо лошо в цялата тази работа.

— Онези скали там — посочи той на сводника. — Никакво заплащане над пет песос или малко храна. През цялото време с вас ще има въоръжен пазач.

Сводникът, все още хилещ се, за малко не направи поклон. Той се обърна към курвите и им произнесе истинска реч, като сочеше скалите. Те вдигнаха рамене и се отправиха нататък.

Тогава сержантът се обърна, изненадан от това, че там, където преди малко имаше трима войници, сега имаше петнадесет. Усмивайки се сам на себе си, решавайки да им направи напук заради нетърпението им, той им каза:

— Вземете си пушките. Вие можете да бъдете охраната. — Те не се противиха и с готовност отидоха да си вземат пушките. Не мърмореха. Това го учуди. Тогава той се досети — имаха намерение да *гледат*.

Сега дойдоха още войници и той им каза:

— Не се трупайте. — Ако майорът наистина нарочно гледаше в друга посока, вместо просто да бъде зает с нещо, нямаше никакъв смисъл да се възползват от позата му. Трябваше да се държат все така кротко, мирно, защото иначе майорът щеше да помисли, че преструвката му е фарс и да сложи край на цялата процедура.

Това беше логично и войниците бързо разпространиха новината. Много скоро беше проведен жребий и сега почти всеки в лагера седеше до одеялото си, чистеше оръжието си, занимаваше се, както може, очаквайки реда си.

Курвите се настаниха между скалите, дръпнаха нагоре полите си и легнаха една до друга. По трима наведнъж войниците се отправяха натам, сваляха си панталоните и заставаха на колене върху тях. В тъмнината Прентис приближи Календър и го попита:

— Отиваш ли?

Старецът, седнал с гръб, подпрян на един камък, вдигна очи и поклати глава.

— Отдавна не мисля много за такива неща. — Той драсна клечка и запали цигара. — Освен това никак не искам от кранчето ми да капе гной.

Това спря Прентис.

— Мислиш ли?

— Не мисля, а *знам*. Ако имаш проблем, разреши го самодейно. — А след това добави с усмивка: — Само не забравяй да си измиеш ръката. Сега седни и си спести някоя и друга грижа.

Прентис погледна към скалите в края на лагера, погледна стареца, вдигна рамене и седна до него.

Прентис не го показва, но се почувства облекчен. Беше имал връзка с жена веднъж, и то не с жена, а с момиче, на шестнадесет, на колкото беше и той. При това не беше преднамерено. Боричкаха се, после боричкането премина в целуване. Просто едно нещо беше довело до друго. Той свърши почти в момента на проникването и беше обсипан с най-обидни думи.

Беше се случило в Охайо, близо до фермата на баща му. Беше се показал толкова несръчен, а момичето често имаше около себе си толкова много момчета, че той повече не я приближи, а и нямаше много време за това. Неприятностите на баща му започнаха малко след това.

След като майка му по това време беше мъртва от една година, баща му се беше опитал много сериозно да поддържа фермата и да живее без жена си. След това здравословното му състояние се влоши. Градът се опита да включи фермата в очертанятията си и битката с града допълнително отне силите на баща му. Един ден, когато караше каруца, пълна с камъни през полето и нагоре по един баир, той се опита да завие прекалено рязко. Колата се наклони дотам, че той не успя да се задържи. Тя продължи да се накланя, а камъните се изсипаха върху него и го смачкаха.

Прентис никога не разбра какво всъщност се беше случило. Старият човек беше достатъчно умен, за да се опитва да направи толкова остър завой. Може би, както е бил изтощен, просто да се забравил. Възможно беше също да е постъпил лекомислено. Прентис никога не разбра. Погрижи се за погребението на баща си, видя как градът взема земята. Това нямаше значение. Толкова много неща се бяха случили, баща му и майка му, двама братя в ранна възраст, не

можеше да стои на това място равнодушен. Взе парите, предложени от града, значително по-малко, отколкото струваше земята, поскита известно време насам-натам, обмисляше какво да предприеме, най-накрая вложи парите в една банка и избра сегашното поприще.

Не му беше ясно защо. Искаше да повярва, че е необходимостта от напрежение. Без съмнение, имаше нещо такова. Шанс да научи нещо, да бъде част от нещо, да посети различни места, да види различни неща, да придобие чувство за ред. Главно подозираше, че просто иска да бъде колкото е възможно по-далече от начина на живот, който беше водил баща му. Един вид покаяние, резултат от чувство за вина: трябваше да остане и да се бори, за да задържи земята. Иронията се състоеше в това, че беше предполагал, че в последна сметка ще се озове в Европа, а ето че беше в Мексико. Все едно, той не знаеше защо беше лъгал Календър, казвайки му, че баща му с живял в апартамент в този град в Охайо.

Не знаеше и как би се чувствал, ако отидеше при тези жени, как би действал в присъствието на охраняващите войници, които го гледат. Не беше проблем механиката на това нещо, нито нагонът: на път, незает с нищо, понякога мислеше за жени. Но *публичният* характер на това деяние, мисълта, че го наблюдават, мисълта за мръсна потна кожа и прах и мазни дрехи и спермата на други мъже — това го отблъскваше, беше привлечен само от абстрактната необходимост и от това, че другите мъже бяха сигурни, че и той ще се включи.

Сега, удовлетворен от това, че има *основание* да откаже, предпочитайки да прекара времето си с Календър, той седна до стареца и се загледа във войниците, които очакваха реда си, и в другите, които се връщаха, и се чувстваше облекчен, че няма да отиде между онези скали, щастлив, че е далеч от тях. Мина известно кратко време, преди да разбере, че старецът му беше казал нещо.

— Точно така — каза старецът.

Прентис не разбра.

— Утре.

— Какво за утре?

— Ще съм на шестдесет и пет.

Прентис не усети това, но по всяка вероятност беше погледнал стареца озадачено.

Старецът го погледна.

— Какво има? Мислил ли си, че това няма да дойде?

— Не. Само че...

— Само че какво?

Прентис поклати глава.

— Не знам какво да кажа.

— Разбира се, че не знаеш. Няма нищо особено. Това е ден като всеки друг.

— Да, но предполагам, че все пак трябва да те поздравя. Искам да кажа, не знам как се чувстваш. Не знам какво да кажа.

— Не знаеш как се чувствам? — Календър се облегна назад, поблизо до скалата, дръпна от цигарата си и издиша бавно дима. — Е, добре, нека се изразя по този начин. Сега не съм по-различен, отколкото преди десет — петнадесет години. Прибавили са се някои нови болестки. Не се облекчавам толкова лесно, както някога, не спя толкова добре, но все още краката ми са бързи, както винаги, и умът ми не ми играе номера. Поне така мисля. Но бедата е в това, че такъв рожден ден те кара да се замислиш. — Календър се загледа в тъмнината, а след това обратно към Прентис. — Изглежда, че не мога да отмина без внимание. Остарявам.

За първи път Прентис забеляза у него склонност към самоанализа, рядко беше говорил толкова дълго за себе си — даже ако се имаше предвид разговорът им за индианеца, в който нямаше толкова самоанализа, колкото обяснение. Освен това сега за първи път чуваше старецът да споменава за някаква *слабост* в себе си. Прентис не можеше да направи нищо и затова само продължаваше да седи, загледан в него.

— Искаш ли да чуеш една история?

Прентис кимна, зарадван, че има възможност да не говори.

— Ако искаш да ми я разкажеш.

— О, искам. Свързана е с рожден ден. Бил ли си някога в Уайоминг?

Прентис поклати глава.

— Охайо и после тук. Няколко спирания в Ню Йорк и Тексас.

— Е, добре, би го харесал. Поне северната част. Южната много прилича на това тук, може би е нещо малко по-добро. Скали и пясък, пелин и храсти. Всъщност, все едно че нищо. Но северната част е чудесна. Поредица от планини се простират от север до юг. Ако се

появиш от изток, първо минаваш през пустинята. После срещаш планини, после пустиня, после планини и пустиня и отново планини и всяка верига се различава от другите, и всяка една от тях е прекрасна. Прекрасни са даже имената. Бигхорн^[1]. Уинд Ривърс^[2], Тетънс.

Старецът опъна дълбоко от цигарата си.

— За първи път ходих там през шейсет и седма, една година преди Уайоминг да стане територия. В онези дни с мен имаше един човек и двамата с него известно време работихме по пътищата. После започна тази история с индианците и ние постъпихме в кавалерията. Той загина... — Календър се замисли за момент. — Главното е в това, че прекарах пет години в кавалерията, най-вече в Колорадо, и ми се стори, че това е много и затова се върнах в Уайоминг и поработих още малко същата работа, а и каквато работа ми попаднеше, това ми омръзна и отново влязох в кавалерията, този път като разузнавач.

Дотогава вече бях опознал Уайоминг много добре. Седемдесетте години бяха най-лошото време с индианците и тогава си мислех, че ако ще воювам срещу тях, нищо не ми пречи да бъда там, където бих могъл да свърша някаква полезна работа. Цялата работа продължи доста дълго. Множество битки, главно със сиуксите. Но до осемдесета бяхме в голяма степен прочистили страната от тях.

Тогава не знаех какво да направя. Кавалерията ми беше омръзнала. Не ми се яздеше по пътищата, въпреки че известно време продължих да го правя. До есента на 1880-а бях взел решение. Предприех още нещо. Като гледаш тези планини, като чувстваш очарованието им, нямаш представа какво може да ти донесе работата в близост до тях. Макар че беше малко късничко, за да спечели човек прилични пари от това, аз купих капани, кон, товарно муле, тръгнах нагоре и се установих преди първия сняг.

Уинд Ривърс. Бил съм там и преди, но обикновено със стадо и други хора и когато наближеше време да завали сняг, напускахме. Или това, или с кавалерията, а освен това имаше много хора и ако ти трябва помощ, я получаваш. Но това беше различно. Не мога да кажа доколко. Бях успял да се сдобия с дървена колиба, преди да се обърне времето, но не бях проявил достатъчна предвидливост по отношение на коня и мулето. Не знам какво съм мислил, че те ще могат да разровят снега и да се доберат до тревата под него, просто не съм сигурен. Снегът заваля в средата на октомври. През нощта. Явно е, че в началото е било

дъжд, после лапавица, после сняг и когато сутринта излязох навън, намерих коня и мулето мъртви. Бяха замръзнали. Беше студено, но не чак толкова. Но те бяха покрити с лед, особено лицата им, в и около носа и устата и доколкото мога да кажа, са се задушили.

Лежах на една страна, почти покрити от снега и това ме накара да изпадна в паника. Не трябва да забравяш, че между знанието за това, какво трябва да направиш, когато си с купчина хора, и знанието какво да правиш, когато трябва да действаш *сам* — между двете има дяволски голяма разлика. Стоях там, снегът се трупаше около мен, конят и мулето бяха почти затрупани, надигаше се вятър, облаците се бяха спуснали ниско, още сняг, през цялото време въздухът ставаше все по-студен и аз си помислих, Боже мой, дали ще умра тук. Не е ли изумително? След всичко, през което бях преживял, бях изплашен до смърт от една буря. Наистина мислех, че ми предстои да умра. Все едно че някой се опитва да ме задуши. Нямах да се чувствам така, ако не бях сам. В това съм сигурен. Ако при мен имаше някой, щях да кажа: *Лоша работа* и да вляза и да приготвя кафе и да изчакам бурята да премине. Но единственото, за което можех да мисля, беше как да се измъкна от това място. Да се добера до низината. Както бях самоуверен при пристигането си сам, сега нямах търпение да се махна. Взех храна и се облякох, колкото може по-топло, и тръгнах. На разстояние половин ден имаше една ловджийска колиба и аз мислех, че ще мога да стигна дотам, преди бурята да се усили, да се скрия за през нощта и да продължа надолу сутринта. Искам да кажа, че наистина мислех, че ще успея да изляза на глава с бурята.

Старецът въздъхна.

— Тръгнах, газейки снега. Беше дълбок, може би десет инча, но не толкова дълбок, че да не мога да вървя, а и познавах пътя, по който бях дошъл, нещо като дере, което през пролетта щеше да бъде корито на поток. Стигнах до дерето и се спуснах в него, а там снегът беше по-дълбок, беше се натрупал от вятъра и покриваше камъните. Преминах известно разстояние, но повече не можех, трябваше да се изкача и да изляза от дерето и да опитам друг маршрут. Снегът стана по-дълбок и след известно време вече не можех да виждам много надалеч пред себе си, само неясни очертания на дървета и скали, а след около миля снегът стана още по-плътен и аз се озовах в истинска снежна пустиня. Знаеш ли какво е това? Случвало ли ти се е?

Прентис поклати глава.

— Не можеш да различиш земята от небето. Всичко е еднакво. Снегът е толкова сив и дотолкова изпълва всичко около тебе, че не можеш да видиш дърво, което е точно пред теб. Почти не можеш да видиш собствената си ръка. Не трябва да забравяш, че през цялото това време адреналинът ми се покачваше и ако преди бях изпаднал в паника, не знам как да опиша това, което преживях по-нататък. Истински, мръсен ужас. — Календър се засмя. — Не знаех накъде отивам. Знаех, че никога няма да намеря ловджийската колиба. Даже не мислех, че ще намеря колибата, която бях направил. Но знаех, че няма никакъв смисъл да се движа напред, не че ми беше ясно кой беше този път, а не виждах особен смисъл да вървя, докато замръзна, и тогава нещо в мене щракна и се овладях. Може би бях само изтощен. Първото оправдание за подслон, до който стигнах — камъни и под тях нещо като дупка — изпълзах и се настаних, изгребах снега пред мен, за да направя нещо като преграда срещу вятъра, и започнах да чакам. Достатъчно добре знаех, че не трябва да заспивам, и затова започнах да ям, за да се поддържам буден, а и мислех, че храната ще поддържа така или иначе функциите на тялото ми, така че просто си седях там и си хапвах. Дявол да го вземе, изядох почти всичко, което бях взел със себе си — изсушено говеждо, сухари, стафиди, всичко, което имах, а снегът продължаваше да се трупа и вятърът ставаше по-лош и трябва да съм заспал, защото по някое време ми стана невъзможно да дишам и се събудих. Не виждах нищо, върху мен сняг, загребах с ръце, за да изляза. Светлината от слънцето върху снега беше почти заслепяваща. Не знаех колко време съм бил там, най-малкото един ден, не знаех и къде се намирам, нито как щях да се движа при толкова дълбок сняг, но едно нещо беше ясно: ловджийската колиба беше прекалено далеч. Би трябвало да се върна назад към колибата, която бях построил. Бях започнал да различавам формите на някои познати върхове, преценявайки къде е колибата. Употребих още един ден газене през снега, за да стигна до нея. Фактически след няколко неуспешни опита я намерих горе-долу лесно. Цялата работа се състоеше в това, да се напредва в снега, докато се стигне до мястото.

Старецът пак замълча за малко.

— И така, спях един ден и когато се събудих, си изясних някои неща. Първото, колко глупав съм бил, тръгвайки по този път. По

дяволите, остави тръгването. Най-напред идването ми в планината *сам*. Нямах никакво понятие от такива неща. Второто беше, че ако надживеех това, което бях извършил, мислех си, че ще мога да надживея всичко. Зимата щеше да е по-жестока, отколкото бях помислил, но ако не си губя ума, няма да е много по-лошо. Имах много храна, която бях оставил след себе си, прекалено много, за да я нося, и знаех, че ще има дивеч наоколо. Освен това разполагах и с коня и мулето като допълнителна храна, един вид премия — ако можех да ги размразя — и както и да погледнех, нещата сега бяха по-добри.

Нещо като усмивка пробяга между бръчките на лицето му.

— И така, започнах да ловувам с капани, малко по малко. Откривах потоци и блата, които не бяха покрити с много дебел лед, пробивах леда и нагазвах в тях, за да поставя капан и да го закотвя, намирах следи по земята и забелязвах дупки, направени от малки животни, залагах капани и до тях или недалеч от места, където имаше прясно обелена кора на храсти. Разбира се, и при тази дейност трябваше да науча много неща. Бяха ми обяснили за капаните, но едно е да чуеш, а съвсем друго сам да го направиш. Понякога не поставях стръвта достатъчно добре и животното я отнасяше или пък се улавяше и изчезваше заедно с капана, или си прегризваше крака. Но постепенно започнах да се справям по-добре, закотвих по-добре капаните, поставях ги на по-добри места и не след дълго вече хващах бобри и лисици, и зайци, понякога вълци и ги одирах незабавно, като сготвих заека и бобъра. Работех върху кожите всяка нощ и оставях по-фината работа за времето, когато идват бурите.

Бурите идваха достатъчно често, но ми беше топло от многото храна и поради различните неща, които имах да правя, и не им обръщах много внимание. Ставах при изгрев-слънце, прекарвах навън целия ден и се връщах по тъмно и единствената реална опасност беше, че можех да измръзна от газенето в потоците, но носех със себе си допълнителни дрехи, за да се преоблека, когато се намокря, и този път бях достатъчно умен и използвах галошите си за сняг и въобще нещата съвсем не вървяха зле.

В продължение на известно време. Но аз не знаех какво нещо е зимата, докато не я изживях. Тя продължаваше и продължаваше и колкото по-дълга ставаше, толкова и по-студена и снегът ставаше по-дълбок. Нямах да имам неприятности, ако ставаше дума за месец или

два, но стана така, че тя продължи три и четири. И пет. Като че ли никога нямаше да свърши. Съвсем неочаквано за себе си открих, че си говоря сам или че говоря на животните, които одирах, или на дърветата. Ледът беше толкова дебел, че повече не можех да го пробивам, а въздухът толкова студен, че даже животните повече не излизаха навън, и аз започнах да прекарвам все повече и повече дни в колибата, да ставам по-късно, да си лягам по-рано, да ям по-малко, станах по-нехаен, когато трябваше да се мия или да се облекчавам, и през цялото време продължавах да си говоря сам, да подлудявам поради отсъствието на друг човек, с когото бих могъл да разговарям. Като че ли бях направил пълен кръг, от първоначалната паника, когато бях разбрал, че ще бъда съвсем сам, до навикването с това положение, до бърборенето сам на себе си, отново сам и в самотна паника.

И тогава се случи нещо странно. Приспособих се и към него. Не знам как се случи. Не беше точно сила на волята. Просто някак си нещата станаха по-малки, по-прости. Установих, че не ми трябват удобства. Вече не ми бяха нужни и другите хора. Открих, че с дни наред беше достатъчно просто да седя край огъня с кръстосани крака, с празна глава, без да виждам нищо, без да мисля нищо, като чувам някакъв единичен тон, който непрестанно ечи и това беше прекрасно. Никога не бях се чувствал по-релаксиран или чист. Дотогава снегът се натрупваше върху колибата и трябваше да прокопавам тунел нагоре, за да изляза, но не излязах много, седях си край огъня и имах чувството, че тежината на снега около колибата ме задушаваше, и предполагам, че щях да остана там и да си умра по този начин, ако не беше настъпило топенето.

То настъпи рано през онази година. Или поне така ми казаха по-късно. Няма как да реша дали беше рано или късно. На последно място не знаех в кой ден или месец. Но топенето така или иначе настъпи рано и бавно ме върна обратно, при това го посрещнах с лоши чувства. Наистина няхах желание отново да пълня ума си. Като че ли няхах контрол и върху него и това ме върна обратно.

Цялата колиба беше подгизнала от водата и аз огледах кожата, които имах. Наистина бяха твърде много. За да ги сваля от планината, щеше да е необходимо да ги влача на носилка. Но аз ги бях хванал и щеше да е грях спрямо животните просто да ги изоставя и затова прибрах, каквото ми трябваше, настаних и кожата на носилката и

тръгнах. Тъй като снегът беше много дълбок, мина много време, докато стигна ловджийската колиба, където имаше двама каубои и аз почти не знаех как да говоря с тях. По дяволите, те също не знаеха как да говорят с мен. Огледаха ме и не знаеха какво да мислят. Но ми съобщиха новини. За железния път. За зимата в равнината. Не исках да чувам за тези неща. За мен не означаваха нищо. Казаха ми и датата, но не исках да чуя и за нея. Бях попаднал на тях само заради ловджийската колиба и въпреки че ми предлагаха помощ, им казах *не* и бързо продължих по пътя си.

Потрябвах ми няколко седмици, за да стигна най-близкия град. Времето отново се застудяваше, а земята, дотогава мокра, сега замръзваше и съвсем не ми беше като в колибата. Открих, че пак съм се разглезил, че ми трябва уют, че сега пак много ми се иска да разговарям с други хора. Излязох на това възвишение и погледнах надолу към града, снегът по склоновете изтъняваше и се смесваше с ниско разположения терен, скали и храсти и кафява трева. Нещо ме измъчваше, нещо, което не съзнавах напълно, но което имаше някаква връзка с това, което ми бяха казали каубоите, нещо във връзка с датата и тогава разбрах. Бяха казали, че е *втори април*. Това беше преди няколко седмици, а някъде по средата, на девети април, имах рожден ден. Не можех да се примиря с мисълта, че съм се отдалечил толкова много от себе си, че даже не съм се сетил, и тази мисъл ме направи нетърпелив да слеза долу и да празнувам.

И тогава се спрях. До ден-дневен не знам защо. Нещо във връзка с доброто чувство, което бях изпитвал в колибата. Нещо във връзка с независимостта, която опознах и която осъществих през зимата. Не съм сигурен. Единственото, което знаех с пределна сигурност, беше, че няма да слеза още сега, че ако ще празнувам рождения си ден, това трябва да е там, където съм живял толкова дълго време — както ми се струваше цял живот. И останах. Очистих се от мисли за топла храна, баня, легло, бръснач. Лицето ме сърбеше, тялото ми беше покрито с рани. Отказах се да мисля и за тях. Легнах си между кожата и се събудих сутринта и реших, че имам рожден ден, и преди да разбере това, заех позата с кръстосани крака и тонът се върна и градът беше под мен, но аз не го познах, нито ме беше грижа за него. С времето това чувство ме напусна отново, но това беше два дни по-късно, когато слезох в града и всички ме заглеждаха, а аз продадох кожата и се

нахраних, и се окъпах, и се сдобих с нови дрехи, и спах в легло. И не след дълго бях отново разнежен и повреден.

Но това нямаше значение. Това чувство беше с мен и въпреки че оттогава то ме е спохождало често, никога не е било същото и аз никога повече не отидох в онези планини — те също не биха били същите. Но често мисля за тази зима и особено за деня, който мина за рожден ден, като за най-доброто време от моя живот.

— Пролетта на 1881-ва.

— Когато бях на тридесет.

Старецът дълго се беше взирал в тъмнината, докато говореше. Сега той се обърна и Прентис не разбра това, но паметта очевидно беше важна за стареца, и той не знаеше какво да каже. Ако този рожден ден през 1881 година е бил най-добрият от всички други, по всичко личеше, че утрешният ще е между най-лошите, и Прентис не знаеше какво да направи. Искаше да каже на стареца, че няма никакви проблеми, че му остават още много и добри години, но Прентис знаеше, че това не е истина. На стареца не му оставаше много време. Поне не от този вид, който му трябваше. При начина на живот, който беше избрал, тялото му не можеше да издържи дълго. Една година. Пет години. Много скоро нямаше да става за нищо.

Прентис не можеше да намери смелост да му го каже. Затова само седеше, гледаше стареца, чувствайки какво преживява дълбоко в себе си. Старецът пак се вираше в тъмното.

Прентис почувства присъствието на една сянка, която доближи встрани от него — *Опитвах се да те намеря* — и мигът отлетя.

Прентис бавно вдигна очи към изправения до него войник.

— Какво има?

— Какво искаш да кажеш с това какво има? Твой ред е.

— О, това ли. Отстъпвам ти го.

— Какво? Сигурно се шегуваш.

— Може би. Все пак ти го отстъпвам.

— Сигурен ли си?

Прентис кимна.

— Е, добре.

И войникът се отдалечи. Прентис даже не изчака да види, че е заминал. Обърна отново поглед към стареца, но вече нямаше защо. Лицето на стареца се беше променило. Вече не беше открито, вече не

предоставяше възможност за разговор. Прентис продължи да седи на същото място, да се взира в тъмнината заедно със стареца, а войниците продължаваха да чакат или да се връщат и след малко вече не бяха много чакащите, след още малко вече нямаше никой от тях.

Прентис погледна стареца, очите му бяха затворени и той помисли, че може би е заспал. Изправяйки се тихо, Прентис протегна ръка към едно одеяло и го покри.

[1] Големи рога. — Б.пр. ↑

[2] Вятърни реки. — Б.пр. ↑

2.

Започваше да пие малко след като изгря слънцето. Поне до това заключение стигна Прентис по-късно. Той самият се събуди малко след това и видя, че старецът вече е станал и заминал. Прентис беше мислил по въпроса какво да му даде като подарък и най-накрая реши, отиде до торбата си, извади малкия завит в плат пакет, задържа го в ръката си и го разгледа за момент, а след това тръгна да го търси. Намери го при оборите. Другите приготвиха закуска, занимаваха се със снаряжението си, наглеждаха конете си, а Календър току-що беше напоил и нахранил своя и сега се обърна при влизането на момчето.

— Добро утро.

Старецът не отвърна на поздрава. Беше се обръснал и измил лицето си за първи път от много дни. Ризата и панталоните му бяха чисти. Косата му беше сресана, държеше шапката си в ръка. Никога досега не беше изглеждал толкова изискан и млад. Той се подпря на каруцата, вдигна рамене и се усмихна, а Прентис му поднесе пакета.

— Това нещо няма да ти послужи, но е най-хубавото, което имам.

Старецът не разбра. След малко изведнъж погледът му придоби странен израз. Той се отдръпна от каруцата и се изправи, челото му се набръчка, не толкова от смущение, колкото от изненада, и в следващия момент Прентис сложи пакета в ръката му.

Старецът изглеждаше смутен.

— Не знам какво да кажа.

— Не е необходимо. Просто го разгъни.

Старецът кимна мълчаливо. Продължи да мълчи и след като остави шапката си, свлече връвта, разви плата и се загледа в малката картонена кутия. Отвори я и с пръст избута встрани още плат, после се загледа в лъскавия златен джобен часовник.

Нито помръдна, нито премигна, нищо.

Изведнъж Прентис се почувства неспокоен.

— Беше подарък от баща ми. Надписът изглежда подходящ.

Старецът го изгледа с втренчен поглед. След това, като извади часовника с голямата си ръка, отвори капака, при което се чу приятно щракане, и Прентис се замисли върху това, което старецът прочете, върху това, как той самият се беше почувствал в деня, когато го беше получил:

За рождения ти ден с най-добри чувства.

Старецът го изгледа с присвити очи.

— Честит рожден ден.

— Благодаря. — Старецът кимна, после се ръкува с него и това беше моментът, в който Прентис долови миризмата.

В действителност той я познаваше от доста дълго време, но беше мислил, че това е нещо друго, нещо изгнило в зобта. Сега миризмата не можеше да се сгречи. Импулсивно поиска да спомене за това. После се въздържа, но даже и тогава разбра, че го казва.

— Пил ли си?

Старецът го погледна.

— Това е само малко лосион след бръснене.

Прентис поклати глава.

— Че какво? Аз празнувам.

— Не разбирам. Къде си го държал?

— О, тук-там. Винаги е наблизно, ако човек знае как да го потърси. Не ми казвай, че искаш малко.

— Не. Баща ми не пиеше, аз също.

— Фундаменталист или нещо такова?

— Нещо такова.

— Е, това е много лошо. Не, вземам си го обратно. Така е добре. Сега за мен ще има повече.

Прентис отново поклати глава.

— Не ми казвай, че си мислел, че не пия.

— Не. Мисля, че съм знаел.

— И какво си знаел? Това, че пия рано сутрин?

— Предполагам.

— Добре тогава, нека видим как ще действаш, когато станеш на шестдесет и пет. Нека видим дали няма да се заловиш с пиене.

— Това не е оправдание.

— О, въпросът не е в това. Става дума за забавление. Хайде, нека разширим малко умствения ти кръгозор. Снощи ти реши да отидеш при тези момичета, но сега, тази сутрин не ти харесва, че съм пил. Има малко противоречие.

— Снощи беше по-друго. Така или иначе не отидох.

— Но беше *готов* да отидеш. Алкохолът не е важен. Важен съм аз. Баща ти не е пиел и ти мислиш, че не трябва да пия и аз. А сега имам една новина за теб. Не съм ти баща.

И толкова. Приятен, непринуден разговор по различни причини беше прераснал в нов спор.

Нямаше начин да се продължава след това, което беше казал старецът. Беше нещо като ултиматум, като шамар и Прентис можеше или да се махне, или да се опита да върне разговора назад.

Беше му крайно неприятно от това, че нещата се бяха развили толкова лошо.

— Хей, не искам да говоря с теб така. Искам само да ти пожелаая щастлив рожден ден.

Старецът го загледа.

— Това е точно така. Нямам нищо против твоето пиене. Искам да кажа, това няма значение. Никакво. Нека се върнем малко назад. Честит рожден ден.

Старецът постепенно се поотпусна. Вдигна рамене.

— Мисля, че имаш право.

— Съжалявам. Аз съм виновен.

— Не, аз съм упорит. Характерно за тази възраст.

И Прентис трябваше да се усмихне. Знаеше, че не трябва, но не можа да се сдържи.

И старецът трябваше да се усмихне.

— Мисля, че ще е най-добре, ако говорим за нещо друго.

Всичко беше на път да се оправи.

Старецът погледна часовника.

— Много съм ти благодарен. Имаш право, това нещо няма да ми послужи, но все пак съм ти благодарен и ще го нося със себе си, все едно че ще ми служи. Нещо повече, ще го *ценя*. Не мога да си спомня подарък, който да ме е радвал повече. Благодаря.

Сега съвсем сигурно всичко щеше да се оправи и всичко, което оставаше на Прентис да направи, беше да се успокои, да се усмихне и да кимне.

Шумът от приготовленията на войниците беше толкова настойчив, че двамата се обърнаха, за да ги видят, и Прентис каза:

— Боже мой, аз даже нямах възможност да нахраня коня си. — Той вдигна ръцете си забързан, поклати глава, засмя се и побягна. Зад себе си чу смеха на стареца, който стоеше прав край каруцата.

3.

Смехът беше празен. По някаква причина, каквато и да беше, затруднен поради рождения си ден, решем да не позволи забележките на момчето за пианството му да го спрат, може би тъкмо защото това му харесваше, до обед Календър беше пиан.

Във всеки случай се държеше добре. Дотогава бяха изминали двадесет мили, движейки се бавно, а разузнавачите бяха избързали напред, за да огледат местността, и Календър се беше върнал, за да размени няколко думи с майора, а след това се спря до Прентис.

— Можеш да дойдеш с мен. Ще ме пазиш да не падна от коня. — Календър го изрече тихо, за да не го чуят.

Прентис го погледна. Старецът до този момент му изглеждаше в много добро състояние, яздеше изправен, всичко беше балансирано. Може би *прекалено* балансирано. Сега, когато го огледа по-внимателно, забеляза, че лицето му е червено, очите му малко нефокусирани, ръцете неуверени върху лъка на седлото. Червеният цвят на лицето му можеше да е и от слънцето. Останалото би могло да се дължи на продължителната езда в горещината. Но речта му беше внимателна, дишането му малко учестено, а самият начин, по който седеше изправен в седлото, беше малко пресилен. Ако човек вземеше едновременно под внимание всичко това, щеше да разбере, че беше пил, не можеше да има съмнение: той беше *пиан*.

Прентис поклати глава.

— О, боже.

— Какво има? Хайде, да вървим и да видим нещо от местността.

Този път Прентис даже не направи усилие да се сдържи, въпреки че искаше. Той беше излъгал отново. Не беше вярно, че баща му е бил фундаменталист и че не пиел. Баща му не принадлежеше на никоя секта и пиеше много. Във всеки случай към края. След като жена му не беше жива и градът настъпваше срещу него, от ден на ден той се пристрастяваше все повече към пиенето и рядко биваше трезвен. Това го уби, не камъните, въпреки че те го бяха изпотрошили. И този ден беше започнат с пиене. Вероятно по тази причина беше избрал лошия

път нагоре по баира под ъгъл, вместо да тръгне направо нагоре, тъй като не беше в състояние да мисли, вероятно затова беше паднал, вместо да скочи и вместо да се изтърколи, беше останал да лежи, докато камъните са се посипали върху му. Към края си беше станал и зъл. Не, не зъл. Сприхав. Трябваше да бъде забавляван, трябваша му много грижи. Прентис се грижеше и за едното, и за другото, готвеше, переше дрехите му и му помагаше да си легне. В началото това беше нещо естествено, после задължение, а най-накрая слугинство. И след всичко това баща му постъпи глупаво и се уби. Това го разгневи и малко натъжи.

Сега, докато старецът яздеше вдървено пред него, а Прентис го следваше, той се чувстваше по същия начин. Освен това беше и разочарован. След всичко, което старецът беше говорил за себеконтрол, излезе, че на самия него това нещо му липсва. Прентис мислеше и откриваше, че има много неща, които старецът правеше, но които се разминаваха с думите му — историята с индианеца, също и някои дребни неща, неща, за които Прентис даже не беше сигурен, че са погрешни, като това например, да се говори прекалено много на хората как да правят това или онова, като това, че пристигаше и заминаваше, когато си иска, това, че променяше настроенията си и позираше. Може би Прентис грешеше, но той започваше да подозира, че онова, което в началото беше взел за уважение, което другите показват към стареца, беше всъщност търпимост и може би даже проява на чувство за хумор. Чудеше се дали старецът не представляваше някаква пародия и изведнъж почувства, че му е неудобно с него.

И до такава степен, че даже не искаше да бъде с него и да спори, а само да бъде *по-далеч* от него. Представяше си какво ще кажат другите войници, след като сега се бяха скрили от погледите им. Двамата яздеха по едно песъчливо възвишение. Старецът бръкна в торбата си и извади оттам бутилка уиски и отпи от четвъртинката, която беше останала.

— Ела насам. Какво ти има, по дяволите!

Прентис беше изостанал нарочно, тъй като искаше да не бъде с него, но нямаше никакъв смисъл да влиза в спор. С какво би променило това нещата? Щеше да се примири с положението, да остави стареца да прави каквото си иска. Без друго старецът нямаше да

се отлепи от него. Когато му се представи възможност, той щеше да се върне към колоната и да направи каквото може, за да държи стареца на разстояние от себе си. Засега нямаше избор и трябваше да се примири с положението. Безцелно беше да се поддава на емоциите си.

И така, той продължи да язди до него, като се опита да изглежда равнодушен, когато старецът отново посегна към бутилката. А след това започна да говори. Прентис правеше каквото може, за да не го слуша, но старецът пак беше подхванал темата за миналото и очарованието влезе в действие и Прентис разбра, че колкото и да се опитваше, не може да остане безучастен.

1884-та, тази беше годината. Канзас и Додж Сити. Как бил напуснал планините след онази дълга зима, как бил отишъл на юг, където работил по пътищата, а след това се задържал в градовете, където отглеждат добитък. Абилен и Елсуърд, Уичита и Додж. Всеки един от тях беше преживял време на разцвет и отстъпил значението си на следващия. През 1884-та, една година преди да бъде забранено вкарването на добитък в Канзас. Въпреки нежеланието на местните хора, Додж бил съвсем открит град. Улиците следвали посоката на жп линията, изток-запад, едната половина за благоприличните хора, другата за барове, хотели, игрални зали и вертепи.

— Приличаха си много. Навсякъде можеше да се случи всичко. Изобилие от комар, алкохол и момичета. И много сбивания. Нищо подобно на това, което си чел, момчета по улиците и вадят патлаци. Главно стрелба в гръб, понякога в лице. Някои отваря врата и в следващия момент е прострелян. Най-доброто място, което си спомням, беше *Златната зала*, малко след *Дългия клон*, нещо като барака, между пролуките слънчева светлина, но ледницата беше на гърба, а най-добрите стаи се намираха до нея. Разбира се, за да получиш стая, трябваше да наемеш момиче. По този начин тамошният сводник конкурираше другите, но в горещи дни цената си струваше, а понякога ти стигаше и само това да се напиш. Момичетата бяха нещо друго. Спомням си, че веднъж един ловец ми беше разправял как влязъл в едно такова място и първото нещо, което видял, било това, че някой извадил пистолет, опрял го до ухото на някакъв и му пръснал черепа. Едно момиче, което седяло с кръстосани крака върху една маса, скочило, нацапало си ръцете с кръвта от пода, после подскочило и извикало: *Кукуругу!*, плеснало с ръце и се опръскало цялото с кръв.

Ловецът каза, че след като видял това, се обърнал и се махнал от града. Можеш да разбереш защо местните хора постоянно се оплаквали. Имали са много пари, но не са се чувствали в безопасност по улиците. Град със седем хиляди жители се удвоява по време на пиковия сезон, да не говорим за всички тези животни. Близо сто хиляди глави преминаваха през Додж само за няколко месеца. Можеш да си представиш какъв беше шумът, непрекъснато влизаха търговци, цялата тази бъркотия в другата част на града. Опитаха се да забранят носенето на оръжие. Опитаха се да намалят работното време на баровете. Шерифи от класа, тежки глоби. Нищо не даваше резултат. Можеш да разбереш защо най-накрая прокараха закон, който изцяло забранява вкарването на добитък. Разбира се, вече големите имена ги нямаше. Иърп и Холидей, и Мастърсън, всички те си имаха своите грижи, а и промените личаха във всяко отношение. Додж се разрастваше. През 1884-та той имаше пързалка за ролкови кънки. По дяволите, остави пързалката. Имаше даже течаща вода и телефони. Градът не можеше повече да търпи търговията с добитък.

Хванах се с разни търговци, които отиваха на юг. После известно време работих по пътищата в Тексас. В 1885-а бях стигнал Ел Пасо. Там имаше един бар, който много ми харесваше. *Бисерната кръчма*. Една нощ там няколко момчета се забъркаха в първата действително значителна престрелка между цивилни, която бях виждал някога. Уайът Иърп също беше там. Единствения път, когато съм го виждал. Той има важно значение за моя разказ, но не по начина, по който ти мислиш. Аз си седях там, когато влязоха двама кравари и започнаха да пият на бара. Не им трябваше много. Бяха пияни, когато влязоха. Имали са някакво спречкване с някого на улицата. Човекът се измъкнал и сега те се бяха заловили да го търсят. Спречкаха се със собственика на бара за сметката. После нагрубиха един от посетителите за това, че докато раздавал картите, ги заглеждал. После двамата се разделиха, като единият отиде в друг бар, а другият остана. От бара се отиваше до един мюзикхол и най-накрая този, който беше останал, влезе там и като извади пистолета си, извика: *Къде е онзи гад, който влезе тук тази вечер?* Войниците се снишиха, цивилните изпаднаха в паника, музиката спря, танцьорките побягнаха, а този просто си стоеше с извадения пистолет, докато разбра, че този, когото

търсеше, не е там. Прибра пистолета, свали си шапката и се поклони. *Извинете*. После се усмихна, обърна се и излезе.

Тогава видя Иърп. Човекът го позна. Аз самият не знаех, че е там. Очевидно не знаеха и другите, но скоро научихме това. Краварят го приближи, опита се да го предизвика на дуел. Иърп беше там, за да се види с някакъв приятел и не искаше тази неприятност, той просто се изправи и показа, че няма оръжие. После отново седна и добави, че няма да се бие. Не беше много висок. Лицето му беше слабо. Имаше широки увиснали мустаци, зализана назад коса, облечен бе в изключително елегантен костюм, имаше даже и верижка за часовник. Иърп дори не трепна. Неговият беше най-твърдият поглед, който съм виждал. Той просто изгледа продължително човека и човекът беше благоразумен, престана да упорства и се оттегли.

О, краварят постъпи много добре, защото едва се беше отдръпнал, когато се обърна и видя на бара този човек с подобен костюм. Костюмираният до този момент се хилеше. После се овладя, но не навреме. Краварят отиде при него и се опита да го предизвика на дуел, но костюмираният нямаше оръжие и затова краварят започна да го обсипва с обиди. Накрая се умори, отиде в един ъгъл, където играеха бiliarд, и застана до стената, откъдето наблюдаваше играта. Костюмираният видя, че краварят не гледа към него, промърмори, че е отегчен, и отиде при картоиграча. Според мен той мислеше, че ще получи от него съчувствие. В края на краищата и двамата бяха засегнати от един и същ човек. Но когато го помоли да му даде пистолет, получи отказ. Спомням си какво каза: *Не ти трябва беля, заминавай си*. Изглежда, че не владееше езика добре. По-скоро имаше нещо европейско. Както и да е, това не се хареса на костюмирания. Той обиколи масата, като търсеше пистолет, и намери в едно чекмедже. Това беше, когато краварят, който се намираще в ъгъла, погледна към него и видя какво беше направил. Той излезе с изваден пистолет, но беше пиян, а костюмираният знаеше какво прави. Коленичи, хвана оръжието с две ръце и стреля два пъти в краваря, като единия път го улучи в рамото, а втория в стомаха, в резултат на което краварят се завъртя и така единственият изстрел, който отпрати, беше в масата за бiliarд. После залитайки излезе навън и налетя срещу един преминаващ трамвай. По-късно ми казаха, че е умрял. Костюмираният хвърли пистолета и излезе през задната врата.

Всички помислихме, че инцидентът е приключен. Заловихме се да прием. Собственикът започна да почиства. Тогава някакъв мъж влезе на бегом и каза, че другият кравар се връща, този, който е бил в началото с първия. Бедата беше в това, че другият кравар беше разбрал погрешно станалото. Така, както беше чул, излизаше, че не костюмираният, а картоиграчът е застрелял приятеля му. Това му се е сторило логично, след като знаеше как се бяха карали. Сега приятелят идваше, за да уреди сметките. Картоиграчът — никога не съм виждал толкова уплашен човек, си нямаше хабер от пистолети. Пистолетът беше в чекмеджето, само защото собственикът го беше сложил там. Той не беше искал никакви кавги. Не искаше да бъде въввлечен в нищо, но нямаше голям избор. Не виждаше как би могъл да избяга. Краварят просто щеше да го последва. Не виждаше как може да остане. Краварят просто щеше да го застреля. Все пак беше смел. Мога да кажа това за него. Той взе пистолета, който каубоят беше хвърлил, и се опита да обмисли какво трябва да направи и това беше моментът, в който Иърп се намеси. В началото помислих, че Иърп имаше намерение да вземе пистолета и да го употреби срещу каубоя. Почти се зарадвах, но той не направи това. Не знам защо, но Иърп започна да говори с картоиграча и аз все още помня точните му думи. Това беше най-забележителното нещо, което съм чувал от някого, цяла лекция върху дуелите, в самия този момент и на самото място, не по начина, по който пишат за това, но както е в действителност, и всяко изречение тежеше на мястото си.

Не му предоставяй никакъв шанс. Той ще започне да стреля. Нека пистолетът ти бъде готов за изстрел, но не дърпай спусъка, докато не бъдеш сигурен в какво се целиш. Цели се в корема му, ниско. Пистолетът малко ще ритне, но ако го държиш здраво и почакаш, докато онзи приближи достатъчно, изключено е да пропуснеш. Запази хладнокръвие и не бързай.

Каубоят влезе през вратата и Иърп бързо се отдръпна. Картоиграчът помоли каубоя да спре. Каубоят приближи със стрелба. Виждаше се как куршумите му се удрят в стената. А противникът му държеше пистолета си и чакаше. Боже мой, той изчака, докато вече не можех да си представя как каубоят би могъл да не го улучи. Каубоят продължи да приближава, като едва ли не беше дошъл съвсем до него и тогава картоиграчът насочи оръжието си и стреля и го простреля два

пъти, като втория изстрел беше в сърцето. Не съм виждал нещо, което да може да се сравни с това. Картоиграчът се обърна към Иърп и му благодари, а Иърп само се усмихна. Последното, което научих, беше, че картоиграчът напуснал града и е заминал нанякъде с костюмирания.

И така, старецът продължаваше, като пиеше, яздеше, разказваше истории. Доста отдавна беше свършил бутилката, беше я хвърлил и сега, като се наведе назад, за да бръкне в торбата си, извади нова. В известен смисъл даже захвърлянето на празната бутилка изглеждаше несръчно. Но поне не я простреля, помисли си Прентис. Беше се страхувал, че след като я хвърли, старецът щеше да извади пистолета си и да стреля в нея, а това вече щеше да бъде много. Алкохол, стрелба и това, че хората наоколо щяха да разберат, че той е наблизил. Но старецът продължи да говори и очарованието отново се появи и Прентис разбра, че не може да се откъсне от него. Старецът разказваше за всяка от главните подробности на живота си, подреждаше ги, докато стигна до днешния ден. Едно изследване върху историята, съвестта, нещо друго, търсене на някаква цел и Прентис откри, че е завладян от това. Как след онези планини и онази зима се отправил на юг, за да избяга от студа, прехвърляйки се в Тексас, а след това в Мексико, как продължил на юг, докато почти стигнал джунглата, и как след това се върнал. Това продължило години. Търсил злато. Спирал се из селата и помагал на хората да обработват земята си. Пак се занимавал с добитък.

— Там има един град. Парал. Често съм бил там. Преди тридесет години. Доброжелателен, голям. Интересно ми е как ли се е променил. Майорът казва, че отиваме там. Той представлява нещо като врата към Юта и ако Вила е някъде наоколо, тамошните хора ще знаят това.

Сега Календър завалваше думите си, говореше по-бавно, по-накъсо, обхващаше го умора. Отпи още една глътка от бутилката, дръпна юздите на коня и се огледа.

— Трябва да се изпикая.

Каза го решително. Това поне беше сигурно и поради това можеше да го изрази както трябва. Изхлузи се от коня си. Лявото му коляно се закачи и малко остана да падне. Тогава, стоейки изправен, с изпъчени гърди и насочен право напред поглед, той посочи един камък и тръгна към него. Стигна там не по най-късия път. Занима се несръчно с панталоните си, бръкна в тях и след като почака малко,

ороси камъка. От струята камъкът потъмня. Той започна да се криви, целейки се в няколкото останали бледи места. Остана само едно и след като урината загуби силата си и се насочи обратно към него и го намокри, Календър се стегна. Една последна малка струйка потъмни мястото.

— Така — избърбори той и кимна, като започна да оправя панталоните си. Обърна се и се усмихна, тръгна назад и падна.

Нещо изпраця. Той лежеше, опитваше се да стане и отново падна.

Прентис скочи от коня си и побягна към него.

— Добре ли си? — Прентис го улови под мишниците в опит да го вдигне. Ризата на стареца беше мокра от пот.

— Уморен съм. Ще се оправя.

Прентис му помогна да се изправи.

— Сигурен ли си?

— Да, по дяволите, току-що го казах. Нали така? Казах ти, че ще се оправя.

Прентис погледна към камъка, върху който се бяха ударили гърдите на стареца.

Старецът отблъсна ръцете му.

— Казах ти да ме оставиш на мира.

— Не си ми казал такова нещо.

— Сега ти казвам.

— Много добре!

За Прентис не беше необходимо да приема това. Нямахше значение, че причината му беше ясна. След като беше паднал, старецът беше смутен и сега трябваше да потърси някаква компенсация. Същото беше станало с баща му и за Прентис не беше необходимо да го приеме.

Освен всичко това му беше ясно и изпрацяването, което беше чул. Не беше това, че се беше уплашил да не би ребрата на стареца да са счупени, въпреки че това беше напълно възможно, но той се съмняваше. Гърдите на стареца се бяха ударили там, където беше джобът на жилетката с часовника. Докато го повдигаше, Прентис опипа мястото на часовника, чу шум от леко скърцане на метал и докосна няколко от движещите се части. Той не каза нито една дума. На стареца му беше ясно. Очите му се промениха, когато Прентис

опипа часовника. Ето защо не беше станал, не поради зашеметяване, а поради съзнанието за това, което беше направил. И това беше още една от причините, поради които беше станал толкова недружелюбен. Мислеше си, че ако предизвика сбиване, няма да му се наложи да се изправи с лице срещу проблема.

Изгледаха се мрачно един друг, и двамата разбираха какво става, и двамата бяха сърдити и не проговориха по време на пелия път обратно, и не говориха за часовника, който Прентис никога повече не видя.

4.

— Искам да знаеш, че сме признателни.

Прентис не разбра.

Майорът отведе Прентис по-далече от лагера.

— За това, което правиш за него.

— Стареца?

— Да.

Значи затова майорът беше поискал да го види и го беше отвел настрана. Прентис не можеше да повярва. След всичко майорът му *благодареше*. Трябваше да поклати глава.

— Досега не го бях виждал да проявява някакъв интерес. Това е точно така. И го оценявам. Той не е от леките случаи.

— Даже е много меко казано.

Майорът не можа да не се усмихне.

— Знам. Знам го и още как. Работата е там, че усилието си заслужава. Има особен вид хора на този свят, специални хора, с които човек трябва да се съобразява, и Календър е от тях. Той има толкова много нещо в себе си, толкова много таланти, толкова много е направил и научил. Толкова добро сме видели от него и сега е време и той да получи малко като компенсация.

Прентис не каза нищо.

— Знам, че това не изглежда задоволително за него. Ти не си го виждал в най-добрата му форма. По дяволите, нека оставим най-добрата му форма. Преди шестнадесет години в Куба той щурмува един хълм, навсякъде около него войниците падаха, а той се носеше срещу една картечница в жилищен блок. Бягаше с пушка в ръка, плъзгаше се в дългата трева нагоре по този хълм, а картечницата непрекъснато стреляше и войниците навсякъде около него продължаваха да падат, а той просто бягаше, оставяше всички след себе си, изпразни пушката си, захвърли я, започна да стреля с пистолета си, а картечницата все още беше пред него, бягаше, снишаваше се встрани, нахлу през прозореца, продължи да стреля, изпразни пистолета си, грабна друг и уби повече народ, отколкото аз

имах време да преброя, и когато по-късно разказвах за това, ми казаха, че дрехите му са висели от него по шевовете. Куршумите от картчницата валяха върху него, хапеха го, щипеха, драскаха, всичко, само дето не го уцелиха пряко, а ризата и панталоните му, даже не можеш да започнеш да броиш дупките. Искам да знаеш, че той е мой *приятел*. Нямам нищо против, ако той те вземе от колоната и те отведе със себе си за това, което той нарича обучение. Не ме е грижа какво прави. Ако той има полза от това, значи всичко е наред.

— А твоята работа? Неговата?

Майорът го изгледа.

— Относно това няма защо да се тревожиш. Когато дойде времето, ако се случи нещо лошо, можеш да бъдеш напълно сигурен, че той ще се справи отлично, просто отлично. Ти само гледай и се учи от него.

Лошото беше, че Прентис знаеше, че майорът има право. Старецът щеше да се представи отлично. Даже в най-лошата си форма той беше по-добър от повечето останали в най-добрата им форма. Въпреки различията им Прентис все още трябваше да научи от него много. От една гледна точка, ако на рождения си ден той се напи и изпълни със съжаление към себе си, какво чак толкова? Лошото беше, че съществуваше още една гледна точка и Прентис не знаеше какво да направи. Мислеше, че си е измислял. Старецът беше неприятен и досаден. Най-добре беше да стои далече от него. Но сега не знаеше. Старецът и му харесваше, и не му харесваше, а на всичко отгоре се беше появил майорът.

5.

— Мисля, че ще е най-добре, ако поговорим — каза Прентис.

Старецът лежеше изтегнат, завит в едно одеяло, главата му подпряна на седлото, на известно разстояние от другите. Очите му бяха затворени при появата на Прентис, но Прентис все пак започна да говори и старецът обърна главата си и го погледна.

Двамата се чувстваха неловко и известно време не беше казано нито дума.

Прентис насочи погледа си към земята. Не знаеше как да го каже.

— Аз те излъгах.

Старецът вдигна рамене.

— Казах ти, че баща ми живее в апартамент в някакъв град, но това не е така. Той е мъртъв.

Старецът отново вдигна рамене.

— Знам.

Прентис не го попита откъде знае, а продължи:

— Излъгах те и за друго нещо. Може би не точно съм те излъгал, но не ти и противоречих. Имаш право. Мислех за теб като за мой баща. Поне в известна степен. Ти ми спаси живота. Аз не знаех какво правя, и все още не знам, но сега, след като прекарах тук известно време, разбирам, че не ставам за тази работа. Използвах те като охрана. Някой, на когото да говоря и който да ме защитава.

— Това беше очевидно от началото. Какво значение има?

— Има и то е, че нищо не става. В теб има неща, които не харесвам. Често ме разочароваш. Не, не това. Даже ме отвращаваш. А нещата, на които трябва да ме учиш, вече не ми изглеждат важни. Аз просто запълвам времето си с нещо. Когато всичко това свърши, няма да ме има. Аз те използвах. Постъпвам лошо и изпитвам срам. Искан да обясня, да ти кажа, че съжалявам.

— Това ли е всичко? Свърши ли?

— Просто да ти кажа, че повече няма да живея на твой гръб. Достатъчно сме близки и не можем да не бъдем заедно, но

положението няма да бъде същото, каквото беше. Ако не се държиш както трябва, аз ще стоя далеч от теб.

— Така ли? Сигурен ли си?

Прентис го погледна и кимна.

— Много добре тогава, нека ти кажа нещо. Някога имах жена и син. През деветдесет и седма. Ел Пасо. След като се върнах от Мексико.

Прентис можеше само да го погледне учудено.

— Разбира се — продължи старецът, — ти не знаеше това. Истина е. Избягвах тази тема.

— Какво стана с тях?

— Не знам. Тя взе момчето и се върна на Изток. Всъщност то беше бебе, но ми харесваше много. Сега трябва да е на твоята възраст, може би малко по-голям. На теб ти трябва някой, когото да уважаваш, а на мен някой, който да ми е *предан*. Двамата останахме разочаровани един от друг.

Прентис почувства, че напрежението, което чувстваше в себе си, отпада. Беше се подготвил да говори за това, но не изглеждаше, че има смисъл. Нищо нямаше смисъл. Преди да се ориентира, вече беше седнал на земята и разглеждаше ръцете си, сега дишаше дълбоко.

— И така, докъде ни е докарало всичко това?

— До никъде. Твърде много мислехме. Сега разбираме и положението не ни харесва. Може би ще има някаква полза, ако бъдем честни. Може би, ако спрем да мислим за това, какво би могъл да бъде другият и приемем положението такова, каквото е, може би ще продължим да бъдем приятели.

Прентис огледа още веднъж ръцете си. Не беше очаквал това. Беше обмислил внимателно въпроса и беше взел решение. Да се отдръпне с чест, а след това да почака, докато всичко свърши.

Но старецът винаги имаше изненади за него. Никога не му беше минало през ума да се попита защо старецът се беше съгласил да му помага. Мислеше, че причината е самият той, а не някаква особена представа, която старецът е имал за него. Никога не му беше минало през ум, че старецът проявява към него особен интерес.

— Не искаш ли понякога да го видиш? — попита Прентис.

— Да, искам. Тя никога не ми каза къде отива.

— Защо?

— Бебето не беше мое. Бащата беше друг, с него бяхме работили заедно. Той се разболя и умря. Опитах се да направя нещо и да помогна. По-късно ѝ направих предложение.

Старецът направи пауза и си сви цигара.

— Това беше, което наричат брак по сметка. Не се заблуждавам. Нямам нищо особено в себе си, което една жена би намерила за привлекателно, освен може би силата. Но тя беше почти двадесет и пет години по-млада от мен и имаше дете, а имаше много повече мъже, отколкото жени, повечето от които бяха готови да се възползват. Струва ми се, че тя беше малко като тебе. Виждаше в мене покровителя. Аз също. Бях почти на петдесет, бях ходил тук-там, бях направил много неща, но без видим резултат. Погледнах детето и започнах да мисля и както казах, в началото помогнах, на втория ден предложих. Тя се представи отлично. Не мога да ѝ го отрека. Отнасяше се с мен така, както всеки мъж би искал да се отнасят към него. Аз също правех всичко, каквото мога. Не можех да бъда с жена и дете и да живея по стария начин. Намерих си работа в града в работилницата на един оръжейник. Когато това ми омръзна, постъпих за дълго време в строителството. Но, разбираш ме, че не към това се стремях. Не ми се искаше да бъда в движение, но целия си живот бях прекарал под небето и жена ми, разбира се, се досети, че една част от мене липсва. Сигурен съм, че това се е проявило по някакъв начин. Това не ме тревожеше. При начина, по който се чувствах, бях готов с радост да се откажа от всичко, но започнах да се измъчвам, да губя способността си да се радвам и предполагам, че това я накара да се почувства виновна. В края на краищата тя не ме обичаше. По този въпрос се бяхме разбрали в самото начало. Знаеш, че младите хора имат амбиции, енергия, искат да постигнат нещо, а аз бях напълно щастлив, когато просто се връщах уморен след работа и поемах грижата да бъдат платени сметките, тя и детето да имат достатъчно храна и дрехи, и приличен покрив. Един ден тя ми каза, че заминава. Мисля, че я разбрах. Беше ѝ потрябвала помощ, беше я получила и сега тя разбираше, че положението не я задоволява. Каза, че няма смисъл и за мен, и за нея. Поговорихме за това. Бях готов да направя всичко за нея. Даже ѝ платих пътя. Не можеш да си представиш какви бяха чувствата ми, когато виждах, че момчето тръгва.

— И тя не ти каза къде отива?

Календър поклати глава.

— За последен път ги видях, като погледнах през прозореца на влака при тръгването му. Често си мисля за това, какво ли е станало с момчето.

— Но кажи ми за нея, какви чувства изпитваш?

— Тя беше най-добрата жена, която съм познавал. Не най-привлекателната, но най-добрата. До ден-днешен не ѝ се сърдя. Често мисля за момчето. Всичко това продължи около година... След това се записах в армията. После бях в Куба.

Промяната беше толкова рязка, че Прентис не засегна повече темата. Той зачака, но старецът не говореше. Прентис остана седнал до настъпването на тъмнината. После, протягайки ръка, каза на стареца:

— Всичко е наред.

А старецът го погледна и си стиснаха ръцете.

Прентис се чувстваше по-добре, отколкото преди малко.

6.

И това свърши два дни по-късно близо до Парал. Бяха яздили здраво, убедени, че Вила се е скрил там. Беше логично — вратата към Юга. Ако Вила вече не беше минал, сигурно беше, че мисли за това. Битката при Гереро, по-отскорошна от онази при Агуа Калиенте, беше разцепила групата му на две, а след това още на две. Тринадесети ескадрон беше получил информацията от пленници, взети от другите войскове части. Ако продължаваха да го преследват, Вила нямаше да има друг избор и щеше да трябва да се отправи на юг, за да се реорганизира.

И така, те яздиха здраво към Парал и на един ден път от него попаднаха на някаква ферма. Мястото не беше голямо. Майорът и старецът, излегнати на малка височина, го огледаха внимателно. Една къща, която през биноклите им изглеждаше достатъчно висока, за да има горен етаж. Паднала стена, полуразрушен покрив, веранда, разсъхната и наклонена. Майорът посочи разбития навес за конете, счупената врата на оградата за добитък. Старецът кимна, докато оглеждаше по-малките постройки. Отзад имаше две, една трета, малко по-вдясно. Вратите им бяха затворени, стените непокътнати в контраст с къщата и обора.

— Може и да е. Може и да не е — изсумтя старецът. — Може би просто са разрушили някои неща, за да създадат впечатление, че мястото е изоставено.

Взеха решение и влязоха, един лейтенант и старецът поведоха една група от задната страна, а майорът изчака, докато получат възможност да заобиколят. Когато майорът ги видеше да влизат, щеше да тръгне със своята група отпред.

Групата на стареца употреби един час. Един господ знаеше на кого му е минало през ум да построи тук ферма. *Защо* също само един бог знаеше. Нямаше нищо, което тази земя можеше да подхрани, и нищо за конете. Пясък, камъни и сухи дерета. Накъдето и да се тръгнеше, все същото. Нямаше даже кактуси.

Двете мили като че нямаха край. Те тръгнаха отдясно, като се движеха в дъга и язدهа бавно, за да не вдигат прах, и се държаха достатъчно настрани, за да не бъдат забелязани. После спряха конете срещу възвишението, от което бяха тръгнали, и се отправиха към фермата.

Прентис имаше чувството, че не участва. Топлината от слънцето се спускаше върху му, а яловата жълта земя, еднообразните дерета, всичко това му действаше приспиващо. Знаеше, че трябва да бъде нащрек. Даже се чувстваше малко неспокоен. Но нямаше начин да не почувства, че е някъде далече и само наблюдава какво става. Той погледна с интерес стареца, който яздеше начело и разговаряше с лейтенанта: старецът говореше тихо и посочи нещо, след като бяха приближили още малко. Другите язدهа бавно, оглеждаха се вляво и вдясно, телата им се движеха в ритъма на конете. После стигнаха до мястото, където се сливаха няколко дерета, водещи към фермата, и тръгнаха надолу и сега чувството му за това, че е вън от нещата, даже се усили. Полегатите стени заличаваха хоризонта. Единственото, което Прентис виждаше от двете страни, бяха камъните, пясъка и деретата, които се сливаха в едно. Един свят, затворен в себе си, бавнодвижещи се ездачи, тракащи копита. Само те и небето, завоят на дерето, още един завой, дерето по-дълбоко, по-широко, водещо към фермата, а Прентис се движеше заедно с него.

От онази вечер насам не му се бе представила възможност да разговаря със стареца. Бяха много заети, старецът разузнаваше през по-голямата част от деня, връщаше се вечер твърде уморен и заспиваше веднага. Въпреки това няколкото им разговора през това време бяха задоволителни. На Прентис му се струваше, че старецът е по-открит, по-непринуден. Не че говореше много дълго или че казваше нещо много важно. Но стилът му беше по-лек, като че ли беше изживял нещо лошо вътре в себе си и сега беше почувствал облекчение.

Прентис изпитваше същото. След като разбираше защо той и старецът се бяха държали по такъв начин, откри, че се е освободил от безпокойството. Чувстваше, че някак си е *пораснал*, че се е приспособил към своите нужди и слабости. Погледна напред към стареца, който сега беше мълчалив и изучаваше дерето пред себе си. Приятно беше отново да се види старецът зает с работа. Без съмнение

той знае какво прави. Не беше съществувал момент, когато да е създавал впечатление, че не е зает с нещо. Беше се отпуснал в продължение на няколко дни, но сега показваше най-добрата си форма и може би по тази причина Прентис се чувстваше до такава степен аутсайдер, докато яздеше с колоната, но съществена част от него беше някъде другаде — защото старецът контролираше положението.

Стигнаха до един завой и лейтенантът вече слизаше от коня си, когато го застигна изстрелът. Никой не помръдна, всички само спряха парализирани и уплашени. Още два изстрела и всички залегнаха. Насочиха се бързо към скалите и сливащите се дерета. Старецът скочи от коня си и залегна зад малка купчинка земя. Прентис се мушна под едно корито и напразно се мъчеше да не трепери. Той видя, че старецът пръв извади пистолета си и стреля. Още два изстрела и конете заподскачаха и се втурнаха към клисурата, а прахът, който вдигнаха, беше достатъчно плътен, за да прикрие стареца, който в това време се изкачваше нагоре.

Прентис погледна ръката си и видя пистолета си. Не можеше да разбере кога го беше извадил. Наблюдаваше катеренето на стареца, пое дъх и тръгна след него, последван от останалите. Земята под тях се ронеше. Той коленичи и като заработи с ръце и крака, стигна догоре и вдигна глава, а после я отпусна уплашен. Теренът беше прекалено открит. След затвореността на дерето му беше трудно да понася всичко открито. Сви се точно под върхния ръб, като продължаваше да трепери. Останалите войници долу стреляха, близките стени на дерето усилваха шума от изстрелите. Друга група войници бяха приклекли в линия зад него и той откри с изумление, че, докато беше следвал стареца, те са следвали него самия. Като погледна пред себе си, той видя как старецът прехвърля ръба, как лежи плътно прилепнал към земята и пълзи. Прентис се вдигна нагоре, плъзна се навън, залегна и запълзя след него. Сега изстрелите не се чуваха толкова високо. Почувства как пясъкът и камъните под него издраскват ризата и стомаха му. Усети вкуса на прах. Потърка очите си, за да ги предпази от изгарящия допир на потта.

В този момент старецът спря. Прентис също спря, като се мъчеше да разбере защо старецът чакаше. На това място дерето правеше завой надясно и те се намираха почти до края му. Старецът направи движение с ръката си отзад напред и Прентис разбра, че той

знаеше кой е зад него. Чу шум от движение в дерето. Старецът махна отново с ръка и Прентис, като пропълзя, го приближи плътно. Старецът посочи надясно и Прентис започна да пълзи в тази посока. Той спря, помежду им имаше десет стъпки. След него пълзяха други. Старецът кимна, прибра коленете си, подпря се с ръка и се изправи, като стреляше към клисурата. Същото направи и Прентис. Той стреля четири пъти, преди да разбере, че мястото е празно. Почувства, че старецът бяга край него, също започна да бяга, описа дъга, стреля отново, изпразни пистолета си, но все още нямаше никой.

Старецът продължаваше да бяга. Прентис го следваше забързано, като пръстите му правеха каквото могат, за да освободят празния пълнител и да го заменят с нов. След като застигна стареца, Прентис започна да бяга по-леко. Дерето отново зави вдясно и сега вече се забелязваше движение. Старецът стреляше, Прентис натисна три пъти спусъка и видя падащите тела. Там долу имаше шест души, бягаха, следвайки посоката на дерето, мексиканци, сомбрера, патрондаши, широки панталони, обувки с въжени подметки и пушки. Двама от тях вече бяха паднали, сега падаха други двама. Останалите двама се скриха зад един завой и старецът хукна към тях, Прентис непосредствено след него. Видя ги ясно. Бягаха като обезумели по едно равно място от дерето и Прентис спря, за да вдигне пистолета си, да се прицели и да стреля, когато старецът сграбчи китката му и я изви. Съвсем спокойно старецът зае класическа поза за стрелба с извито встрани тяло, протегнатата напред дясна ръка, подпрян с другата за устойчивост, и стреля два пъти, като улучи и двамата, единия в рамото, другия в крака. После бавно отпусна ръката си и се загледа внимателно към гърчещите им се тела.

— Не се съмнявах, че можеш да ги улучиш, но ми трябваша *живи*.

Старецът не го погледна, очите му продължаваха да бъдат насочени към тях, но Прентис разбра. Старецът вече беше в движение към края на дерето, сега вече по-бавно, към тях с нацелен пистолет, без да сваля погледа си от тях, много внимателен.

— Провери другите четирима. Виж дали са мъртви.

За Прентис не беше необходимо да мисли върху това. Той вече беше тръгнал назад. Престрелката беше приключила съвсем бързо. Цялата олелия не беше продължила повече от петдесет секунди, но

това беше най-напрегнатото преживяване за Прентис досега. Все още беше развълнуван, когато стигна мястото, където лежах телата. Трябваше да се овладее, да помисли, да свърши *работата* добре. Спускайки се надолу, той тръгна към тях, като ги наблюдаваше особено внимателно. Изрита встрани пушките им, направи крачка назад, следейки за някакво движение. Видя на кои ръцете бяха под телата. Имаше двама и той ги простреля в главите. После простреля и другите, съзнавайки, че точно така трябва да се постъпи, въпреки че преди това не му се беше случвало да бъде свидетел на такова нещо.

После, удовлетворен, се отдръпна. Стрелбата на войниците в клисурата беше спряла. Сега горе, вън от дерето, имаше хора, които го гледаха неподвижни. Имаше други, които вървяха към него в дерето. Те наобиколиха труповете, загледани втренчено в него и той пипна бузата си. Тя гореше. Не му беше ясно. После разбра. Преди малко беше вдясно от стареца и един отплеснат куршум го беше пернал. Даже не беше забелязал. Беше му все едно. Сега просто седеше, търкаше си бузата, загледан в телата, и не можеше да разбере кои от тях бяха на стареца и кои негови, но това също не го вълнуваше, той само продължаваше да седи, да си търка бузата, да гледа втренчено, а стомахът му се обръщаше под действието на миризмата на раните, която вече стигаше до него. Може би поради вълнението, а може би поради неприятната миризма, но той вече дишаше с глава между коленете си. Вонята продължаваше да приижда. Струваше му се, че никога няма да успее да избяга от нея.

7.

— Ти сгреши — каза Календър.

— Няма защо да ми казваш. Боже мой, аз застрелях тези четиримата в главата.

Старецът се намръщи.

— Нямах това предвид.

— Но това е, което аз имам предвид. Господ да ми е на помощ, аз ги прострелях. Не беше необходимо да го правя. Те бяха мъртви. Всеки би могъл да разбере.

— Безспорно. Но след като ти се отдалечи от тях, а някой от четиримата би могъл да се надигне и да те убие.

— Имаше други начини. Можех да почакам, докато получа помощ. Господи Иисусе, слязох там сам, за да докажа, че мога да го направя. После изпаднах в паника и ги прострелях. Нещо повече, това ми хареса. Видях как кръвта шурти от главите им и продължих да стрелям. На всичко отгоре това не ми стигна. Трябваше да раздробя четири глави.

— Ти се погрижи никой друг да не пострада.

— Това няма значение. Не разбираш ли! Това, което изпитах тогава, не ми харесва!

— Кажы това на хората, които *те* са убили. Попитай лейтенанта в гроба дали мисли, че е трябвало да го направиш.

— Все още не разбираш. Не търсех отмъщение. Направих го, защото ми харесваше!

Старецът се намръщи и махна с ръка.

— Много добре, слушай. Бях търпелив с теб. Сега ти казвам да дойдеш на себе си. Все ми е едно защо си го направил. Ще го изживееш. Фактът остава, че си направил необходимото, за да не пострада никой друг. Другият факт е, че прояви нехайство. Един пълнител празен. Още три изстрела, когато ги гонехме. Още четири, когато проверяваше онези другите. Бяха ти свършили патроните и не ти мина през ум да смениш пълнителя. Къде, по дяволите, е резервният ти пистолет? Не можеше да знаеш дали наблизо няма още

някой от тях. Допусна да бъдеш съвсем уязвим. Ето докъде те води лекомислието. *Мъртъв*. Сега имаш работа. На твое място бих престанал да се занимавам с глупости и да концентрирам мислите си върху това, как да се запазя жив. Няма място за такива неща.

Старецът го огледа още малко, после се отдалечи, проследен от погледа на Прентис. За първи път старецът го коригираше по такъв начин, не като учител или баща. Това беше наистина по-различно. Той не поправяше или осъждаше от гледище на някакъв принцип, а движен от това, което приличаше на честен гняв, както можеше да се отнесе към някого, който му е изчерпал търпението. Това беше то — старецът вече не позираше. Играеше *себе си*, а Прентис не беше наясно с чувствата си. Беше загубил и спечелил. Вече не представляваше нещо специално в очите на стареца. Сега беше личност и се налагаше да го докаже.

Което не мислеше, че ще успее, а и му беше все тая. Глави. Не можеше да накара ръцете си да не треперят. Не можеше да победи усещането в стомаха си. Глави. Виждаше само глави, които експлодираха, летящи парчета от кост и мозък, и кръв, и коса.

8.

— Той казва, че са собственици на мястото и че е видял някакви конници на възвишението — обясни Календър.

— Изпаднали в паника и побягнали. Тогава попаднали на нас. Пак изпаднали в паника и започнали да стрелят.

Майорът поклати глава.

— Знам — каза Календър. — Мисля, че и той го знае, но нищо по-добро от това не може да направи.

— Сигурен ли си, че са хора на Вила?

— За това не може да става и въпрос. Върху пушките им е щамповано U. S. ARMY^[1], същия вид, които бяха взети от Колумб. Изпаднали са в паника и още как, но не защото са помислили, ме сме мародери. Те бягат от американци.

Майорът прехапа устната си и извърна поглед встрани.

— А какво ще кажеш за другия?

— Питам го, но не иска да отговаря. Ще му дам още една възможност.

Календър се обърна към мястото, където лежеше пленникът с ранено рамо, от което течеше кръв върху пясъка, и го заговори на испански. Пленникът поклати глава. Старецът го попита още веднъж, като говореше по-бавно, когато споменаваше Вила. Пленникът отново поклати глава.

Старецът вдигна рамене и се обърна с лице към майора.

— Какво, по дяволите, не трябваше да очаквам толкова много. Това са няколко вида. Едните, почнеш ли да ги разпитваш, говорят цял ден. Другите имат някакво особено чувство за хумор. Като начало те си мислят, че са все едно мъртви и показват особен стил. Такъв ни е бил късметът, че сме попаднали на втория вид.

— И така, какво предлагаш?

— Ами, трябва ни да знаем къде е Вила и предполагаме, че е наблизко. Не виждам да имаме голям избор. Остави ги с мен за малко.

— Не виждаш никакъв друг начин?

— Не, освен ако не искаме да ги оставим да кървят, докато пощурят от болката. Това може да ни отнеме още един ден, а и даже тогава могат като нищо да се държат неразумно или просто да умрат.

Майорът потърка челото си.

— Дай им още един шанс.

Старецът ги заговори. Пленниците поклатиха глави. Майорът прехапа устната си и се отдалечи.

[1] Армия на Съединените щати. — Б.пр. ↑

9.

— Мили боже — възкликна Прентис. Беше приближил дерето и поглеждайки надолу, видя, че старецът обработва с ножа си един мексиканец. Пленникът беше завързан на кол, гол, виждаше му се всичко, по тялото му имаше кървави ивици, извиваше се от болка. Бедрото му беше черно и подуто от огнестрелната рана, а старецът държеше вътре в нея ножа си и го въртеше.

Старецът вдигна поглед, сепнат. Беше върху едното си коляно, подпрян на другото, зает с ножа си, а сега спря и погледна с неподвижен поглед.

— Някой да разкара малкия оттук. — Той направи знак на хората, които стояха наблизко и наблюдаваха. После млъкна и се обърна и започна да се занимава с втория пленник. Човекът беше вързан гол на кола като първия, тялото му беше нарязано по същия начин, но беше ранен в рамото и старецът вкара ножа си точно там и го завъртя.

— Съвършено правилно — избъбри Прентис. — Нека някой ме разкара оттук.

Погледнаха го намръщено. Никой не мръдна от мястото си.

— Хайде. Искам някой да се *опита*.

Прентис извади пистолета си.

— Моля. Искам някой да се опита.

Но никой не направи движение, а Прентис започна да се спуска в дерето.

— Ти си страшно прав. Опитайте се само да ме разкарате оттук и ще ви пръсна черепите. Дръжте се далеч от мен!

След малко беше долу и тръгна срещу стареца, който продължаваше да работи с ножа си.

— Защо е това? — попита настоятелно Прентис.

Старецът продължи със заниманието си.

Прентис застана зад него в очакване.

— Питам те. Да не би да си оглушал? За какво, по дяволите, е това?

Старецът стисна ножа така силно, че ръката му побеля. Той се изправи, все още с нож в ръката си, обърна се с лице към него.

— Не знам какво мислиш, че правиш, но тук нямаш работа. Махай се!

— Разбира се, че имам работа *тук*. Ти си мой учител, нали така? Не мислиш ли, че си длъжен да ми показваш? Не мислиш ли, че трябва да ми кажеш какво, по дяволите, правиш?

Старецът не отговори. Прентис направи няколко крачки покрай него, сочейки пленниците.

— Как става това? Започваш с единия, после се уморяваш и започваш с другия? По този начин първият получава възможност да мисли за това, което правиш с втория? Болката не е толкова важна, колкото онова, което може да се случи по-нататък. Така ли става?

Старецът кимна.

— Нещо такова.

— Да, разбира се. И за да не се разчуе, каниш цяла тълпа, която да наблюдава.

Сега Прентис го вълнуваше точно това, не самото мъчение. Можеше да разбере това. Един пленник знае нещо, което ти трябва, значи трябва да го принудиш да говори. По принцип това беше чудесно. Но да го *мислиш* и да го видиш в *действие* не беше едно и също нещо. Особено ако видиш точно този акт. Когато беше доближил дерето, чувството за гадене не го беше напуснало, първото нещо, което го порази, беше тишината, несъответствието между онова, което виждаше, и начина, по който реагираха, стареца, зает с ножа си, хората наблизо наблюдаващи, пленниците, вързани и гърчещи се, *но мълчаливи*, всички тихи, ни шепот, ни дъх, ни столове или нещо друго. А старецът беше коленичил, режеше, въртеше, мушкаше, главата му наведена, лакътят му подпрян върху едното коляно, зает с работата си и все пак малко разсредоточен. Така дяволски странен и отпуснат, като че ли си играеше с някаква рисунка в пясъка или опитваше нещо, до което беше стигнал поради скука, и резултатът, от което съвсем не беше интересен. Но даже не това несъответствие беше произвело ефекта. Имаше още нещо. Премествайки погледа си от стареца, който режеше, към наблюдаващите, търсейки, оглеждайки се за някакъв шок или чувство или съжаление, че това се налагаше, Прентис видя индианеца.

Индианеца. Старецът беше позволил да гледат не само на тези, които бяха близо до него. Беше позволил *даже* на индианеца и Прентис имаше чувството, че вижда озлочестено дете или осквернен олтар, че като че ли беше видял нещо неописуемо и изпита желание да извади очите на стареца, да сграбчи гърлото му и да го разкъса, да размачка мозъка му и да го разпилее.

Глави. Картината на тези глави.

— Съвършено правилно. — Прентис се нахвърли върху него. — И допускаш *даже* индианеца. А сега казвам на вас всички. Театърът свърши, разкарайте се. А сега казвам на теб. Не ме доближавай. Ако още веднъж ме доближиш, бог да ми прости, не знам какво ще ти направя. — Обърна се към другите. — Какво е това задръстване? Разкарайте се. Оставете човека да се радва на изкуството си. — Прентис вече вдигаше пистолета си, гледаше ги страшно, а те, намръщени, един по един започнаха да напускат сцената и тогава той се обърна и каза на Календър, размахвайки ръка: — Запомни. Стой надалеч. — Едва сдържайки яростта си, задавен от усиливащото се чувство на отвращение, Прентис тръгна нагоре.

10.

— Слушай, ако пак се намесиш по такъв начин, няма да ти е необходимо да ме заплашваш, ще те убия — изръмжа Календър.

Беше намерил момчето веднага след като беше свършил, беше изкачил бързо баира, като го търсеше навсякъде и го забеляза зад обора, където Прентис копаяше гробове. Докато говореше гневно на малкия, Календър беше заговорен от двама войници, но не можа да разбере какво му казваха. Само продължаваше да настъпва срещу фигурата, която копаяше гробове, краката му стъпваха тежко, риташе буци пръст и мачкаше тревата, дишаше тежко и ругаяше, така че момчето чу приближаването му и се обърна. Лопатата му беше вдигната високо.

— Казах ти да се разкараш! — заповяда момчето.

— Не те искам край мен.

— Какво ти става?

— Какво ти става *на теб*? Още ли не си разбрал? Видях ти лицето, онези твои приятелчета, които гледаха. Това ти харесваше.

— Или може би просто трябваше да си дам *вид*, че ми харесва. Може би трябваше да накарам тези мексиканци да повярват, че ще направя всичко, за да науча това, което искам.

— Все едно е. Боже, толкова дълго си правил това, че не можеш да различиш едното от другото. Това ти харесваше.

— Няма значение какво мислиш. Научих това, което искам.

— Можеше да го направиш и по друг начин.

— Съмнявам се. Но не това те вълнува истински, а индианецът. Задържах го, защото им казах, че имам намерение да ги предам в неговите ръце.

Сега момчето беше толкова разгневено, че вдигна лопатата, като че ли да го удари, и старецът благоразумно отстъпи назад.

— Ти се справяше чудесно — каза Прентис. — Той не ти трябваше. Ти само искаше да *доукрасиш* мъчението. Боже, толкова много мислиш върху най-подходящия начин, но който може да се свърши нещо, даже не разбираш собствените си мотиви. Ти мислеше,

че правиш от необходимостта добродетел, когато през цялото време се радваше, че ти е предоставена такава възможност. Това *наистина* ти харесваше.

Сега, вместо да удари стареца, Прентис заби лопатата в земята, загреба, после замахна и го обсипа в пръст, отново и отново, обсипваше го целия, старецът чувстваше пръстта в очите си, в устата, надолу по ризата си, политаше, препъвайки се назад, ръката му вдигната, за да се предпази, главата обърната, а момчето крещеше:

— Махай се, по дяволите! Чуй! Разкарай се!

Старецът посегна към пистолета си, но промени решението си и отстъпи назад.

— Много добре — избъбри Календър. — Много добре! Щом мислиш така, продължавай, копей си гробовете. И като си се хванал да копаяш, изкопей още един. Има още един мъртъв пленник. Другият не е много по-добре. И докато се занимаваш с това, изкопей още един. Както си тръгнал, е много вероятно да ти потрябва за самия *теб*.

Календър се обърна. Беше изгърбен, отдалечаваше се, отърсваше пръстта от дрехите си. Не беше очаквал това. Беше дошъл да нареди момчето, да му покаже какъв глупак е, да му набие малко разум, а сега той си отиваше, като се чувстваше глупаво, целият изпоцапан с пръст, чувстваше устата си суха и с вкус на прах, чувстваше се даже малко смутен и сам не знаеше защо, като не се смяташе това, че хлапакът му се беше опълчил и че той беше загубил и, по дяволите, все пак какво му имаше на този хлапак?

11.

— Слушай, искам да обясня.

Прентис му обърна гръб.

— Разкарай се.

12.

- Слушай, аз...
- Разкарай се.

13.

Тази нощ в лагера дойдоха група войници на Каранса. Тринадесети ескадрон беше останал във фермата, използвайки навесите и къщата за защита. Бяха поправили обора и настанили в него коне, хранеха ги, а лагерните огньовете вероятно са се виждали отдалеч. Новодошлите искаха да проверят как стоят нещата. Бяха спрени от часовете и след като научиха, че това са американци, почакаха, докато дойде капитанът им, за да проведе разговора.

Името му беше Меса и докато всички нервничеха, той направи всичко, което беше по силите му, за да успокои американците. Не би могъл да се покаже по-приятелски настроен. Прекалено много приятелски, както излезе, но това се разбра твърде късно. Меса седна заедно с майора до един огън. Обясни, че са имали неприятности с хората на Вила, че им е необходима помощ, че ще телефонира в Парал, за да се погрижи американците да бъдат добре посрещнати. Там има храна и вода, каза им той, фураж за конете, удобно място за лагеруване и провизии. Имало даже жп линия, която биха могли да използват, и, поглеждайки майора, той каза, че в града има клуб, вероятно канадски. Меса прекара нощта и яде сутринта там, метна се на коня си и им пожела всичко най-хубаво, като добави, че ще отиде до един близък град, за да телефонира, и се отдалечи към хората си. Войниците изпитаха облекчение. Не за това, че Меса си беше отишъл, а защото, след като бяха преживели толкова много, мислеха, че биха могли наистина да отдъхнат. Освен това майорът не беше казал нищо, но те разбраха от хората, които Календър беше измъчвал, това, което им трябваше. Вила беше наблизко. Вероятно в Парал или на път по-нататък на юг. Ако можеха да стигнат Парал и да претърсят мястото и в случай че не успеят да го открият там, да избързат на юг, за да блокират планинските проходи за Дуранго, биха могли да му отрежат пътя за отстъпление. Това щеше да го остави заклещен между Тринадесети ескадрон и другите колони, движещи се на юг. При добър шанс преследването почти можеше да се смята за завършено.

И така, качиха се на конете и се отправиха към Парал, а старецът, тръгвайки напред, за да разузнае, се опита да накара момчето да се присъедини към него, но момчето беше далеч от подобно намерение. Прентис му каза отново: *Разкарай се* и старецът избърза напред.

Стигнаха по-добра земя, кактуси, пустинна трева и тръстика, почвата беше по-малко пясъчлива, въздухът малко по-прохладен. Промениха ъгъла, отдалечавайки се от пустинята, планините се виждаха вдясно, вляво обгорен от слънцето неравен тревист терен, пред тях гледка, на която беше трудно да повярват, зелено на фона на леко издигащата се земя, група дървета.

Дърветата бяха тополи и вече бяха готови да лагеруват до тях, но след като видяха малко по-нататък други дървета, насочиха конете си натам, а и конете, вероятно бяха надушили за какво става дума, се движеха по-усърдно, по-бързо, втурваха се напред, към потока и войниците трябваше да ги удържат със сила, сваляха седлата, вървяха с тях, хванали ги за поводите, разхлаждаха ги и накрая ги оставиха да пият — съвсем мъничко, после още малко, после ги разходиха още малко.

Това отне няколко часа, но все още конете не бяха поели всичко, което им трябваше. Войниците побиха колчета в една линия и вързаха конете под дърветата. После изтичаха към водата и се погрижиха за себе си. След това се заеха да приготвят лагера и не след дълго дадоха на конете си възможност да пийнат още малко. Скоро разбраха, че нямат повече избор. Налагаше се да спрат конете. Вече не можеха да ги оставят да ядат повече. Водата и зобта щяха да ги поболеят и затова войниците постлаха одеялата си и сготвиха малко храна и едва когато бяха готови за сън, дадоха на конете нещо за ядене. Съвсем малко, колкото да получат сила. Нещата, които трябваше да се направят, бяха толкова много, че старецът не беше получил възможност да разговаря с Прентис. Сега той намери момчето до потока и като седна до него в тъмното, попита:

— Не можем ли да уредим това по друг начин?

Момчето само го погледна.

Старецът продължи да седи там, а след малко момчето стана, за да тръгне.

— Причината не си ти — каза Прентис. — Причината е във всичко.

И се отдалечи.

Старецът не можа да разбере това, не можеше да се приспособи към начина, по който момчето бързо преминаваше от едно настроение в друго. Беше така свикнал да има момчето до себе си. Сега без него той не се чувстваше цял.

Прентис разбираше това много добре и наистина старецът не беше чак толкова виновен. Беше имал на разположение цял ден да мисли за това и беше казал това, което мисли. Причината не беше в стареца. Причината беше във *всичко*. Цялата проклетата ситуация. Мразеше я. Старецът само я представляваше. Не можеше да му се сърди за това, че мисли за единственото нещо, от което имаше понятие. За него *всичко* това беше правилно. Но не и за Прентис. Нещата, които трябва да се правят. Сраженията, оръжията, лишенията. И това забравено от бога място! Този израз никога не му беше ясен преди. Като че ли страната, в която се намираха, и експедицията бяха като налегнала ги болест. Даже сега близо до потока и дърветата наоколо единствената причина, поради която можеше да бъде доволен, беше, че обстановката го караше да се чувства по на север. Не трябваше да се отделя от фермата, трябваше да остане там и да я обработва, да живее нормален човешки живот, да се грижи за растенията си и да наблюдава растежа им. Сега изгаряше от нетърпение да се махне, да се върне там, да започне *всичко* отначало и да посвети *всичките* си сили на работата.

Прентис погледна назад към стареца, като си мислеше, че трябва да му каже. Но не можеше да набере необходимата смелост. Пак се беше натикал сам в капана. Беше се отнесъл прекалено сериозно към неспособността си да потисне своята гордост. Това и *още* нещо. Празното чувство в него, което му пречеше да направи каквото и да било. Той просто не можеше да набере смелост. Искаше само да се унесе, да се отпусне в седлото си до потока или до това дърво и да си остави времето да си тече, да почака момента, когато щеше да може да се махне отук. Каза си, че това не е нищо друго, освен обичайното чувство на отпадналост след сражение, че това състояние е естествено и че ще отmine, но знаеше, че не е вярно. Беше изпитал удоволствие. После очарованието беше изчезнало и той беше видял строшените от него глави, кървавите ивици по телата на хората, които Календър беше измъчвал, вонята от телата, и се беше осъзнал. Сега не можеше да се

понася, не можеше да понася стареца, нито един от всички тези хора, цялото това нещо, от което самият беше част, и искаше то да свърши. Опитваше се да открие причината за злото, но не можеше. Имаше някакво основание за присъствието им тук, но и Вила имаше своите основания. Календър имаше основания. Всички имаха. Прентис беше с впечатлението за кръгове в кръгове, които като че ли никога нямаше да изчезнат. Единственото му желание беше да се измъкне от тях, да се махне, да ги отрече, но съзнаваше, че това няма да стане никога. Това в последна сметка решаваше всичко. Че знаеше, че не може да се измъкне, че, докато съществуваха хора, щяха да съществуват и основания за убийства, и единственото, което го привличаше, беше да бъде сам.

Погледна стареца и се изпълни с чувство на съжаление към него. Знаеше, че това е единственото нещо, което никога няма да може да му каже.

Тръгнаха за Парал. Сутринта нахраниха добре конете си, като знаеха, че, когато пристигнат, ще могат да се снабдят с още зоб. Нахраниха се, качиха се на конете си и тръгнаха, изпълнени с мисли за добра храна, баня и нещо студено за пиене, и някъде по обед планините вдясно от тях свършиха. Пред тях се разстилаше хълмиста равнина, виждаха се главно кактуси, тук-там някоя топола, малко храсти, малко трева. Завиха и поеха до едно леко и дълго възвишение, а от върха погледнаха надолу и я видяха, железопътната линия, която идваше от изток на запад, скалите и дърветата, къщите, оцветени от слънцето в златно кафяво. Изглежда, че постройките бяха петстотин, по-големи от тези в Колумб, по-големи от всичко, което бяха видели от идването си в Мексико и всичко това се разстилаше и разстилаше и за миг изпитаха рязкото чувство, че излизат от пустинята и се насочват към град и тогава се заеха да изтупат дрехите си от праха, да приведат в ред ризите си, да оправят шапките си и да закопчечат кобурите си, за да не се помисли, че имат лоши намерения.

Спуснаха се надолу. Докато приближаваха, въздухът ставаше потопъл. Избърсваха с ръкави потните си лица, оглеждаха града, приближаваха и след като бяха триста на брой, трябваше да се очаква, че ще направят впечатление, но никой не се появи, за да ги приветства, и затова, когато бяха стигнали на сто ярда, майорът ги спря. Той взе със себе си сто души и приближи още малко, като спря до една

караулна будка до гарата. За момент старецът изпита чувството, че се намира в Колумб. После излезе един от охранителите и ги огледа и тогава за стареца стана ясно, че положението е сериозно.

Майорът поиска да се види с шефа. Охранителят ги изгледа по-продължително от първия път, после се отдалечи, а след малко се върна и, ако не нещо друго, погледът му беше станал дори още по-зъл. Старецът се огледа. Нещо не му харесваше. Имаха разрешение да влязат, това казваше охранителят, и това също не се хареса на стареца. Не му харесваше тишината на това място и като пресече линиите и стигна до главната улица на града, като не видя никого на улицата, като забеляза лица, които надничаха от входовете, деца, които се криеха и изчезваха от погледа му, той изпита чувството, че е в онова село, което проверяваше при влизането им в Мексико, и тогава единственият звук пак беше от тропането на конските копита върху втвърдената от слънцето улица, и се чувстваше неспокоен също както тогава. Или може би това беше мисъл, навеяна от спомена. Всъщност той не мислеше, че в онова село имаше нещо нередно. Той просто проектираше върху него случилото се по-късно и може би мястото си беше много хубаво. А може би не. Не можеше да каже. Но това така или иначе беше без значение. В положението, в което се намираше сега, той нямаше избор и трябваше да продължи.

Площадът беше достатъчно голям, за да ги побере всички. Майорът ги разположи в петредова формация. Взе със себе си стареца и още петима и се отправи към помещението, което служеше за щаб на гарнизона. Мястото беше като другите постройки, малко по-широко, но двуетажно, с поддържащи грели, които изпъкваха от тавана. Изчакаха да бъдат въведени от охранителя. *Доста* почакаха. Тогава майорът пристъпи напред, а старецът и другите го последваха.

Човекът зад бюрото само ги изгледа. Никога не беше чувал за Меса, не можеше да разбере защо, за бога, бяха дошли и много му се искаше да им види гърба.

Старецът чувстваше как нещо в стомаха му се преобръща. Твърде късно разбра, че са били измамани, че Меса е бил един от хората на Вила.

След това, поглеждайки навън през прозореца, старецът видя хора, които приближаваха към площада, най-напред от постройките вдясно до страничните улици, после от улиците вляво, после от

страничните улици право отсреща, жени, но не деца, главно мъже, и на тези хора им беше толкова ясно какво правят, че даже не разговаряха. Старецът съобщи на майора за това, което става. Майорът също погледна навън и сега вече хората, които прииждаха на тълпи към площада, бяха още повече.

14.

Прентис наблюдаваше как идват. Беше видял първия, който се появи на ъгъла, после още трима, после още много. Огледа се и видя, че от всички страни идваха още и посегна с ръка към кобура си, за да го разкопчее. Същото направиха и други войници. Чу някой да изругава: *По дяволите*. Изтръпнаха от напрежение. Прентис не знаеше за другите, но той самият се молеше.

За пръв път виждаше приближаването на битка. При други случаи битката или се разразяваше така бързо, че не беше имал възможност да помисли, или, както в онова село на север, тя се беше разразила на такова разстояние, че той се беше почувствал във от нея и беше имал възможност да действа. Но сега беше друго. Битката предстоеше точно тук, точно сега, движеше се срещу него и той нямаше време да действа. Виждаше огъня в кафявите им очи. Завладяваше го паника, единственото му желание беше да се откопчи и да побегне. Направи опит да укроти този импулс и през това време, така, както бедрата му бяха разположени до седлото, почувства, че сфинктерът му започва да се отпуска. *Не*, каза той и нещо топло и мокро се процеди между краката му и сега вече той не беше уплашен, беше луд. Поглеждайки вляво, видя каруца, теглена от муле, мулето се беше сякаш вкаменило, някой правеше глупости с него и то бързо се понесе към войниците и на Прентис му трябваше само това. Може би не знаеше как трябва да постъпи с всички тези хора, които се движеха към него, но сигурно беше, че разбираше мулето, адреналинът му се покачваше и той се зарадва на добрата възможност. Прекрачи с десния крак лъка на седлото, скочи на земята и тръгна срещу мулето. Не би опитал такова нещо с кон, но мислеше, че може да се справи с муле, ограничено в действието си от каруцата, почака, докато мулето дойде почти до него, после отстъпи встрани и, употребявайки цялата си сила, се впусна срещу врата му. Удари го с рамото си, разтърси го, грабна юздите и дръпна, като протегна единия си крак и го препъна. Мулето политна надолу с главата. Въртеше се в хамута си, а като съдеше по начина, по който ревеше, Прентис се страхуваше, че го е осакатил. Но краката на

мулето изглеждаха в добро състояние и то се мъчеше да се изправи, паднаше назад и той му помогна, като разбираше, че всичко ще е наред, оправи щранговете, промени позицията на мулето и го остави. После посегна към пистолета си и се обърна с лице към тълпата. Рамото го болеше, но това не беше важно. Отново беше в същината на нещата и се чувстваше добре. Забеляза човека, който беше подплашил мулето.

— Хайде, по дяволите. Е, какво, доволен ли си сега!

Изненада го шум и като се обърна към гарнизона, видя, че вратата е отворена, че старецът, майорът и другите излизат навън. Зад тях имаше човек в униформа, куртката му беше закопчана до брадичката, тъмноок, с мургаво лице, мустаците му се спускаха над устните, а по начина, по който отместваше главата си вляво и вдясно, личеше, че е уплашен.

Майорът се обърна към войниците си, сякаш се канеше да им каже нещо, но това не му се удаде. Някой викна към тях. Майорът се обърна, а също и Прентис. През площада препускаше дребен мъж. Носеше сиви бричове и лъснати ботуши, имаше даже камшик за езда, беше с брада и със силен немски акцент.

— Viva! — извика той. — Todos! Ahora! Viva Mexico! — И тълпата се раздвижи.

Майорът изкреця срещу него:

— Viva Villa! — И това беше толкова неочаквано, че всички се засмяха.

Това можеше да свърши работа, да им даде възможност да се измъкнат, но зад немца имаше още някой, една жена, висока почти шест фута, силно налята, въоръжена с *Маузер* и ако немецът беше ясен, един от многото агенти, изпратени, с цел да се започне втори фронт, жената представляваше истинска загадка. В нея имаше нещо европейско, но, не и немско, по-скоро приличаше на скандинавка, светлоока, с твърда физиономия, косата ѝ беше сресана назад и тя им крещеше с чист испански акцент. Прентис не я разбираше, но от начина, по който изстрелваше думите, смисълът им беше ясен и те бяха зли. От външния ѝ вид и от говора ѝ можеше да се заключи, че е живяла на това място много години, а това, което Прентис не знаеше, което не знаеха старецът, майорът, никой, това, което стана ясно много по-късно, беше, че името ѝ е Елиза Грийнсен, че известно време е била симпатизантка на Вила, че той се намираще съвсем наблизо, на две

врати по-нататък на улицата, откъдето тя беше дошла. В *нейния* дом. Тя се грижеше за него, а може би местните хора също не знаеха къде се намира той, но видът им беше такъв, че можеше да се помисли, че я познават, и се развикаха заедно с нея, че искат американците да си вървят.

Офицерът от гарнизона поразклати главата си още малко и продължи да изглежда нервен. Тълпата приближи още повече и майорът и другите бързо се отправиха към конете си. Заедно с тях възседна коня си и Прентис.

— Да се махаме оттук — изръмжа майорът. Тръгнаха от площада.

Някой стреля зад тях. Прентис не можеше да бъде сигурен, но трябваше да се заключи, че изстрелът идваше много отдалеч и не можеше да бъде даден от войник. След малко той чу още изстрели, засвистяха куршуми около главата му и се наведе.

Изведнъж до него се появи старецът.

— Не се отделяй от мен.

— По дяволите, добре.

И това беше първата грешка на стареца. Той беше започнал да се усмихва, когато бяха на площада, не заради това, което беше изкрещял майорът на германеца, а за това, че момчето беше прекратило комедията с мулето. Момчето се беше справило отлично. Наистина похвално.

Мексиканците бяха замръзнали по местата си, когато то се беше обърнало към тях, и старецът не мислеше, че той самият, ако се беше опитал, щеше да се справи по-добре. Дали това се дължеше на обучението, или на развиващия се талант на момчето, но старецът виждаше в него наченки на съвършенство и сега се чувстваше привлечен към него така, както и през последните няколко дни, и не искаше да го изпуска от погледа си.

Галопираха по главната улица към покрайнините с пистолети в ръцете заедно с другите войници. Зад тях имаше още стрелба и част от нея сега идваше от страничните улици. Старецът оглеждаше горните етажи, за да види дали от прозорците не се подават дула на пушки или дали няма някой, който би могъл да ги измери с нещо. Главното, което го интересуваше, беше да не би някой да засегне *момчето*. Стори му се, че забелязва нещо пред себе си и стреля. После отминаха прозореца

и той огледа другите горни етажи. Сега се стреляше зад него. Майорът ги поведе по-нататък по улицата. Той погледна пред себе си и видя околността, пред която крайните квартали постепенно отстъпваха място, видя жп линиите, караулката до гарата, майора, който ги водеше по пътя, пресичащ линиите. Завиха вляво между два ниско разположени хълма. В това време дежурният в караулката излезе и се прицели в тях и старецът го застреля и отмина. Погледна натам, където майорът ги водеше между хълмовете и отново в съзнанието му изплува картината на онази клисура в Колорадо, където бяха стигнали реката и бяха попаднали в капана на индианците. Този път обаче клисурата беше като онази извън селото по на север, където ги бяха преследвали федералистите. Календър премина през нея, видя друго равно място, по-точно котловина, и сега положението беше даже още по-лошо, стените бяха прекадено стръмни, за да могат да се преодолеят. Бяха в капан. Завъртяха се и поеха обратно.

В края на града старецът видя мексикански войници, размесени с местни жители. Видя как мексиканците възсядат конете си. Майорът зави по пътя, по който бяха дошли в началото. За стареца не беше ясно защо майорът не постъпи така в самото начало, защо влезе в тази клисура, вместо да се движи право напред. Защото майорът не е мислел, че ще бъдат преследвани? Защото майорът е мислил, че положението скоро ще се успокои? Старецът не знаеше, но не мислеше, че майорът е трябвало да рискува. Нямаше значение.

Сега яздеха в открито пространство и старецът вече нямаше защо да се безпокои много за момчето. Момчето се беше представило много добре, а когато ставаше въпрос за коне, се представяше даже още по-добре, яздеше здраво и уверено, но без да преуморява коня. Мислите на стареца се насочиха върху самия него, докато броеше изстрелите си и това, колко патрона му оставаха. Погледна пред себе си и видя войници. Бяха на пътя, суетяха се объркани, поглеждаха към града. Не му беше ясно защо се бяха спрели, защо не бяха дошли на помощ. Старецът и останалите стигнаха до тях и когато спряха и се обърнаха, забелязаха как мексиканските войници, вече на конете си, се движат срещу тях.

— Да се махаме оттук! — кресна отново майорът, но това без друго им беше ясно.

Обърнаха се и запрепусаха по пътя. Мексиканските войници ги подгониха. Бяха с по-отпочинали коне. Направиха опит да обходят във фланг американците. Съвсем близо до пътя имаше отвесни скали, цяла поредица, на петдесет ярда една от друга. Мексиканските войници преодоляваха препятствията, идваха все по-бързо, стреляха. Старецът погледна напред. Един от взводовете се отдръпваше назад, точно както бяха обучавани — целта беше забавяща маневра. Календър хвърли поглед встрани от себе си, момчето се движеше с тях.

— Не! — изкрещя Календър, но момчето вече беше заедно с тях, слизаше от коня си. Старецът завъртя коня си и галопира към него. Грабна пушката си, скочи на земята и хукна към момчето зад скалата. През цялото това време край него свистяха куршуми. — По дяволите, какво ти става?

Но момчето не чуваше. Заедно с другите стреляше срещу мексиканските войници.

Старецът беше повторил грешката си. Не отклонявай вниманието си от себе си, гледай какво правиш. Само веднъж преди това беше нарушил това правило, когато спаси живота на Прентис в Колумб. И в този момент даже той не разбира, че го нарушава. Не допускай никого до себе си. Съсредоточи се върху това, което трябва да направиш. Ако беше сам, никога нямаше да спре. Знаеше, че е глупаво, че им трябва по-добро прикритие. Но не можеше да не бъде с момчето. Чувството му за неправда беше примесено с шок и страх и с инстинкта, който му повеляваше да го закриля, така че той пренебрегваше правилото, стреляше заедно с момчето, куршумите свистяха от всички страни, падаха американци и мексиканци, а след момент мексиканците бяха съвсем наблизо и му стана ясно, че ще трябва да напуснат сцената. Той сграбчи момчето и го затътри назад. Другите също се раздвижиха. Качиха се на конете, старецът буташе момчето и след малко всички бяха заели местата си на седлата, стреляха назад, докато галопираха, за да се присъединят към ескадрона.

Това не стана. Мексиканците ги застигаха, препускайки по полето, прескачайки огради, или това, или като завиваха към пътя и не след дълго войниците трябваше отново да спрат, да скочат от конете си и да хукнат към друга скална стена и да стрелят над нея. Този път старецът почти не се спря, но не можеше да не бъде до момчето, и сега той действаше, игнорирайки лесни мишени, съсредоточавайки

усилията си единствено към това, да предпази момчето. Стреляше срещу всеки, който се целеше в тях, често, когато огънят се усилваше, затискаше момчето към земята.

15.

Що се отнася до момчето, то даже не забелязваше нищо. Прентис беше извън нещата, действаше със своя *Спрингфийлд*, целеше се, стреляше, действаше отново със затвора, край него падаха войници и когато биваше натискан надолу или когато някой го дърпаше назад, той само донякъде осъзнаваше това, като се устремяваше отново към скалата, стреляйки, почти не забелязваше как другите бягат покрай него, как някой го избутва към коня му, как част от тялото му поема тежестта, когато го възсядаше, без да разбира това, и галопираше по пътя заедно с другите.

Никога не се беше чувствал толкова дистанциран от действителността. Не, не това — никога не беше толкова много в действителността, до такава степен сраснал с нея. С пушката, коня, скалата, американците и мексиканците, всичко това беше неделимо цяло, светло, чисто и ясно и той не знаеше докъде беше стигнал, галопирайки по пътя, знаеше само, че го прави и че го обича, не знаеше, че отново спира, че слиза от коня заедно с другите, съзнаваше само, че вижда пред себе си нова скала, задействаше затвора отново, стреляше, спираше, за да зареди отново, неясно съзнавайки присъствието на една фигура до себе си, стреляше по някои от намиращите се по-наблизо мексиканци, а след това тръгваше напред, стреляше отново и отново зареждаше, и пак на коня, и пак до някаква скала, а след това като че ли тази последователност загубваше яснотата си и като че ли всичко ставаше едновременно.

За момент част от него се откъсна и го огледа и тогава му мина през ум, че е загубил разума си.

16.

Старецът не беше виждал нищо, което да може да се сравни с това, начина, по който момчето стреляше, потта, която се стичаше по лицето му, размесения с нея прах, с това, как крещеше, стреляше, докато наоколо падаха мексиканци, докато американските войници степеняха, а момчето продължаваше да крещи, като обхванато от лудост, а Календър участваше в сцената заедно с него, като крещеше, стреляше, без да се съзнава, че все още го пази, когато получи куршум в рамото си, на същото място, където беше ранен, когато се сражаваше с тези войници близо до онова село на север и беше паднал по очи. Даже тогава старецът не разбра, че е ранен, докато не се опита да се подпре на ръката си, за да стане. Ръката не издържа и той падна. Изви се върху едната си страна и се загледа в ръката си. Ръкавът му беше червен и топъл. Петното се разширяваше, но той не изпитваше никаква болка. След малко шумът от писъците и стрелбата му даде възможност да се опомни и той запълзя към скалата. Поне беше лявата ръка. Поне все още можеше да стреля. Но когато се изправи на колене, поглеждайки покрай скалата, видя, че мексиканците са много наблизко и отново сграбчи момчето и го затътри към коня му. Не знаеше откъде получаваше тази сила и това присъствие на духа, за да върши толкова много неща едновременно — да стреля, да избутва момчето, да го качва на коня му. Лицето му се изкриви от болка, когато се мяташе върху собствения си кон. Другите яздеха заедно с него надолу по пътя.

Дадоха още три сражения като това и почти бяха останали без хора. Неколцина се върнаха и се присъединиха към тях, когато бяха стигнали до върха на едно възвишение, откъдето забелязаха разположено далече селище, съвсем малко, но все пак представляваше убежище и той видя колоната, малки фигурки там долу, които се окопаваха. Но мексиканците бяха прекалено близо. Американците не можеха да поемат риска да преминат цялото това разстояние, яздейки на открито, и затова скочиха от конете още веднъж, спряха се на върха, разположиха се в кръг, мушкаха се зад едри камъни, вдлъбнатини, използваха всичко за прикритие — скалите отдавна бяха останали зад

тях, — а войниците в селото видяха какво нравят и се качиха на конете си, за да се присъединят към тях, точно когато първата вълна удари възвишението. Старецът бягаше, като търсеше прикритие, когато откри, че момчето не е до него. Обърна се и го видя да лежи с обляно в кръв лице. Първата му мисъл беше, че е ранено. После видя скалата, върху която беше паднало, тя също беше в кръв, и реши, че се е препънало. Изтича до него и го издърпа на безопасно място. Първата вълна ги удари, когато бяха приклекли зад един голям камък. Старецът стреляше. Повали двама, които приближаваха възвишението. Другите американци поддържаха стрелбата до отминаването на първата вълна и се присъединиха към онези зад тях.

Старецът се зае да провери какво е нараняването на момчето. То мигаше срещу него, по лицето и косата му имаше кръв. Погледът му стана нормален. Гледаше стареца така, като че ли преди това не беше забелязал присъствието му.

— Колко време? — попита Прентис.

Старецът се намръщи и в същия момент разбра. Колко време го е нямало. Опита се да каже: *Поне един час*, по-вероятно два, но нямаше как да го знае — а и не получи възможност да го каже. Втората вълна почти ги удряше вече. Той бутна момчето и му каза:

— Вземай си пистолета. Ти ме забърка в тая каша. Сега се оправяй. — И започна да стреля.

Момчето беше изпуснало своя *Спрингфийлд* при падането си. Взе пистолета си, дръпна затвора назад, прицели се и стреля. Старецът даде още два изстрела и пушката му издаде празен звук. Той извади пистолета си, издърпа затвора и започна да стреля. Повали двама. После забеляза друг, който напредваше на кон към момчето, прицели се и го свали, като в същото време получи в тялото си нов куршум.

Когато падна, момчето съзнаваше присъствието на стареца. Погледна и видя, че старецът се гърчи, прицели се и повали човека, който го беше прострелял, обърна се и видя, че един друг язди срещу него, прицели се и дръпна спусъка и после не се случи нищо, коленичи, чувствайки се безпомощен и тогава мексиканецът се прицели и стреля срещу него и част от съзнанието му го напусна и той отново беше във фермата, разговаряше със стареца и баща си. Знаеше, че ще станат приятели, и в този момент образът на стареца изчезна.

17.

Старецът не можеше да диша. Опита се да раздвижи гръдния си кош, но не излезе нищо от това. Чувстваше нараненото място като огън, изпита болка и в рамото си, когато направи усилие да седне, а след това някаква тежест се отстрани и той пое дъх. Наоколо му имаше войници на коне, които стреляха от високото, спускаха се надолу, а той не можеше да раздвижи краката си. После забеляза върху бедрата си простряно тяло. Беше се плъзнало от гърдите му надолу. Видя, че това е момчето и простена.

Направи усилие да се измъкне под него. Момчето лежеше по очи. Той го обърна. Видя главата и му се зави свят. Кости и кръв и мозък.

— Господи — простена той. — Господи...

— От колко време? — казваше момчето, очите му премигнаха.

Календър не можеше да си обясни как е възможно да говори.

— Господи, какво е станало с теб? Как си допуснал това да се случи?

Тогава Календър видя пистолета в ръката на момчето с изтеглен затвор, празен пълнител.

— Резервното ти оръжие. Предупредих те за него. Какво ти е? Не ме слушаш. Господи! — Календър плачеше, а погледът на момчето беше насочен към нищото, то се усмихна и клепачите му се спуснаха.

Прентис промърмори нещо и старецът залепи ухото си върху устните му. Помоли го да повтори.

— Не бях достатъчно добър.

Старецът не го разбра.

— Не бях достатъчно добър ученик...

— Не. Аз не бях добър. Не бях достатъчно добър учител.

Но момчето само поклати глава. Или се опита. Не можа.

Един от двамата беше направил разкритие. Последното си важно разкритие.

Или и двамата.

Старецът остана седнал, взе момчето в ръцете си и продължи да плаче.

18.

Говориха за това по-късно, как намерили стареца седнал с момчето в ръце и как повтарял: *Не съм достатъчно добър. Достатъчно добър*, когато войниците минавали покрай него и стреляли срещу мексиканците насреща. Седял там и плачел. После положил момчето внимателно на земята и се изправил и изтрил сълзите от лицето си, загледан към мексиканците, които се отдалечавали с конете си.

Лицето му придобило решителен вид, тялото му се приготвило за действие, все едно че въобще не бил ранен. Грабнал една пушка и започнал да стреля срещу мексиканците. Изпразнил я и грабнал друга и изпразнил и нея. После грабнал паднал пистолет, после друг, втурнал се с проклетие към коня си, метнал се отгоре, тръгнал към мексиканците, последван от войниците, и ако старецът не беше видял нищо, което да се сравни с яростта на момчето, ездачите, които го следваха, не бяха виждали нищо, което може да се сравни със стареца. Казват, че продължил движението си напред, пришпорвайки коня си, докато стигнал почти до мексиканците, изчаквал, докато вече не е съществувала възможност да пропусне, вадел пистолет, прицелвал се, стрелял, изразходвал пълнителя, посягал към друг пистолет, изразходвал и неговия пълнител, изтеглял празния, слагал на мястото му пълен, продължавал все така, целял се, стрелял, докато не свършили всички пълнители, продължавал с пистолета, който държал до рамото си, стрелял и с него и казват, че в този ден убил над тридесет души — бройката не беше потвърдена, но всички бяха на мнение, че са били повече от тридесет — а майорът, когато научи за това, съжали, че не е присъствал, за да види. Той си спомни за това, как старецът беше щурмувал онзи баир в Куба. Старецът яздел на петдесет ярда пред останалите, стрелял срещу мексиканските войници, очиствал ги, получил куршум в крака и после още един в рамото, като втория го повалил. Паднал встрани от коня и по очи върху земята. По-късно майорът каза: *Падането е било достатъчно лошо, зашеметило го е и не е бил в състояние да мисли за момчето*. Войниците се струпали

около него и стреляли срещу отдалечаващите се мексиканци. Скочили от конете, убедени, че старецът е мъртъв. За щастие останал жив. Може би за нещастие. Един толкова едър мъж, изпълнен с решителност, просто не му е провървяло и останал жив. Завели го в селото и хирургът поклатил глава. Но направил всичко възможно за него и раненият на четири места Календър измамил очакванията на всички и продължил да живее. Все пак му е трябвало твърде много време, за да дойде на себе си — три денонощия — и тогава ги огледал и премигнал. Не направил опит да говори.

Лежа в селото, докато войниците чакаха да се вдигне обсадата. Мексиканските войници се бяха върнали и ги обкръжиха, заемайки хълмовете. Майорът, който беше пратил да повикат помощ, въздъхна с облекчение при залез-слънце в първия ден на обсадата. В селото беше пристигнала група войници негри и майорът, извън себе си от радост, че ги вижда, извика на висок глас, че е готов да ги целуне всичките до един. Едни от тях, офицер на име Йънг, му се усмихна и каза, че може да започне веднага от него.

Но тези допълнителни войници не бяха достатъчни, както не беше достатъчна и още една негърска част, която дойде малко след първата, и едва на четвъртия ден от обсадата, когато един полковник и един майор доведоха в селото още войска, у мексиканците по хълмовете се забеляза готовност да се махнат. Войниците останаха още една седмица. После Пършинг им нареди да тръгнат на север. По това време старецът вече беше в съзнание, питаше какво се е случило, избягваше всякакво споменаване на момчето. Видя къде беше погребано, но не каза нито дума. Положиха стареца в една каруца и, майорът не искаше да признае това, старецът не протестира, беше останал без сили. Изпратиха го на север, първо в *Колония Дублан*, после в Колумб, където беше започнало всичко.

19.

Календър пристигна в каруца и едва ли знаеше къде се намира. Палатки, разпънати във всички посоки, постройки там, където някъде беше пустиня. Видя нови обори, новите барове и бараки и складове, няколко хиляди войници, най-малко хиляда работници, въоръжени полицаи, главорези, които наблюдаваха работниците. Нещо повече, видя самолетната писта и обединения автопарк, мястото, където подлагаха на изпитания самолетни двигатели и където по цял ден се чуваше силният рев на моторите. Казват, че останал там дълго време. Според други е напуснал много скоро. По общо мнение веднага, щом проходил, заскитал из лагера, като че ли търсел познати места.

20.

Наказателната операция не отиде по-далеч от Парал. Тя стигна толкова близо до Вила, но без да го хване, и това беше всичко. След като Мексико заяви, че експедицията може да отиде, където си иска, само не на юг, изток или запад, Пършинг продължи движението си на север. Страната беше огромна и дива, войската му прекалено разпръсната, а продоволствените му линии прекалено много разтегнати. Когато през юни друга военна част започна военни действия срещу силите на Каранса, този път това се случи на едно място, наречено Каризал, реакцията на Каранса беше толкова силна, че Америка и Мексико едва не влязоха във война. Експедицията се оказа ограничена даже по-нататък на север и след това напълно безполезна. Все пак тя продължи още седем месеца. Пършинг и един поручик, Джорд Патън младши, имайки наум войната в Европа, изработиха методи на подготовка — окопи, бодлива тел и картучници, които щяха да бъдат от полза, в случай че Съединените щати се намесеха, и когато следващата година през април Съединените щати действително влязоха във войната, силите на Пършинг два месеца след като се бяха върнали от Мексико образуваха сърцевината на американските сили зад океана. За тях отговаряше Пършинг, АЕС, така ги наричаха, Американски експедиционни сили, и също както Шеридън и Шермън след Гражданската война бяха тръгнали да се сражават с индианците, така Патън след Мексико се включи в Първата световна война, а след това, разбира се, във Франция и Втората световна война.

Вила, възстановен след нараняването си, подпомогнат от хората в Парал, отиде в Дуранго и прегрупира силите си. Започна с удари срещу предните постове на Каранса, най-напред Сатево, Санта Изабел, Чихуахуа Сити, после Парал, Тореон, Камарго и половин дузина други. Изглеждаше, че той отново е станал сериозна сила. До този момент това нямаше значение. Беше направил каквото трябва. Неговият колега и съперник Запата беше попаднал в засада. Каранса, заплашен от бунт, беше заграбил колкото може богатства и побягнал, прострелян смъртоносно на път за Веракрус. Обрегон, който някога беше лоялен

към него, се разбунтува, сформира куклено правителство, а след това пое сам управлението. Няколко години по-късно беше застрелян от един млад човек, който искаше да защити интересите на католическата църква. Междувременно Вила беше отправил към правителството молба за прошка и беше получил няколко хиляди акра и една хасиенда близо до Парал. Той живя там няколко години.

През 1923 година в резултат на комарджийски дългове и на скарване около заплащането на някакви мебели, които беше взел, осем мъже му устроиха засада на горния етаж на едно здание в Парал. Вила се появи с шест телохранители — колата му беше додж, от този вид, с който Пършинг беше водил експедицията си — и те стреляха много пъти, така че никой да не оцелее. И все пак един остана жив. Погребяха Вила в Парал. Една година по-късно някой отворил гроба и му отрязал главата. Никой не знае какво се случи с нея. Самата кола се намира в Чихуахуа Сити, ръждясала, надупчена от куршуми, покрита със стъкло в една голяма розова къща, сега музей, в която някога е живял Вила.

Последната му голяма битка беше през 1919 година в Хуарес, недалеч от границата до Ел Пасо, при която бяха засегнати сгради на Съединените щати и загинаха войници и цивилни. Командващият Форт Блис на име Ъруин, който преди това беше заедно с Пършинг в Мексико, се разгневи дотам, че нареди на артилерията си да стреля през границата срещу една състезателна писта в Хуарес, където се бяха разположили силите на Вила. Под прикритието на артилерийския обстрел една кавалерийска част прекоси Рио Гранде и нападна десния фланг на Вила. Войници негри с натъкнати щикове на пушките си прекосиха реката и нападнаха другия фланг. Разбиха го напълно. За последен път в историята си американската кавалерия предприе такава атака. Много от участниците в нея се бяха сражавали под командването на Пършинг в Мексико, в Тринадесети кавалерийски полк с майора и стареца в Парал и по-късно, когато разказваха за тази последна атака, имаше мнозина, които твърдяха, че са видели стареца, че заедно с тях е прекосил Рио Гранде при нападението срещу пистата, прогонвайки Вила от града. Имаше разногласия относно това как е изглеждал Календър, как е бил облечен, дали е изглеждал по-стар и дали движенията му са били по-забавени, но всички бяха съгласни с това, че са го видели, че са яздили до него, че кобурът му на рамото е

бил пак на обичайното си място, че е яздил неуморимо с пистолет в ръка и стрелял. Всички те бяха съгласни в още едно нещо — че когато конете им изчерпали силите си, когато амунициите им свършили и били принудени да спрат, старецът продължил напред. Силите на Вила се насочили към едно възвишение и го прехвърлили, а старецът продължил след тях, като самотно петънце под обедното слънце, изчезвал, насочвал се нагоре, виждал се като точка на върха, докато изчезнал окончателно.

ОТ АВТОРА

Последно разкритие, моят трети роман, беше публикуван за първи път през 1977 година. Вече бях написал *Първа кръв* (1972) и *Завет* (1975), два драстично различни подхода към екшъна и сега изпитах желание да изследвам екшъна по нов начин — чрез перспективата на историята. Всеки читател, запознат с по-късните ми международни трилъри — *Братството на камъка* (1985) и *Петата професия* (1990) например — знае колко е важна историята за съвременното поставяне на тези повествования. Но в средата на седемдесетте все още не се бях поддал на очарованието на миналото.

В ретроспекция не е изненадващо, че историята щеше да завладее толкова здраво въображението ми. През 1970 година получих докторат от Държавния университет в Пенсилвания, а по-късно станах професор в университета в Айова. Специалността ми беше американска литература, а подходът ми беше в духа на това, което в наши дни се нарича *нов историзъм*, интерпретация на една литературна творба чрез поставянето ѝ изцяло в нейния исторически контекст. Все пак това, да си очарован от историята, е едно нещо, а да намериш начин, по който да я използваш като основа за роман, който представлява *екшън*, е съвсем друго.

Нещата се развиха така, че пътят ми беше посочен от моята от време на време пробуждаща се страст към киното. Тъй като целта на моята белетристика е да бъде жива, често са ме питали дали, когато съм се залавял да напиша някаква книга, съм имал предвид киното. Този въпрос е много сложен. Сигурно е, че никога не съм избирал тема, нито развивал сюжетна линия или съм прибягвал към някаква техника, само защото съм мислил, че така ще ми бъде по-лесно да продам един роман на някоя филмова компания. Тъкмо напротив, аз се опасявам, че една книга може само да *пострада*, ако нейният автор е зает с мисли, насочени към *Холивуд*.

Но киното все пак ми повлия в много отношения. Не бих направил опит да стана писател, ако като впечатлителен юноша не бях

изпитал магията на едно телевизионно шоу *Маршрут 66* (1960–1964) за двама млади мъже в една корвета, които се мъчат да открият нещо за Америка и за себе си. Колкото и да ми харесваха водещите актьори Мартин Милнър и Джордж Махеърис, бях даже по-силно впечатлен от репликите, които те изричаха, приключенията, които преживяваха, и значението, което те извличаха от тези приключения. В надписите, с които започваше почти всяко шоу, започнах да забелязвам едно име: *Стерлинг Силифънт*, човекът, който участваше в реализирането на епизодите и който написа повечето от тях. Изведнъж разбрах, че искам да бъда същото, което беше и Стерлинг Силифънт — *писател*. След време Стерлинг Силифънт стана мой съветник, а след една щастлива поредица от събития стана изпълнителен продуцент на минисериите от 1989 година, които NBC адаптира от моята книга *Братството на розата* (1984). До днес аз продължавам да бъда принуден да изследвам смесицата от екшън и интроспекция, която ме привличаше в работата на Стерлинг. Не съществува книга, която да ми е въздействала по-силно, отколкото неговите сценарии.

Един отделен филм, не негов, също така упражни дълготрайно влияние върху мен и той има особено значение за *Последно разкритие*. През 1969 година в деня на премиерата отидох да видя *Лудата тайфа* на Сам Пекинпа и останах направо потресен. Тази история, един уестърн, в който се разказва за банда от стареещи американци, преследвани от закона, които бягат от едно полицейско опълчение и се опитват да живеят по старите начини в Мексико от 1916 година, ме порази с блестящите си образи и комплексния си подход към насието. Бях силно заинтересован от историческата рамка на филма и като малко по-далечен резултат съсредоточих вниманието си върху едно събитие, което има съвсем слаба връзка с филма — експедицията на *Черния Джак Пършинг* в Мексико в преследване на бандата на Панчо Вила.

На девети март 1916 година Вила и хората му се бяха промъкнали в Съединените щати, където проведеха кърваво нападение призори срещу малкия граничен град на Ню Мексико Колумб, като след това побягнаха обратно в Мексико. Като възмездие правителството на Съединените щати беше заповядало той да бъде преследван от голяма военна сила. По същество това беше нахлуване на Щатите в Мексико. По същото време в Европа бушуваше Първата

световна война. Америка още не беше се намесила във войната, но се носеха дребни слухове, в смисъл че така наречената наказателна експедиция на Пършинг е генерална *репетиция*, че набегът на Америка в Мексико има по-малко общо с Панчо Вила, отколкото с необходимостта да бъдат обучени значителен брой американски войници за сражения отвъд океана. По онова време американската военна машина не беше достатъчно добре екипирана и беше недостатъчно попълнена, както и свикнала с тактиката от деветнадесети век. Изведнъж тя трябваше да абсорбира десетки хиляди войници и да се усъвършенства в модерното водене на война. В един от тези много показателни възлови моменти на историята старото и новото се противопоставяха драматично, войници на коне яздеха в съседство с коли и камиони, докато над главите им летяха самолети.

Американското военно навлизане в модерната епоха даде като резултат съответната загуба на невинност и колкото повече размишлявах върху свързаните с този факт последици, толкова повече нарастваше решимостта ми да напиша роман, който да драматизира уникалните събития, които се разиграха в Мексико през 1916 година. Прочетох всичко, което успях да намеря относно Пършинг и неговата експедиция. Посетих Колумб, Ню Мексико, все още един малък град, чиито стари постройки по странен начин напомняха за 1916 година, и посред една прашна буря извървах пеш маршрута на атаката на Вила. Изучих безброй много сепия оцветени фотографии от периода. Най-накрая изпитах чувството, че съм се потопил достатъчно, за да мога да драматизирам скритите зад фактите чувства.

Но аз не съм историк — аз съм *новелист*. Все едно колко проучвателна работа бях извършил, тя не значеше нищо без някаква фабула, много личен, много човешки разказ, който трябва да бъде разигран на фона на могъщите исторически сили, представлявани от Пършинг и Вила. Една набиваща се в очи възможност беше тази, Пършинг и Вила да се направят главни герои на новелата. Но идеята да се отиде отвъд историята и да се съчинят мисли и чувства на действително съществували личности ме караше да се чувствам неудобно. Вместо това изпитах желанието за свобода на въображението си, главните характери трябваше да бъдат изцяло само *мои*. Но кои щяха да бъдат те? Отново вдъхновението ми дойде от филмите.

Понякога един киноактьор има достатъчно дълга кариера и публиката си създава цялостно общо впечатление от всички роли на актьора и го налага върху последната роля, в която той е участвал. По такъв начин въпросната роля печели от насъбраното от други роли на този актьор. Грегъри Пек, Джеймс Стюърт, Кеъри Грант — тези са няколко от хората, чиито особена дарба и дълголетие са принудили зрителите да свързват последните им изпълнения с множество други от миналото, за които споменът беше приятен.

Друг актьор, чиято дълга кариера спечели от това явление, беше Джон Уейн. Когато той получи академична награда за представянето си в *Истински характер* (1969), много коментатори имаха чувството, че наградата не беше толкова заради точно този филм, колкото заради другите най-добри постижения на Уейн — *Дилижансът* (1939), *Червена река* (1948), *Тя носеше жълта панделка* (1949) и *Търсачите* (1956), нека спомена само няколко. Един до друг тези филми показваха как той застарява. Много от тях се отнасяха за стареенето. Младият дуелист от *Дилижансът* се беше превърнал в кавалерийски офицер в края на кариерата си в *Тя носеше жълта панделка*, който на свой ред стана в *Истински характер* странен стар маршал. Героите в *Червена ръка* и *Търсачите* също бяха твърде странни, нека се изразя по-либерално — единият е психопат, другият расист — и споменът за тях прибавя дълбочина към по-леката хумористична същност на героя от *Истински характер*. Няколко години по-късно в *Каубоите* (1972) Уейн игра в ролята на стареещ колар и този колар спечели от асоциацията с решителния, нежелаещ да остарее колар на Уейн в *Червена река*.

В последния филм на Уейн *Стрелецът* (1976) живот и измислица са преплетени трагично, тъй като самият актьор играеше ролята на човек, който умира от рак, което щеше да се случи на самия него през 1979 година. Филмът беше пуснат по екраните една година преди публикуването на *Последно разкритие*. Тогавя бях преполовил книгата и поради това филмът не ми повлия съществено. С едно изключение. В началото на *Стрелецът* режисьорът Дон Зийгел умело вмъкна клипове от много предишни уестърни на Уейн, създавайки по този начин илюзията, че Уейн е бил същият герой във всички тях, показвайки този комбиниран характер в процес на остаряване. Тази техника драматизираше описаното по-горе от мен явление и укрепи

решението ми, до което бях стигнал, когато започнах работа върху *Последното разкритие* през 1975.

Това решение трябваше да има нещо общо с перспективата. Бях се отнесъл към събитията в Мексико от 1916 година като към исторически вододел. След като Пършинг модернизира американската военна машина, например, той поведе войниците си в Европа и Първата световна война. Джордж С. Патън младши, лейтенант, който натрупа боен опит при Пършинг в Мексико, по-късно стана един от най-значителните американски командири през Втората световна война. При тези случаи движението на събитията беше насочено напред. Но един вододел внушава движение и в противоположната посока, а за моите цели това движение беше насочено назад в миналото.

За мен военните действия в Мексико през 1916 могат да се разберат, само ако се сравнят с непосредствено предшестващите военни действия на Америка в Куба (1898) и Филипините (1899–1902 с по-късни спорадични инциденти). Но защо да се спира дотук? Поранните военни действия срещу американските индианци в тактическо отношение са много близки с войната на Пършинг срещу Вила. А Гражданската война (1861–1865) има много общо с индианските войни. Безжалостната мародерска тактика, с помощта, на която Северът победи Юга, беше по-късно използвана срещу индианците. Същите командири Шермън и Шеридън организираха и двете брутални кампании.

Какво ще стане, ако един характер, един пренесен в царството на белетристиката Джон Уейн представи американската военна история от средата на деветнадесети век до 1916 година? На шестдесет и пет годишна възраст той би бил достатъчно стар, за да е участвал като младеж в Гражданската война. Би могъл да участва в индианските войни, в Куба, във Филипините. Сега той е заедно с Пършинг в Мексико. Но той знае, че няма да му разрешат да прекоси океана, за да се намеси в Първата световна война. Забелязвайки летящи над главата си самолети, той разбира, че с неговия начин на живот е свършено. Все пак, по силата на свои собствени, лични, сложни основания той е против това старите практики да загинат, и поради това отстъпва пред настоятелните увещания на един уплашен млад новобранец и се съгласява да му дава уроци за това, как може той да остане жив.

След като не намерих сили да се противопоставя на алегорията, аз нарекох стария човек Майлс Календър^[1] поради внушението за пространство и време. Името на новобранеца също има алегоричен смисъл: Прентис. Поставете *a* пред това име и ще получите идеално описание на характера на момчето^[2]. В разгара на хаотичното и брутално преследване на Вила, Календър обучава Прентис с помощта на дълги истории, които извикват на бял свят миналото. В този процес между двамата се изгражда могъща емоционална връзка, но тя бива рязко разрушена, когато Прентис загубва невинността си, точно както Америка загубва допълнително от своята невинност.

Предвид обхвата на тези теми книгата би могла да бъде хиляда страници. Но от самото начало аз потиснах този импулс. Като изучавах наказателната експедиция, бях поразен от непоколебимия тон на документите, оставени от очевидци. Когато посетих Колумб, бях като омагьосан от празнотата на пустинята. Докато изучавах старите фотографии страница след страница, попаднах в плен на примитивната простота на с десетилетия стари образи. Струваше ми се, че прозата ми трябва да подхожда пълно на строгата неподправеност на моите източници. Живеех с надеждата, че читателят ще почувства под повърхността на суровия разказ натиска и тежестта на внушението.

Главите са необичайно кратки, даже за мен — намерението ми беше те да напомнят поредица от стари снимки. Изреченията често имат известен брой специфични фрази — причастията и отглаголните съществителни имат за цел да придадат историческата тема, като внушават изобилие от натрупващо се действие. В определени случаи действието (*екшън*) спира, когато разказвачът се намесва, за да обясни някакъв исторически детайл, или за да представи пасаж от някой исторически труд — този способ трябва да разруши преграда между минало и настояще. Диалогът се опитва да постигне същата цел, тъй като репликите, които звучат съвременно, са често вземани от транскрипции на онова, което в действителност е било казано преди много години. Доколкото ми беше възможно, не съм съчинявал излишно. До необикновена степен не само важни елементи на фабулата, но и съвсем дребни подробности се основават върху факти.

В много широк смисъл всички мои книги са трилъри, доколкото в тях има видимо действие. Но в рамките на тази категория аз написах множество различни видове: нихилистичния трилър *Завет* (1975),

трилъра, изпълнен със свръхестествени ужаси *Тотем* (1979), международния трилър *Съюзът на нощта и мъглата* (1987) и екологичния трилър *Договорът на пламъка* (1991). *Последното разкритие* е моят исторически трилър, една от най-необикновените книги, които съм написал, и една от любимите ми.

Дейвид Морел

[1] Майл — миля, календър — календар. — Б.пр. ↑

[2] Апруентис — чирак. — Б.пр. ↑

Издание:

Автор: Дейвид Морел

Заглавие: Последно разкритие

Преводач: Златозар Керчев

Издател: ИК „Компас“

Град на издателя: Варна

Година на издаване: 1996

Тип: роман

Националност: канадска

Печатница: „Абагар“, Велико Търново

Редактор: Любен Иванов

Коректор: Диана Черногорова

ISBN: 954-701-013-1

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/4550>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.